

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
“ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ”

Διπλωματική εργασία:

“Επιδράσεις των διαστάσεων της κοινωνικής αξίας στην αναπαράσταση της
κοινωνικής επιτυχίας και αποτυχίας”

Ελένη Μαυρικήδου

A.M. 0608M023

Επιβλέπων Καθηγητής:

Τηλέμαχος Ιατρίδης

Αθήνα, 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	i
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
<u>ΜΕΡΟΣ Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ</u>	4
1. Σύγχρονες μορφές προκατάληψης – Το περιεχόμενο των στερεοτύπων	4
1.1. Το Μοντέλο Περιεχομένων Στερεοτύπων – SCM.....	4
1.2. Η θεωρία κοινωνικής ταυτότητας.....	5
1.2.1. Ενδοομαδική Ευνοιοκρατία και στερεότυπα.....	6
1.2.2. Προκατάληψη.....	7
1.2.3. Αναπαραστάσεις ομάδων: στερεότυπα - κοινωνική κατηγοριοποίηση.....	8
1.3. Οι θεμελιώδεις διαστάσεις του Μοντέλου Περιεχομένου Στερεοτύπων - Συμπληρωματικά Στερεότυπα	9
1.4. Συμπληρωματικά Στερεότυπα και Προκατάληψη	12
1.5. SCM: Η ταξινόμηση της προκατάληψης	13
1.6. Ο Χάρτης Προκαταλήψεων	18
2. Διαστάσεις Κοινωνικής Αξίας των ατόμων: Κοινωνική Χρηστικότητα - Κοινωνική Επιθυμητότητα	20
2.1. Κοινωνική Επιθυμητότητα	23
2.2. Κοινωνική Χρηστικότητα	24
2.3. Περαιτέρω έρευνα σχετικά με τις Διαστάσεις Κοινωνικής Αξίας	25
3. Αποδόσεις επιτυχίας – αποτυχίας	27
3.1. Η έννοια της απόδοσης	27
3.2. Η απόδοση της επιτυχίας – αποτυχίας	29
3.2.1. Αυτοαπόδοση	29
3.2.2. Ετεροαπόδοση	30
4. Η θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος	31
4.1. Κίνητρα δικαιολόγησης του συστήματος	33
4.2. Η εκλογίκευση της καθεστηκυίας τάξης	34
4.3. Εξωομαδική Ευνοιοκρατία	36
4.4. Παραχώρηση δικαιώματος για καταπίεση μεταξύ μειονεκτούντων	36
4.5. Ενισχυμένη δικαιολόγηση του συστήματος μεταξύ μειονεκτούντων	37

4.6 Οι επιδράσεις των συμπληρωματικών στερεότυπων στη δικαιολόγηση του συστήματος	39
4.5.1. Έκθεση σε συμπληρωματικά στερεότυπα κοινωνικής θέσης.....	39
4.5.2. Έκθεση σε συμπληρωματικά στερεότυπα φύλου	41
5. Η θεωρία περί δίκαιου κόσμου	42
5.1. Το φαινόμενο της υποτίμησης του θύματος.....	44
5.2. Διακρίσεις- όψεις της πίστης περί δίκαιου κόσμου	46
5.2.1. Πίστη στο δίκαιο κόσμο για τον εαυτό και για τους άλλους	47
5.2.2. Πίστη στον δίκαιο και τον άδικο κόσμο	47
5.3. Πίστη στο δίκαιο κόσμο – Συσχετίσεις με αξίες και χαρακτηριστικά της προσωπικότητας	48
<u>Μέρος Β: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ</u>	49
6. Επισκόπηση Έρευνας	49
7. Μεθοδολογία Έρευνας	52
7.1 Δείγμα.....	52
7.2. Πειραματικό Σχέδιο	52
7.3. Διαδικασία συλλογής δεδομένων	52
7.4. Εξαρτημένες Μετρήσεις.....	54
7.4.1. Κλίμακα Αιτιώδους Διάστασης	54
7.4.2. Υποδήλωση κοινωνικών αντιλήψεων	55
7.4.3. Κοινωνικά χρηστικά – επιθυμητά επαγγέλματα	55
7.4.4. Πίστη Σε Έναν Δίκαιο Κόσμο	55
8. Αποτελέσματα.....	56
8.1. Αιτιώδης κλίμακα διάστασης.....	56
8.2. Κλίμακα υποδήλωσης κοινωνικών αντιλήψεων	57
8.3. Κοινωνικά χρηστικά - επιθυμητά επαγγέλματα	61
8.4. Πίστη σε έναν δίκαιο κόσμο.....	63
<u>ΣΥΖΗΤΗΣΗ</u>	64
Βιβλιογραφία	71
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	85

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αποτελεί γεγονός ότι ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά των διαφόρων επαγγελματικών ομάδων είναι η απόδοση κοινωνικής αξίας, προσδίδοντάς τους με αυτό τον τρόπο ισχύ ικανή να καθορίσει ουσιαστικά τα εισοδήματα και τις συνθήκες απασχόλησης των μελών τους, ανεξάρτητα από τα χαρακτηριστικά της ίδιας της εργασίας που εκτελείται. Τα αίτια που συντέλεσαν στη διαμόρφωση αυτής της προνομιακής ή μη θέσης κάθε επαγγέλματος είναι ποικίλα, όπως είναι ο παράγοντας της κατοχής ή μη μιας συστηματικής και συνεκτικής επιστημονικής γνώσης, η σημαντικότητα της εφαρμογής τους για τη ζωή, αλλά και η ιστορική εξέλιξη κατά την οποία εδραιώθηκε η μακρά παράδοση των κλασσικών επαγγελμάτων, όπως είναι το επάγγελμα του γιατρού. Με τον τρόπο αυτό καθορίστηκε το γόητρο που έχουν τα διάφορα επαγγέλματα στην κοινωνία, δηλαδή η αποδοχή από την κοινωνία της ιδεολογίας του κάθε επαγγέλματος, καταλήγοντας με το πέρασμα του χρόνου να διαμορφώνονται αποδόσεις στο μυαλό των ανθρώπων, δημιουργώντας κατ' επέκταση στερεότυπα σχετικά με την κοινωνική αξία που προσδίδεται και στα μέλη των επαγγελματικών ομάδων μεμονωμένα. Η επίδραση που ασκείται στις στάσεις και τις αντιλήψεις των ατόμων σε μία κοινωνία από τις πεποιθήσεις αυτές είναι τεράστια, με αποτέλεσμα να μεταβάλλονται ανάλογα οι κοινωνικές σχέσεις.

Δεδομένου ότι η σημασία που δίνεται από τον κλάδο της κοινωνικής ψυχολογίας για την ανάλυση των γνωστικών διαδικασιών που χρησιμοποιούνται κατά την εξήγηση των καθημερινών γεγονότων είναι μεγάλη (Pansu, 1997), η μελέτη των στερεοτύπων που έχουν διαμορφωθεί για τα άτομα που ασκούν επαγγέλματα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και οι διαστάσεις της ζωής τις οποίες επηρεάζουν τελικά αυτά αποτελεί ένα πεδίο έντονου ερευνητικού ενδιαφέροντος.

Παράλληλα, έχει διαπιστωθεί ότι στις δυτικές κοινωνίες δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο ατομικό επίτευγμα, με αποτέλεσμα οι επιτυχίες και οι αποτυχίες των ατόμων να καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό την κοινωνική ή ανθρώπινη αξία τους και να ορίζουν πιθανώς τις θέσεις και το status τους στην κοινωνία (Gardner, 1961). Είναι εμφανές λοιπόν ότι οι κοινωνικές αποδόσεις και οι ιδεολογικές πεποιθήσεις για την κοινωνική διανομή της επιτυχίας και της αποτυχίας είναι τόσο ισχυρές (Argyle, 1994; Sidanius & Pratto, 1999), ώστε είναι ικανές να επηρεάσουν την κρίση που ασκείται, δημιουργώντας έτσι συνθήκες ικανές να επιτρέπουν ένα άτομο υψηλού

κοινωνικοοικονομικού status να κριθεί ευνοϊκότερα από ένα άτομο χαμηλού status όταν εκτελούν τις ίδιες λειτουργίες (Darley & Gross, 1983). Μέσω αυτών των αποδόσεων και στερεοτύπων τα άτομα κατευθύνονται στο να δίνουν ανάλογες εξηγήσεις για τον τρόπο με τον οποίο διανέμονται τα αποτελέσματα στις κοινωνικές ομάδες. Ως αποτέλεσμα, προτείνουν συγκεκριμένες αιτίες για την επιτυχία και την αποτυχία, ενισχύοντας ή αμφισβητώντας τελικά τις υπάρχουσες κοινωνικές ρυθμίσεις, αλλά και ορίζοντας τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να διανεμηθούν τα αποτελέσματα στις κοινωνικές ομάδες (Iatridis & Fousiani 2009).

Στην εργασία που ακολουθεί θα επιχειρήσουμε λοιπόν να μελετήσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αποδίδουν μια αιτία σε ένα παρατηρηθέν γεγονός ως αποτέλεσμα των στερεοτύπων, χρησιμοποιώντας όμως θεωρίες οι οποίες παρεκκλίνουν από τις περισσότερες θεωρίες στην κοινωνική και πολιτική ψυχολογία, οι οποίες τονίζουν το συμφέρον, τη διομαδική σύγκρουση, την ομοφιλία, την ενδοομαδική προκατάληψη και την εξωομαδική αντιπάθεια, συμπεριλαμβανομένης της θεωρίας κοινωνικής ταυτότητας για την εξήγηση των στερεοτύπων (Jost et. al, 2004). Βασιζόμενοι στο Μοντέλο Περιεχομένου Στερεοτύπων των Fiske, Cuddy, Glick, και Xu (2002), αλλά και στην έρευνα των Iatridis και Fousiani (2009), θα εστιάσουμε στον αντίκτυπο που έχει η διανομή της επιτυχίας και της αποτυχίας ατόμων που χαρακτηρίζονται με βάση τη διάσταση κοινωνικής αξίας τους (δηλαδή την κοινωνική χρηστικότητα ή την κοινωνική επιθυμητότητα) στις κοινωνικές αποδόσεις για την επιτυχία και αποτυχία.

Παράλληλα, παρουσιάζοντας μια ψυχολογική θεωρία νομιμοποίησης των υπάρχουσών κοινωνικών ρυθμίσεων ακόμη και εις βάρος του προσωπικού και ομαδικού ενδιαφέροντος, τη θεωρία της δικαιολόγησης του συστήματος για τις διομαδικές σχέσεις (Jost & Banaji, 1994), θα εξετάσουμε την επιρροή που ασκούν οι διαστάσεις αυτές στην πίστη των ανθρώπων σε έναν δίκαιο κόσμο, όπου οι κοινωνικές ομάδες παίρνουν πιθανώς αυτό που αξίζουν, δίνοντας έμφαση στο σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν τόσο οι κοινωνικές αποδόσεις των αποτελεσμάτων των κοινωνικά αξιολογηθέντων επαγγελματιών, όσο και οι καθοδηγητικές ιδεολογικές πεποιθήσεις στη δικαιολόγηση και την εκλογίκευση της κοινωνικής διανομής της επιτυχίας και της αποτυχίας (Iatridis, Fousiani 2009).

Στο πρώτο μέρος της εργασίας, το οποίο περιλαμβάνει τη θεωρητική προσέγγιση, χρησιμοποιήσουμε το Μοντέλο Περιεχομένων Στερεοτύπων με σκοπό να παρουσιάσουμε τις σύγχρονες μορφές προκατάληψης που επικρατούν, με βάση τις

οποίες αποδίδεται περιεχόμενο στα στερεότυπα. Για να γίνει εμφανέστερη η μετάβαση στις νέες αυτές μορφές θα γίνει μία συνοπτική παρουσίαση της θεωρίας κοινωνικής ταυτότητας, έτσι ώστε να καταλήξει το πρώτο κεφάλαιο στα συμπληρωματικά στερεότυπα και την ταξινόμηση της προκατάληψης. Οι αρνητικές και θετικές συμπεριφορές των διακρίσεων και των σχετικών στερεότυπων, συναισθημάτων και κοινωνικών διαρθρωτικών σχέσεων συνοψίζονται σε ένα δομικό χάρτη τάσεων, τον Χάρτη Προκαταλήψεων.

Μεταβαίνοντας από το διομαδικό επίπεδο ανάλυσης στο οποίο κινούταν η πρόσληψη των προσώπων στα παραπάνω στο διαπροσωπικό, στο κεφάλαιο 2 επεξηγούμε μία από τις διαστάσεις οι οποίες θα αποτελέσουν ανεξάρτητη μεταβλητή στην έρευνά μας, τη διάσταση κοινωνικής αξίας των ατόμων. Αφού γίνει μία γενική παρουσίαση, θα εστιάσουμε συγκεκριμένα στην κοινωνική χρηστικότητα και την κοινωνική επιθυμητότητα.

Με το κεφάλαιο 3 θα περάσουμε στη θεωρητική υποστήριξη των εξαρτημένων μεταβλητών της έρευνας. Συγκεκριμένα θα αναφερθούμε στην έννοια της απόδοσης σε γενικότερο πλαίσιο, ώστε να προχωρήσουμε στην απόδοση της επιτυχίας – αποτυχίας, και συγκεκριμένα ως αυτοαπόδοση και ετεροαπόδοση.

Το κεφάλαιο 4 αποτελεί το απαραίτητο θεωρητικό υπόβαθρο για την ανάλυση της άλλης εξαρτημένης μεταβλητής μας, της θεωρίας περί δίκαιου κόσμου. Συγκεκριμένα, η θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος θεωρείται σημαντική πτυχή των συμπληρωματικών στερεοτύπων, ως επεξηγηματική του περιεχομένου τους, βασιζόμενη στην εκλογίκευση της καθεστηκυίας τάξης, γεγονός το οποίο οδηγεί στην διαμόρφωση της άποψης περί εξωομαδικής ευνοιοκρατίας, σε αντίθεση με την ενδοομαδική ευνοιοκρατία η οποία προκύπτει από τη θεωρία κοινωνικής ταυτότητας. Θεωρώντας λοιπόν τις έννοιες αυτές σημαντικές για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο επιδρούν τα συμπληρωματικά στερεότυπα στη δικαιολόγηση του συστήματος, θα γίνει μία παρουσίασή τους στο εν λόγω κεφάλαιο.

Το βασικότερο ενδιαφέρον μας όμως είναι η σχέση μεταξύ των στερεοτύπων με διαστάσεις αποτελέσματος και κοινωνικής αξίας και αντιλήψεων περί δίκαιου κόσμου, η οποία αποτελεί μία μεταβλητή της θεωρίας δικαιολόγησης του συστήματος. Ως εκ τούτου αναλύεται εκτενώς στο κεφάλαιο 5.

Ακολουθεί στη συνέχεια το δεύτερο μέρος της εργασίας, η ερευνητική προσέγγιση, όπου γίνεται μία γενική παρουσίαση των σκοπών και των υποθέσεων της έρευνας στο κεφάλαιο 6, στο κεφάλαιο 7 δίνεται η μεθοδολογία που ακολουθείται για

τη διεξαγωγή της έρευνας, ενώ τα αποτελέσματα αναλύονται λεπτομερώς στο κεφάλαιο 8 ώστε τελικά να διεξάγουμε τα ανάλογα συμπεράσματα.

ΜΕΡΟΣ Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Σύγχρονες μορφές προκατάληψης – Το περιεχόμενο των στερεοτύπων

1.1. Το Μοντέλο Περιεχομένων Στερεοτύπων – SCM

Τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί μία πρόοδος όσον αφορά στην ανοχή προς ορισμένες κοινωνικές ομάδες, ως αποτέλεσμα πληθώρας εκστρατειών ενάντια στις φυλετικές και σεξιστικές διακρίσεις, κοινωνικών διαμαρτυριών και μεταρρυθμίσεων. Παρατηρούμε λοιπόν την χρήση λιγότερο στερεοτυπικών αναπαραστάσεων κατά την παρουσίαση των μειονοτήτων από μέσα μαζικής ενημέρωσης και την εμφάνιση πλήθους συλλογικών δράσεων (Brown, 1995). Η μη αποδοχή και η τιμωρία απροκάλυπτων εκδηλώσεων προκατάληψης, τα οποία προκύπτουν ως αποτέλεσμα των κοινωνικών νορμών (όπως επί παραδείγματι η πολιτική ορθότητα) δημιουργούν την εντύπωση ότι έχει σημειωθεί αύξηση της δημοσίας αποδοχής ορισμένων ομάδων (όπως είναι οι Μαύροι και Εβραίοι).

Ωστόσο, όπως έχουν υπογραμμίσει και πολλές έρευνες, οι κοινωνικές ανισότητες δεν έχουν εξαλειφθεί (Pettigrew, 1985) και η αποδοχή αυτή περιορίζεται σε συγκεκριμένες ομάδες, ενώ δεν έχει επεκταθεί και στις υπόλοιπες (όπως συμβαίνει στην περίπτωση των Τσιγγάνων οι οποίοι εξακολουθούν να είναι αποδέκτες προκατάληψης). Πολλοί κοινωνικοί ψυχολόγοι λοιπόν έχουν αρχίσει να συμπεραίνουν ότι η κοινωνία βρίσκεται αντιμέτωπη με νέες μορφές προκαταλήψεων οι οποίες έχουν βρει νέους τρόπους έκφρασης, προκειμένου να αποφευχθούν οι κοινωνικές κυρώσεις. Οι αλλαγές στον τρόπο που οι άνθρωποι εκφράζουν την προκατάληψή τους καταδεικνύουν την ουσιαστικά τροποποιήσιμη φύση αυτών των εκφράσεων υπό την κανονιστική πίεση. Αυτό κατ' ανάγκη οδηγεί τους κοινωνικούς ψυχολόγους να ξεπεράσουν την αρχική σύλληψη της προκατάληψης ως κοινή μορφή αντιπάθειας ή περιφρόνησης προς μια ενδοομάδα (Allport, 1954), άποψη για την

οποία θα κάνουμε μία μικρή αναφορά στη συνέχεια με σκοπό να τονιστεί η διαφορετική οπτική του Μοντέλου Περιεχομένου Στερεοτύπων.

Οι Fiske, Cuddy, Glick, και Xu (2002) επιχείρησαν λοιπόν με το Μοντέλο Περιεχομένου Στερεοτύπων (Stereotype Content Model - SCM) να δώσουν μία νέα διάσταση στα στερεότυπα. Όπως συγκεκριμένα ανέφεραν, «δεν είναι όλα τα στερεότυπα ίδια» (Fiske et al., 2002). Αυτή είναι η πρώτη σημαντική σύλληψη που οδήγησε τον Fiske και τους συνεργάτες του στη θεωρητικοποίηση του SCM, ώστε να αποδείξουν ότι το περιεχόμενο στερεοτύπων προκύπτει από κοινές αντιλήψεις και απόψεις για τις ομάδες, οι οποίες συχνά χαρακτηρίζονται από αμφιθυμία. Υποστηρίζεται λοιπόν ότι οι θετικές και αρνητικές πεποιθήσεις προς μια κοινωνική ομάδα συνυπάρχουν και στην πραγματικότητα δρουν από κοινού στη διαμόρφωση του περιεχομένου στερεοτύπων. Οι θετικές πεποιθήσεις σε μία διάσταση μπορούν να καλύψουν, ή ακόμη και να βοηθήσουν να διατηρηθούν οι αρνητικές πεποιθήσεις για την ίδια ομάδα σε μια άλλη διάσταση, νομιμοποιώντας την καθεστηκυία τάξη και οδηγώντας σε αυτό που οι Jost και Banaji (1994) ορίζουν ως «δικαιολόγηση του συστήματος», όπως θα αναλύσουμε στη συνέχεια.

1.2. Η θεωρία κοινωνικής ταυτότητας

Προκειμένου να γίνει πιο κατανοητή η μετάβαση στις νέες μορφές προκατάληψης θεωρήθηκε σημαντικό να περιγραφεί συνοπτικά η αρχική σύλληψη περί στερεοτύπων. Αναφέροντας λοιπόν τη θεωρία κοινωνικής ταυτότητας επιχειρήθηκε να παρουσιαστεί με ένα πιο περιεκτικό τρόπο το Μοντέλο Περιεχομένου Στερεοτύπων, επεξηγώντας παράλληλα κάποιες βασικές για τους ερευνητικούς μας σκοπούς έννοιες. Παράλληλα, η παράθεση της εν λόγω προσέγγισης εξυπηρετεί και στην αποσαφήνιση της έννοιας της δικαιολόγησης του συστήματος, θεωρία η οποία θα αναπτυχθεί σε επόμενο κεφάλαιο με στόχο να καταλήξουμε στη θεωρία περί πίστης σε ένα δίκαιο κόσμο, η οποία αποτελεί και αντικείμενο της έρευνάς μας. Εφόσον λοιπόν η θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος όπως θα δούμε αναιρεί την καθολική ισχύ της δικαιολόγησης της ομάδας, κρίνεται σκόπιμη μία επισκόπηση της αντίληψης περί ενδοομαδικής ευνοιοκρατίας και των στερεοτύπων και προκαταλήψεων υπό αυτή την οπτική.

1.2.1. Ενδοομαδική Ευνοιοκρατία και στερεότυπα

Οι μελέτες των διομαδικών σχέσεων (Tajfel, 1981) έκαναν φανερή τη σημαντικότητα της έννοιας της κοινωνικής ταυτότητας, σύμφωνα με την οποία τα άτομα ταυτίζονται με κοινωνικές ομάδες και κατηγορίες και με τον τρόπο αυτό στη συνέχεια ορίζουν τη δική τους ταυτότητα.

Το άτομο έχει ανάγκη από μια θετική προσωπική ταυτότητα, καλύπτοντάς την μέσω της θετικής σημασιοδότησης της σχέσης του με την ομάδα υπαγωγής, εφόσον, σύμφωνα με τον Tajfel (1984), μια κοινωνική ομάδα έχει την ικανότητα να επηρεάζει την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου μόνο όταν κατορθώνει να διακρίνεται από τις άλλες ομάδες και να εκτιμάται θετικά από το άτομο. Επίσης, σύμφωνα με τον Turner (1998), υπάρχει μια τάση ένα άτομο να ορίζει θετικά την ομάδα υπαγωγής του με σκοπό να αξιολογήσει τον εαυτό του επίσης με θετικό τρόπο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ομαδική συμπεριφορά είναι μεροληπτική ακριβώς εξαιτίας της ανάγκης για θετική αυτοεκτίμηση. Άμεση συνέπεια είναι το φαινόμενο της ενδοομαδικής ευνοιοκρατίας¹.

Σύμφωνα με τη θεωρία κοινωνικής ταυτότητας, η ενδοομαδική ευνοιοκρατία είναι σημαντικό κομμάτι του εαυτού: Οι άνθρωποι κατηγοριοποιούν τον εαυτό τους με τον ίδιο τρόπο που κατηγοριοποιούν άλλα ερεθίσματα. Ο εαυτός αποτελείται από γνωστικές αναπαραστάσεις οι οποίες λαμβάνουν τη μορφή αυτοκατηγοριοποιήσεων και κατασκευάζονται σύμφωνα με τις γενικές αρχές της κοινωνικής κατηγοριοποίησης (McGarty 1999), μέσα από τη διαδικασία της οποίας τα άτομα κάνουν μία «παραγοντική ανάλυση» της κοινωνίας. Η διαδικασία αυτή εξυπηρετεί την τάση των ανθρώπων να ομαδοποιήσουν και να περιορίσουν την υπερπληροφόρηση που τα κατακλύζει, με στόχο να διευκολυνθούν στις ερμηνείες και συνακόλουθα στην υιοθέτηση νορμών.

Οι άνθρωποι λοιπόν έχουν ανάγκη να ταυτιστούν με μία κατηγορία και το γεγονός αυτό είναι το επίκεντρο της θεωρίας αυτοκατηγοριοποίησης, μέσω της οποίας είναι δυνατό να γίνει κατανοητή η επίδραση του γνωστικού ορισμού του εαυτού (με όρους κοινωνικών κατηγοριών) στις συμπεριφορές και κυρίως στη

¹ Ενδοομάδα είναι ένας κοινωνιοψυχολογικός όρος που προσδιορίζει την ομάδα ή την κοινωνική κατηγορία στην οποία ανήκει κανείς ή / και με την οποία ταυτίζεται. Εξωομάδα είναι ο όρος που προσδιορίζει την ομάδα ή την κοινωνική κατηγορία στην οποία δεν ανήκει κάποιος ή με την οποία δεν ταυτίζεται.

διομαδική συμπεριφορά. Η αυτοκατηγοριοποίηση επομένως αποτελεί μία διαδικασία δημιουργίας στερεοτύπων για τον εαυτό.

Υπάρχει λοιπόν η τάση η ομάδα υπαγωγής να κρίνεται συστηματικά με ευνοϊκό τρόπο, σε αντίθεση με τις εξωομάδες, οι οποίες γίνονται αντιληπτές ως ομοιογενείς και κρίνονται αρνητικά. Ως εκ τούτου, το άτομο επηρεάζεται από τις ομαδικές νόρμες και υποτάσσεται σε αυτές. Σε διατομικό επίπεδο λοιπόν, τα άτομα θεωρούν τον εαυτό τους ως ανταλλάξιμες οντότητες μέσα στην ομάδα, με αποτέλεσμα η συλλογική ψυχολογική κατάσταση των ανθρώπων ως μελών μίας ομάδας να επηρεάζει τις γνώσεις και τις συμπεριφορές τους. Έτσι τα άτομα ορίζουν την κοινωνική τους ταυτότητα σύμφωνα με κάποια στερεότυπα που κληροδοτούνται πληροφοριακά σε αυτά, τα οποία στη συνέχεια τα ενστερνίζονται ώστε να υπαχθούν τελικά στην όποια κοινωνική ομάδα (Turner, 1998).

Σύμφωνα λοιπόν με τη θεωρία κοινωνικής ταυτότητας, τα μέλη της κάθε ομάδας ορίζουν την κοινωνική τους ταυτότητα σύμφωνα με τα στερεότυπα που έχουν για την ενδοομάδα και την εξωομάδα, και κατ' επέκταση εκφράζουν ενδοομαδική ευνοιοκρατία και εξωομαδική αντιπάθεια.

1.2.2. Προκατάληψη

Ως προκατάληψη ορίζεται το αίσθημα αντιπάθειας που βασίζεται σε μία εσφαλμένη και άκαμπτη γενίκευση, η οποία μπορεί να είναι άδηλη ή σαφώς δηλωμένη και να απευθύνεται στο σύνολο της ομάδας ή σε ένα άτομο επειδή ακριβώς είναι μέλος αυτής της ομάδας (Allport, 1954). Κατά τους Worchel, Cooper και Goetharls (1988), η προκατάληψη είναι μία αδικαιολόγητη στάση απέναντι σε ένα άτομο, η οποία βασίζεται αποκλειστικά στην ιδιότητά του ως μέλους μίας συγκεκριμένης ομάδας.

Η θέση που κατέχει η ομάδα στην ιεραρχία, η κοινωνική της θέση και η εξουσία που διαθέτει αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που επηρεάζουν τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές των μελών της και προκαλούν την εκδήλωση προκατάληψης και διακρίσεων, συνδράμοντας, ως επακόλουθο, στην κατασκευή του περιεχομένου και του νοήματος των κοινωνικών κατηγοριών που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν για να ορίσουν τον εαυτό τους, καθώς και στην αποδοχή των νέων ταυτοτήτων (Chryssochoou 2000).

Η προκατάληψη θεωρείται αφετηρία των συγκρούσεων και των ακραίων πράξεων μεταξύ κοινωνικών ομάδων. Αποτελεί αρνητική πεποίθηση ή συναίσθημα και, ως μεροληπτική ενέργεια απέναντι σε ένα άτομο λόγω της ένταξής του σε μία κοινωνική ομάδα, οδηγεί στη διάκριση, δηλαδή στην αντιμετώπιση ενός ατόμου ή μίας ομάδας ανθρώπων με άδικο ή διαφορετικό τρόπο, επειδή ανήκουν στη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, γεγονός που επιφέρει διομαδική σύγκρουση.

1.2.3. Αναπαραστάσεις ομάδων: στερεότυπα - κοινωνική κατηγοριοποίηση

Όταν η επιστημονική γνώση γίνεται μέρος της κοινής λογικής, όταν συνενώνονται δηλαδή δύο διαφορετικοί κόσμοι σκέψης όπου ένα εννοιολογικό επιστημονικό πλαίσιο βασισμένο σε «έγκυρες και σωστές» απαντήσεις γίνεται αντικείμενο επικοινωνίας και επιρροής βασισμένο στις κοινές δοξασίες και πεποιθήσεις στην ευρύτερη κοινωνία, τότε μετασχηματίζεται σε αναπαράσταση. Μάλιστα θεωρείται κοινωνική η αναπαράσταση γιατί αφορά συλλογικές επεξεργασίες της γνώσης (Moscovici, 1961/1976).

Οι αναπαραστάσεις που όμως είναι ανακριβείς και διαστρεβλωμένες στο μυαλό των ανθρώπων ορίζονται ως στερεότυπα (Lippmann, 1992) ως αποτέλεσμα του περιορισμού των γνωστικών ικανοτήτων των ανθρώπων στην επεξεργασία πληροφοριών. Έχει εντοπιστεί μάλιστα μία σύνδεση μεταξύ των διαδικασιών της διαμόρφωσης κατηγοριών και της διαμόρφωσης στερεοτύπων. Συγκεκριμένα, κατά τον Sherif (1967), τα στερεότυπα είναι αποτέλεσμα των διαδικασιών κατηγοριοποίησης και λειτουργούν με στόχο τη δημιουργία διομαδικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τη θεωρία της αυτοκατηγοριοποίησης, που αναλύσαμε ήδη, οι κοινωνικές κατηγορίες διαμορφώνονται στην βάση των αντιλαμβανόμενων ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ των ανθρώπων εντός ενός πλαισίου διομαδικών σχέσεων. Ως εκ τούτου, η διομαδική συμπεριφορά μεταξύ κυρίαρχων και μη κυρίαρχων ομάδων εκδηλώνεται όταν οι άνθρωποι κατηγοριοποιούν τον εαυτό τους, καθένας ως μέλος της δικής του πολιτισμικής ομάδας και όταν αποδέχονται τα στερεότυπα της ομάδας τους.

Μία άλλη προσέγγιση του ορισμού των στερεοτύπων είναι ότι αποτελούν το αποτέλεσμα των προσπαθειών να παρουσιαστεί η ομάδα, άρα και ο εαυτός, με καλύτερο τρόπο. Έτσι τα αρνητικά στερεότυπα για τις άλλες πολιτισμικές ομάδες δίνουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα να νιώσουν καλύτερα για τη δική τους, ενώ

διαμορφώνονται σε γνωστικό επίπεδο προκειμένου να δικαιολογήσουν τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις (Leyens et al., 1994, Tajfel 1981).

1.3. Οι θεμελιώδεις διαστάσεις του Μοντέλου Περιεχομένου Στερεοτύπων - Συμπληρωματικά Στερεότυπα

Απομακρυνόμενοι λοιπόν από τη βασική ιδέα για τα στερεότυπα ως ένα αίσθημα αντιπάθειας προς την εξωομάδα, η οποία απορρέει από τη θεωρία κοινωνικής ταυτότητας, σύμφωνα με την οποία η ενδοομαδική ευνοιοκρατία εξυπηρετεί την αυτοκατηγοριοποίηση, επιφέροντας το σχηματισμό αναπαραστάσεων, οι Glick και Fiske (2001a) υποστηρίζουν ότι πολλοί κοινωνικοί ψυχολόγοι αντιμετωπίζουν το περιεχόμενο των στερεοτύπων ως προϊόν ενός «ιστορικού ατυχήματος». Ωστόσο, εάν, όπως αναφέρεται παραπάνω, τα στερεότυπα εξαρτώνται από τις κοινωνικές πιέσεις, ίσως το περιεχόμενο στερεοτύπων να παρουσιάζει τη δυνατότητα ανταπόκρισης σε συστηματικές αρχές, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τις στερεοτυπικές διαδικασίες (Brown, 1995; Fiske, 1998), δημιουργώντας την ανάγκη για προσδιορισμό των κοινών διαστάσεων του περιεχομένου.

Έχει αποδειχθεί έπειτα από μελέτες για την αντίληψη για τα άτομα, τα στερεότυπα των δύο φύλων, την απόδοση κοινωνικής θέσης, την κοινωνική αναγνώριση και τα εθνικά στερεότυπα ότι τα άτομα και ομάδες υψηλής και χαμηλής κοινωνικής θέσης συχνά θεωρείται ότι έχουν διαφορετικά αλλά συμπληρωματικά χαρακτηριστικά. Έχουν προκύψει ποικίλες ονομασίες για τις δύο κύριες διαστάσεις, διακριτές μεν αλλά σημασιολογικά συγκλίνουσες μεταξύ τους (Jost et al, 2005). Οι διακρίσεις περιλαμβάνουν το χαρακτηρισμό ικανότητα δράσης έναντι κοινοτικότητας (Conway et al, 1996; Eagly & Steffen, 1984; Hoffman & Hurst, 1990; Jost & Kay, 2005; Locke, 2003), ικανότητα εναντίον ηθικής (Poppe & Linssen, 1999; Rosenberg & Sedlak, 1972), ικανότητα εναντίον ζεστασιάς (Glick & Fiske, 2001b), ικανότητα εναντίον ευαρέσκειας (Ridgeway, 2001), αυτο- ωφέλεια σε σχέση με την ετερο- ωφέλεια (Peeters & Czapinski, 1990), χαρακτηριστικά σχετίζονται με επιτεύγματα έναντι κοινωνικοσυναισθηματικών χαρακτηριστικών (Jost et al, 2001.) και

διαστάσεις που σχετίζονται με την κοινωνική θέση έναντι διαστάσεων που δε σχετίζονται με αυτή (Bettencourt et al, 2001; Mullen et al., 1992)².

Συγκεκριμένα, η Fiske και οι συνάδελφοί της υποδεικνύουν τη ζεστασιά και την ικανότητα ως δύο βασικές διαστάσεις οι οποίες περιλαμβάνουν το περιεχόμενο των πολιτισμικών στερεοτύπων και εμφανίζονται με συστηματική ακρίβεια όσον αφορά στο περιεχόμενο της ομάδας στερεοτύπων (Cuddy, Fiske, & Glick, 2008; Fiske, Cuddy, & Glick, 2007). Αυτές οι διαστάσεις, πράγματι, επιτρέπουν στα άτομα να απαντήσουν σε δύο βασικά ερωτήματα που προκύπτουν όταν αλληλεπιδρούν με άλλα άτομα ή ομάδες: αφ' ενός αν «είναι φίλοι ή εχθροί;», ερώτημα το οποίο καθορίζει κατά πόσο είναι ζεστοί ή όχι, αφ' εταίρου αν «είναι ή δεν είναι ικανοί να πραγματοποιήσουν τις προθέσεις τους;», το οποίο καθορίζει το επίπεδο ικανότητάς τους. Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι, πράγματι, αυτές οι κρίσιμες διαστάσεις συμπεριλαμβάνουν τις ποιοτικές διαφορές μεταξύ των στερεοτύπων.

Όλο και περισσότεροι κοινωνικοί ψυχολόγοι έχουν συμφωνήσει ότι η ζεστασιά και η ικανότητα είναι οι θεμελιώδεις διαστάσεις της κοινωνικής κρίσης. Οι διαστάσεις αυτές φαίνεται να εμπλέκονται διαρκώς στην προσπάθεια των ανθρώπων να δημιουργήσουν εντυπώσεις, ανεξαρτήτως του αντικειμένου τους. Πράγματι, η πρώτη έρευνα που αναφέρει τη ζεστασιά και την ικανότητα χρονολογείται από το 1946, όταν ο Asch μίλησε για ζεστό και κρύο σε σχέση με την ικανότητα, κατά την έρευνα του για την αντίληψη των ατόμων. Μετέπειτα, και άλλοι ερευνητές ανέφεραν τις ίδιες διαστάσεις, αν και πλέον κάνοντας χρήση διαφορετικών ονομασιών: πνευματικό καλό ή κακό σε σχέση με το κοινωνικό καλό ή κακό (Rosenberg et al., 1968), αυτό-επωφελή χαρακτηριστικά (όπως η αυτοπεποίθηση, φιλοδοξία, η πρακτικότητα, η ευφυΐα) έναντι ετερο-επωφελών χαρακτηριστικών (όπως η διαλλακτικότητα, η ανεκτικότητα, η αξιοπιστία) (Peeters & Czapinsky, 1990) και ικανότητα σε σχέση με την ηθική (Wojciszke, 1994, 2005; Leach et al., 2007). Ωστόσο, ο Allport (1954) υποστήριξε ότι τόσο τα άτομα όσο και οι κοινωνικές ομάδες κατηγοριοποιούνται σύμφωνα με το επίπεδο ικανότητας και ζεστασιάς τους. Η διάκριση αυτή έχει χρησιμοποιηθεί μαζικά σε έρευνες σχετικά με τα εθνικά στερεότυπα (Phalet & Poppe, 1997; Poppe & Linssen, 1999), με αξιολογήσεις της

² Φαίνεται ότι υπάρχει μεγαλύτερη διαφοροποίηση στις διαστάσεις της μη ικανότητας (σε σύγκριση με τις διαστάσεις της ικανότητας), αλλά σχεδόν όλες (communality, ηθική, ζεστασιά, ευαρέσκεια, ετερο-ωφέλεια, κοινωνικοσυναισθηματικότητα) έχουν να κάνουν με την κατοχή ενός διαπροσωπικού προσανατολισμού που περιλαμβάνει τη φροντίδα και την ευθύνη προς τους άλλους (Conway et al, 1996; Eagly & Steffen, 1984; Glick & Fiske, 2001b).

κοινωνικής συμπεριφοράς (Vonk, 1999), με φυλετικές ομάδες (Glick & Fiske, 1996, 1999, 2001b), με κολεκτιβισμό εναντίον ατομικισμού (Wojciszke, 1997) και ούτω καθ' εξής.

Μετά το διαχωρισμό των κύριων διαστάσεων του περιεχομένου στερεοτύπων σε ομάδες, η Fiske και οι συνεργάτες της επιχείρησαν να προσδιορίσουν τους παράγοντες που θα μπορούσαν να προβλέψουν με αξιοπιστία ένα τέτοιο περιεχόμενο. Προέβαλαν το επιχείρημα ότι τα στερεότυπα για την ενδοομάδα σχετίζονται άμεσα με τη συνείδηση των σχέσεων εξουσίας.

Πράγματι, σύμφωνα με το SCM, τα στερεότυπα αποτελούν την άμεση συνέπεια των κοινωνικο-διαρθρωτικών σχέσεων μεταξύ των δύο ομάδων, οι οποίες είναι οργανωμένες γύρω από δύο κύριους παράγοντες: την σχετική κοινωνικο-οικονομική θέση των ομάδων (υψηλή έναντι χαμηλής) και το είδος της αλληλεξάρτησης που υπάρχει μεταξύ τους (συνεργατική έναντι ανταγωνιστικής). Αφενός λοιπόν η θέση την οποία καταλαμβάνει μία ομάδα στην ιεραρχία της κοινωνίας (δηλαδή η κοινωνική θέση της) επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν την ικανότητα της, αφετέρου ο τύπος αλληλεξάρτησης της ομάδας με τις άλλες ομάδες καθορίζει το βαθμό της ζεστασιάς.

Δεδομένου ότι είναι δυνατόν να εντοπίζεται η σημασία της ικανότητας και της ζεστασιάς στον κοινωνικο-ψυχολογικό τομέα, με παρόμοιο τρόπο έχει δοθεί έμφαση στη συνάφεια της κοινωνικής θέσης κατά τη διεξαγωγή συμπερασμάτων για την ικανότητα των ομάδων στην κοινωνική ψυχολογία. Όπως αναφέρθηκε από πολλούς μελετητές, οι ανεπιτυχείς κοινωνικο-οικονομικές ομάδες κρίνονται ως τεμπέλικες, ηλίθιες και χωρίς φιλόδοξους στόχους, ενώ οι επιτυχημένες ομάδες αντιμετωπίζονται ως έξυπνες, λογικές και φιλόδοξες (Jost & Banaji, 1994; LeVine & Campbell, 1972; Tajfel, 1981). Ομοίως, ο Sheriff (1967) έδειξε το γεγονός ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ των ομάδων οδηγεί σε αρνητικούς χαρακτηρισμούς των ανταγωνιστών (π.χ. χειραγωγοί, επικίνδυνοι και εχθρικοί), ενώ αντίθετα οι συνεργατικές σχέσεις επιφέρουν ευνοϊκότερες περιγραφές της άλλης ομάδας (π.χ., φιλική, εκφράζει ενδιαφέρον, ζεστή). Έτσι, οι σχέσεις μεταξύ της κοινωνικής θέσης και των ικανοτήτων, καθώς και της αλληλεξάρτησης και της ζεστασιάς, όπως θεωρητικοποιούνται και υποστηρίζονται από το SCM, έχουν βαθιές ρίζες στο συγκεκριμένο πεδίο.

1.4. Συμπληρωματικά Στερεότυπα και Προκατάληψη

Η σχέση μεταξύ στερεοτύπων και προκαταλήψεων σε γενικές γραμμές παραμένει ένα περίπλοκο θέμα στο πλαίσιο της κοινωνικής ψυχολογίας (Dovidio, Brigham, Johnson, & Gaertner, 1996). Αν και ορισμένοι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι η προκατάληψη είναι μια στάση με συναισθηματικά, γνωστικά και συμπεριφορικά στοιχεία, άλλοι θεωρούν δεδομένο ότι η προκατάληψη είναι το συγκινησιακό στοιχείο και τα στερεότυπα είναι η γνωστική συνιστώσα των αντιδράσεων με βάση την κατηγορία (Fiske, 1998). Ανεξάρτητα από τον ακριβή ορισμό της, η προκατάληψη γίνεται γενικά κατανοητή ως αξιολογική (δηλαδή αντανακλά κάποια αρέσκεια ή δυσαρέσκεια των άλλων), ενώ τα στερεότυπα βασίζονται σε πεποιθήσεις και προσδοκίες.

Παρόλα αυτά, οι έρευνες υποδεικνύουν μία θεωρητική και εμπειρική συσχέτιση των δύο διαδικασιών. Θεωρητικά, τα στερεότυπα μπορεί να είναι αίτια ή συνέπειες της προκατάληψης. Για παράδειγμα, όπως πρότεινε ο Brigham (1971), τα στερεότυπα μπορεί να χρησιμεύσουν ως βάση για την προκατάληψη: «Προφανώς, για να αισθάνεται κάποιος αρνητικά προς μια ομάδα, πρέπει να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται ότι τα διαφορετικά άτομα κάθε (εθνικής) ομάδας έχουν συγκεκριμένα σταθερά χαρακτηριστικά». Επιπλέον, τα στερεότυπα μπορεί επίσης να χρησιμεύσουν ως δικαιολογίες για προκατάληψη (π.χ., δεν μου αρέσουν οι μαύροι επειδή είναι ανόητοι). Εμπειρικά, μια μετα-ανάλυση η οποία σύγκρινε συγκεκριμένα αυτές τις διαδικασίες στο πλαίσιο των αξιολογήσεων με βάση τη φυλή έχει βρει μια σημαντική σχέση μεταξύ των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων (Dovidio et al., 1996).

Εφόσον λοιπόν διακρίνεται μία σημαντική σχέση μεταξύ προκατάληψης και στερεοτύπων, και όπως αναφέρθηκε, αποδόθηκαν στα στερεότυπα διαστάσεις και περιεχόμενο όχι απαραίτητα αρνητικό, συνεπάγεται ότι και η προκατάληψη δεν επιφέρει αποκλειστικά διομαδική σύγκρουση, ως αποτέλεσμα της αντιμετώπισης της εξωομάδας με άδικο τρόπο, σύμφωνα με τις αρχικές αντιλήψεις. Έτσι λοιπόν παρατηρούμε συμπεριφορές και στάσεις οι οποίες διαφέρουν ανάλογα με το περιεχόμενο των στερεοτύπων, στοιχεία τα οποία συγκεντρώνονται και παρουσιάζονται στην επόμενη παράγραφο.

1.5. SCM: Η ταξινόμηση της προκατάληψης

Αφού διαπιστώθηκε η σχέση μεταξύ προκατάληψης και στερεοτύπων, είναι δυνατό να αποδοθεί στο SCM η πρωτοτυπία ότι αποτελεί ένα μοντέλο το οποίο δεν περιγράφει απλά την προκατάληψη ως απλά μία ομοιόμορφη αντιπάθεια ή περιφρόνηση προς μια ομάδα, αλλά υποστηρίζει ότι η προκατάληψη μπορεί επίσης να οδηγήσει σε θετικές ή αμφίθυμες στάσεις. Ως αποτέλεσμα του συνδυασμού λοιπόν της κοινωνικής θέσης και της αλληλεξάρτησης, προκύπτει ένας πίνακας δυνατοτήτων 2 x 2 (Glick & Fiske, 2001a; Fiske, Xu, Cuddy, & Glick, 1999). Κάθε τεταρτημόριο του πίνακα περιγράφει μια συγκεκριμένη μορφή προκατάληψης και το περιεχόμενο στερεοτύπων που διατηρεί κάθε μορφή προκατάληψης οργανώνεται γύρω από την ικανότητα και τη ζεστασιά, όπως αυτές προβλέπονται από την κοινωνική θέση και την αλληλεξάρτηση. Η ταξινόμηση αυτή, όπως απεικονίζεται στον πίνακα 1.1, προβλέπει, επιπλέον, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές που συνδέονται με κάθε μορφή προκατάληψης. Από τους τέσσερις τύπους προκατάληψης που προκύπτουν από τους συνδυασμούς των κοινωνικο-δομικών (socio-structural) παραγόντων, οι δύο τύποι θεωρούνται μη αμφίσημοι, ενώ οι άλλοι δύο χαρακτηρίζονται από αμφιθυμία.

Οι ομάδες υψηλής κοινωνικής θέσης, οι οποίες διακρίνονται από μια σχέση συνεργασίας, αποτελούν αντικείμενο θαυμασμού. Αυτές οι ομάδες γενικά αντιμετωπίζονται ιδιαίτερα θετικά, και αυτή η μορφή προκατάληψης, όταν δεν συμπεριλαμβάνει κανενός είδους δυσαρέσκεια, είναι καθαρά θετική. Η υψηλή κοινωνική θέση και η θετική αλληλεξάρτηση κάνουν τις ομάδες αυτές να θεωρούνται τόσο ικανές όσο και ζεστές, με αποτέλεσμα τα άτομα να συμπεριφέρονται με σεβασμό απέναντί τους και να εκφράζουν θετικά συναισθήματα, όπως υπερηφάνεια, θαυμασμό και σεβασμό. Η προκατάληψη του θαυμασμού μπορεί να κατευθύνεται προς την ενδοομάδα, προς ομάδες συνεργασίας με την ίδια κοινωνική θέση (δηλαδή προς ομάδες που γίνονται αντιληπτές ως σύμμαχοι) ή και ομάδες που ενδέχεται να θεωρηθούν ομάδες συλλογικής αναφοράς (π.χ., η μεσαία τάξη).

Σε αντίθεση με το κελί του θαυμασμού, βρέθηκε ένα τεταρτημόριο που συγκεντρώνει τις ομάδες χαμηλής κοινωνικής θέσης, οι οποίες διακρίνονται από μια ανταγωνιστική σχέση. Αυτές μπορεί να είναι αντικείμενο μίας καθαρά εχθρικής μορφής προκατάληψης, της λεγόμενης περιφρονητικής προκατάληψης. Οι ομάδες που περιλαμβάνονται στο τεταρτημόριο αυτό δε γίνονται αντιληπτές ως ούτε ζεστές ούτε ως ικανές. Αυτό μπορεί να προκύπτει όταν οι ομάδες χαμηλής κοινωνικής θέσης

αντιμετωπίζονται ως μη νομιμοποιημένα εξαρτώμενα άτομα (π.χ. τα άτομα που λαμβάνουν βοήθεια από την πρόνοια θεωρούνται τεμπέληδες, παράσιτα και ούτω καθεξής). Γίνονται επομένως στόχος αρνητικών συναισθημάτων (π.χ., μνησικακία, εχθρότητα, έλλειψη σεβασμού), και συμπεριφοράς που χαρακτηρίζεται από αποφυγή, αποκλεισμό, ακόμη και από κοινωνικές θηριωδίες.

Οι δύο τελευταίες μορφές προκατάληψης που περιλαμβάνονται στην ταξινόμηση του SCM ορίζονται ως αμφίθυμες (ή μικτές), με την ικανότητα και τη ζεστασιά να συσχετίζονται αρνητικά. Με άλλα λόγια, στην αμφίθυμη προκατάληψη, οι ομάδες τείνουν να θεωρούνται είτε ικανές ή ζεστές, αλλά όχι και τα δύο. Υποστηρίχτηκε από τους συγγραφείς ότι τα στερεότυπα αυτής της ομάδας είναι κυρίως αμφίθυμα και, ως εκ τούτου, τα τελευταία δύο τεταρτημόρια του πίνακα κατέλαβαν το μεγαλύτερο μέρος των κοινωνικών στερεοτύπων. Ανέφεραν επίσης ότι τα αμφίθυμα στερεότυπα μπορούν να νομιμοποιηθούν με τέτοιο τρόπο, ώστε ξεπερνιέται η δυσκολία νομιμοποίησης που αντιμετωπίζουν τα καθαρά εχθρικά στερεότυπα, συμπεριλαμβάνοντας τόσο την έμφαση στις θετικές πτυχές των εν λόγω στερεοτύπων όσο και την κρυφή υιοθέτηση των αρνητικών πτυχών του περιεχομένου στερεοτύπων.

Πίνακας 1: Η ταξινόμηση των προκαταλήψεων που βασίζονται στις δομικές σχέσεις μεταξύ των ομάδων³

ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ			
Συνεργατικές		Ανταγωνιστικές	
Θαυμασμός		Ζηλότυπη Προκατάληψη	
Υψηλή Κοινωνική Θέση	Στερεότυπο	ικανή, ζεστή	ικανή αλλά ψυχρή
	Αρνητικά συναισθήματα	-	ζήλια, φόβος, μνησικακία, εχθρότητα
	Θετικά συναισθήματα	σεβασμός, θαυμασμός, στοργή	θαυμασμός, σεβασμός
	Συμπεριφορά	αποδοχή	αποφυγή, αποκλεισμός, διαχωρισμός, εξολόθρευση

³ Πηγή: Glick & Fiske (2001a)

	Βιώνεται από	- υφισταμένους προς γενναιόδωρους κυρίαρχους από τους οποίους εξαρτώνται, - μέλη της ενδοομάδας προς τους συμμάχους, - αδιαμφισβήτητους κυρίαρχους προς τη δική τους ομάδα	- κυρίαρχους με κοινωνική θέση που ολισθαίνει, - ομάδες με μειονεκτική θέση προς επιτυχημένες μειονότητες / κυρίαρχους
	Ομάδες στην κατηγορία	Εβραίοι, Ασιάτες, φεμινίστριες, γυναίκες επιχειρηματίες, μαύροι επαγγελματίες, πλούσιοι άνθρωποι	
		<i>Πατερναλιστική Προκατάληψη</i>	<i>Περιφρονητική Προκατάληψη</i>
Χαμηλή Κοινωνική Θέση	Στερεότυπο	Θερμή αλλά ανίκανη	Ψυχρή και ανίκανη
	Αρνητικά συναισθήματα	ασέβεια, συγκαταβατικότητα	ασέβεια, μνησικακία, εχθρότητα
	Θετικά συναισθήματα	Πατερναλιστική στοργή, οίκτος, συμπάθεια	
	Συμπεριφορά	προσωπική οικειότητα, αλλά διαχωρισμός ρόλων	αποφυγή, αποκλεισμός, διαχωρισμός, εξολόθρευση
	Βιώνεται από	- κυρίαρχους προς υφισταμένους από τους οποίους εξαρτώνται και προς "νομιμοποιημένα" εξαρτώμενα πρόσωπα, - ομάδες που δεν δημιουργούν αίσθημα κοινωνικοοικονομικής απειλής	- κυρίαρχους προς υφισταμένους που θεωρούνται μη νομιμοποιημένα εξαρτώμενα άτομα (μια αντιληπτή διαρροή κοινωνικών πόρων)
	Ομάδες στην κατηγορία	καθυστερημένοι, νοικοκυρές, άτομα με ειδικές ανάγκες, ηλικιωμένοι, τυφλοί, οικιακοί βοηθοί, μετανάστες εργαζόμενοι	φτωχοί λευκοί, φτωχοί μαύροι, αποδέκτες κοινωνικής πρόνοιας

Η πατερναλιστική προκατάληψη απευθύνεται σε ομάδες που έχουν χαμηλή κοινωνικοοικονομική επιτυχία και γίνονται αντιληπτές ως μη-ανταγωνιστικές. Με δεδομένους αυτούς τους κοινωνικο-δομικούς παράγοντες, η ομάδα-στόχος προσλαμβάνεται ως θερμή, αλλά ανίκανη. Ο πατερναλισμός μάλιστα παρατηρείται

ότι καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στα στερεότυπα των φύλων (Glick & Fiske, 1996). Πράγματι, αυτό το είδος προκατάληψης αντανακλά συμπάθεια αλλά και ασέβεια. Οι εκφράσεις αγάπης και η συναισθηματική και φυσική εγγύτητα με την ομάδα-στόχο συνδυάζονται με τον αυστηρό ρόλο του διαχωρισμού, που κρατά την «πατροναρισμένη» ομάδα στη «θέση της». Η έλλειψη σεβασμού (μερικές φορές εκφράζεται και ως οίκτος) οφείλεται στην ανικανότητα που αποδόθηκε στην ομάδα κατώτερης κοινωνικής θέσης, μία πτυχή η οποία χρησιμεύει για να δικαιολογήσει την υποταγή της ομάδας. Την ίδια στιγμή, όμως, η θετική πτυχή (δηλαδή η υψηλή θερμότητα) του μεικτού περιεχομένου στερεοτύπων ενθαρρύνει τη συναίνεση της ομάδας χαμηλότερης κοινωνικής θέσης. Η «πατροναρισμένη» ομάδα θεωρείται επίσης ότι δεν έχει καμία πρόθεση να βλάψει τις ομάδες κοινωνικής αναφοράς και καμία δυνατότητα να το πράξει ούτως ή άλλως. Το μικτό στερεότυπο λοιπόν εξυπηρετεί την προώθηση των υφιστάμενων συστημάτων προνομίων και το συμβιβασμό των μειονεκτουσών ομάδων, αναθέτοντας τους κοινωνικά επιθυμητά χαρακτηριστικά, τα οποία παράλληλα είναι και χαρακτηριστικά υποταγής (Ridgeway, 2001).

Παράλληλα, η επιθυμία για ερμηνεία της καθεστηκυίας τάξης, αν και άδικη, εμφανίζεται και στα μέλη των μειονεκτουσών ομάδων (Jost & Banaji, 1994). Αυτό τις οδηγεί στην αποδοχή των αρνητικών πτυχών των στερεοτύπων της ενδοομάδας τους -δηλαδή την ανικανότητα- ψάχνοντας για θετική διαφοροποίηση στις διαστάσεις που δε σχετίζονται με την κοινωνική θέση, δηλαδή τη ζεστασιά. Το συναινετικό στερεότυπο που σχετίζεται με τις ζεστές ιδιότητες της ομάδας παρέχει μια εύκολη πηγή αυτοεκτίμησης (Tajfel, 1981), μειώνοντας την ανάγκη των μελών της για θετική διαφοροποίηση και καθιστώντας το αμφίθυμο στερεότυπο ως πιο εύκολα αποδεκτό. Αυτό αποτελεί λοιπόν ένα αμφίσημο τρόπο νομιμοποίησης του συστήματος (Glick & Fiske, 2001a). Η Jackman (1994) προσθέτει στα παραπάνω ότι τα πατερναλιστικά συστήματα και οι ιδεολογίες που τα συνοδεύουν εξυπηρετούν στην ελαχιστοποίηση της αντίστασης της υποδεέστερης ομάδας στην εκμετάλλευση. Οι Fiske, Cuddy, Glick και Xu (2002) υποστήριξαν, επιπλέον, ότι ο συγκεκριμένος συνδυασμός της ικανότητας της ομάδας υψηλής κοινωνικής θέσης και της ζεστασιάς της ομάδας κατώτερης κοινωνικής θέσης δημιουργεί μια ευαίσθητη και αποτελεσματική πίεση στην τελευταία για συμμόρφωση με τις προσταγές των στερεοτύπων.

Αντίθετα, η ζηλότυπη προκατάληψη στοχεύει στις ομάδες υψηλού κύρους, οι οποίες όμως γίνονται αντιληπτές ως ανταγωνιστικές. Η επιτυχία τους μας οδηγεί στο

να συμπεράνουμε ικανότητα, αλλά ο ανταγωνισμός όσον αφορά στους στόχους των ομάδων έχει ως αποτέλεσμα την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικών με τη ζεστασιά που πηγάζουν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Καθώς θεωρούνται άξιες σεβασμού, έστω και απρόθυμα, λόγω της ικανότητάς τους, οι ομάδες αυτές δεν είναι συμπαθείς και προκαλούν φθόνο, μνησικακία και απόδοση ψυχρότητας, αλαζονεία, η έλλειψη ειλικρίνειας (Fiske, Cuddy, & Glick, 2002). Όσο για τον πατερναλισμό, οι θετικές πτυχές του ζηλότυπου στερεότυπου (π.χ., οι Εβραίοι είναι έξυπνοι) μπορούν να δικαιολογήσουν τις μεροληπτικές συμπεριφορές. Τα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την ικανότητα καθιστούν την ομάδα ως επικίνδυνο ανταγωνιστή. Ως εκ τούτου, η διάκριση μπορεί να δικαιολογηθεί ως αυτοάμυνα.

Μελετώντας τη ζηλότυπη προκατάληψη, οι συγγραφείς συχνά καταφεύγουν σε επιτυχημένες μειονότητες επειδή, ως ψυχολογικοί και κοινωνιολογικοί "ξένοι", είναι πιο πιθανό να αντιμετωπίσουν διακρίσεις ως αποτέλεσμα ζηλότυπης στάσης (Glick & Fiske, 2001a). Εξαιτίας της οικονομικής επιτυχίας τους, οι ομάδες αυτές δεν χαρακτηρίζονται ως ανίκανες. Αντίθετα, είναι σημαντικό να μην υποτιμούνται οι ικανότητές τους, ειδικά στην περίπτωση που οι κυρίαρχες ομάδες αντιλαμβάνονται την κοινωνική τους θέση ως απειλούμενη (Tajfel, 1981), όταν η κοινωνική κατάρρευση επιτρέπει τη βίαιη έκφραση της δυσαρέσκειας (Runciman, 1966), ή όταν άλλες μορφές κοινωνικής ροής δημιουργούν αυξημένο άγχος (Dépret & Fiske, 1999, Staub, 1989). Υπό αυτές τις συνθήκες, οι επιτυχημένες μειονότητες μπορούν εύκολα να γίνουν "αποδιοπομπαίοι τράγοι", ειδικά όταν η κοινωνία ψάχνει για κάποιο ανθρώπινο υποκείμενο να κατηγορήσει ("κοινωνική αιτιότητα", σύμφωνα με ορισμό του Tajfel). Επίσης, σε αυτή τη μορφή της προκατάληψης, πολλοί άνθρωποι έχουν την τάση να αποδέχονται την ευνοϊκή όψη του ενδοομαδικού τους στερεότυπου, ακόμα και με αντίτιμο τη μη αμφισβήτηση της αρνητικής πλευράς ενός τέτοιου στερεότυπου, φτάνοντας μερικές φορές στις πιο τραγικές συνέπειες (Glick, 2002).

Συνοψίζοντας, το μοντέλο περιεχομένου στερεοτύπων υπερβαίνει τις προηγούμενες συζητήσεις για τα περιεχόμενα στερεοτύπων και τις προκαταλήψεις, συνδυάζοντας μοναδικά τις διαστάσεις της ικανότητας και ζεστασιάς, με έμφαση στα ανάμικτα, αλλά συνεπή στερεότυπα. Επιπλέον, το μοντέλο αποτελεί οίκτο, περιφρόνηση, υπερηφάνεια και φθόνο σε ομαδικό επίπεδο, συνδέοντας τόσο τις αποδόσεις για τα χαρακτηριστικά, όσο και τις κοινωνικές δομικές μεταβλητές ταυτόχρονα. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, το SCM μπορεί να ανιχνεύσει ποιοτικές διαφορές σε στερεότυπα και προκαταλήψεις απέναντι σε διαφορετικές ομάδες,

παρέχοντας ένα εννοιολογικό πλαίσιο που εξηγεί γιατί και πότε αυτές οι διαφορές μπορεί να προκύψουν (Fiske, Cuddy, Glick, και Xu, 2002). Συνδέοντας τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά με τις σχέσεις εξουσίας μεταξύ των ομάδων, το μοντέλο δείχνει πώς η προκατάληψη είναι πιθανόν να επηρεαστεί από τις κοινωνικές αλλαγές που αλλοιώνουν την κοινωνική θέση και την αλληλεξάρτηση των ομάδων. Επιπλέον, η διάκριση της ψυχολογικής δυναμικής της προκατάληψης η οποία κατευθύνεται προς τα πάνω (θαυμασμός), σε αντίθεση με αυτή που κατευθύνεται προς τα κάτω (πατερναλισμός, περιφρόνηση), δείχνει πώς η ίδια η κοινωνική θέση ενός ατόμου (ή της ομάδας του ατόμου) μπορεί να επηρεάσει την προκατάληψη. Τέλος, το SCM προτείνει τρόπους με τους οποίους η προκατάληψη μπορεί να μειωθεί, όπως είναι η αλλαγή των αντιλήψεων των κοινωνικο-διαρθρωτικών παραγόντων, ενθαρρύνοντας δηλαδή την αντίληψη της ίσης κοινωνικής θέσης και προωθώντας τη συνεργασία και όχι τον ανταγωνισμό.

1.6. Ο Χάρτης Προκαταλήψεων

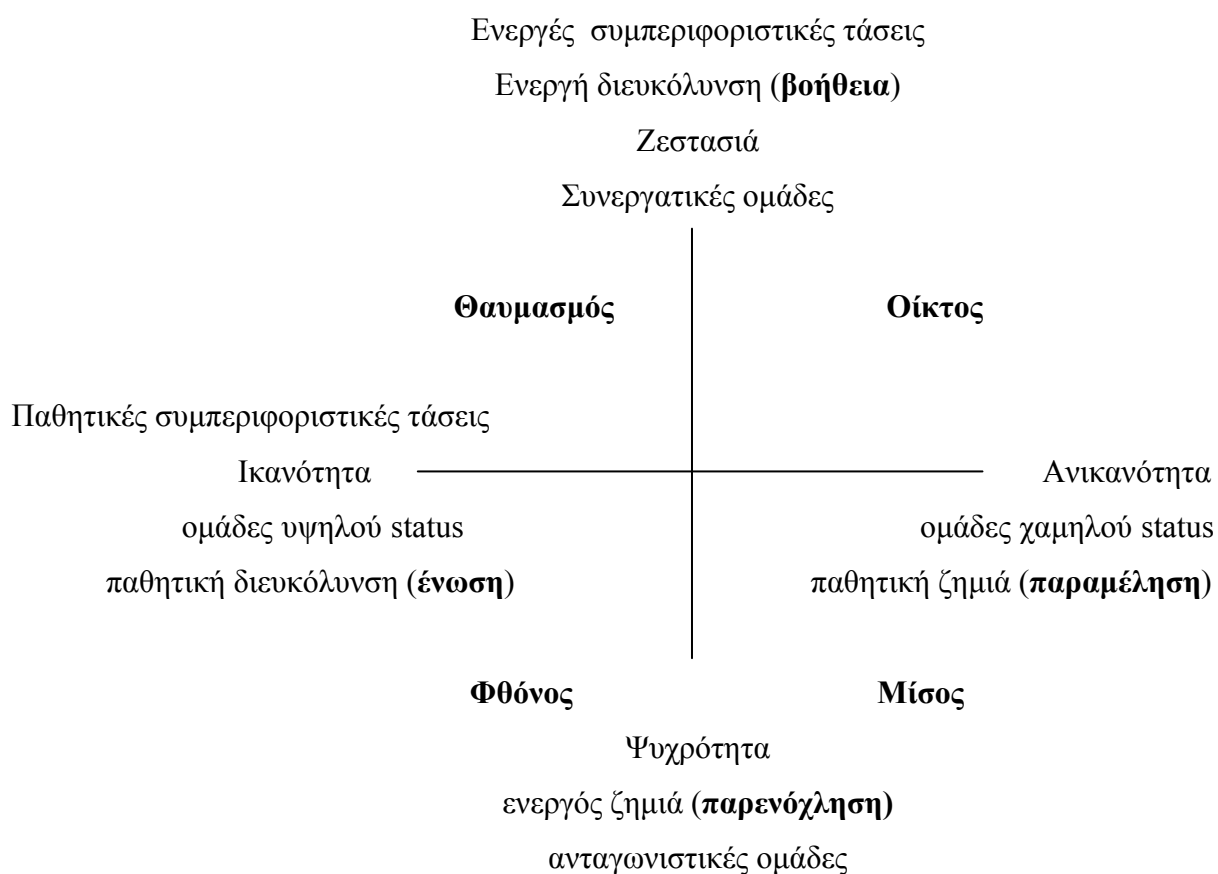
Πρόσφατα, έχει προταθεί μια εξέλιξη του SCM, η οποία “ξεκινάει από εκεί όπου το SCM τελειώνει”, ο Χάρτης Προκαταλήψεων (Cuddy, Fiske & Glick, 2007). Ο Χάρτης Προκαταλήψεων είναι ένας δομικός χάρτης τάσεων για αρνητικές και θετικές συμπεριφορές διακρίσεων και των συσχετιζόμενων με αυτές στερεότυπων, συναισθημάτων και κοινωνικών διαρθρωτικών σχέσεων, ο οποίος προσδιορίζει τέσσερις μορφές διάκρισης οι οποίες προκύπτουν από το συνδυασμό δύο διπολικών διαστάσεων, την ενεργή / παθητική διευκόλυνση / βλάβη. Τα στοιχεία αυτά θεωρούνται σύμφωνα με την βιβλιογραφία ως οι βασικές διαστάσεις της επιθετικότητας και της αλληλεξάρτησης αντίστοιχα. Τα πρότυπα που περιλαμβάνει είναι η ενεργή διευκόλυνση, η παθητική διευκόλυνση, η ενεργή βλάβη και η παθητική βλάβη. Ο Cuddy και οι συνεργάτες του υποθέτουν ότι κάθε συνδυασμός ζεστασίας και ικανότητας συνδέεται με συγκεκριμένες τάσεις ενδοομαδικής συμπεριφοράς, όπου η ζεστασία θεωρείται το στερεοτυπικό χαρακτηριστικό που ευθύνεται για ενεργές συμπεριφορές (διευκόλυνση / βλάβη), ενώ η ικανότητα προκαλεί παθητική συμπεριφορά (διευκόλυνση / βλάβη).

Αναφερόμενοι στα συναισθήματα, οι συγγραφείς υποθέτουν ότι ο θαυμασμός οδηγεί στη διευκόλυνση, τόσο ενεργή όσο και παθητική. Αντίθετα, η περιφρόνηση οδηγεί σε βλάβη, τόσο ενεργή όσο και παθητική. Τα αμφίθυμα συναισθήματα, ο

φθόνος και ο οίκτος, περιλαμβάνουν αμφίθυμα πρότυπα τάσεων διακριτικής συμπεριφοράς: η ζήλια επιφέρει τόσο παθητική διευκόλυνση όσο και ενεργή βλάβη, ενώ ο οίκτος προκαλεί ενεργή διευκόλυνση και παθητική βλάβη. Τέλος, ο Cuddy και οι συνεργάτες του υποστηρίζουν ότι τα προκατειλημμένα συναισθήματα όχι μόνο διευκολύνουν στην καλύτερη πρόβλεψη των διακρίσεων από ότι τα στερεότυπα, αλλά ενεργούν επίσης ως μεσολαβητές στη σχέση μεταξύ στερεότυπων και συμπεριφορών διάκρισης.

Γράφημα 1: Χάρτης Προκαταλήψεων (BIAS MAP)

διαστάσεις κοινωνικής αντίληψης

2. Διαστάσεις Κοινωνικής Αξίας των ατόμων: Κοινωνική Χρηστικότητα - Κοινωνική Επιθυμητότητα

Προηγήθηκε λοιπόν μία μελέτη για το περιεχόμενο των στερεοτύπων και τις προκαταλήψεις, (θεωρία η οποία ξεπέρασε την αρχική θεώρησή τους ως ένα μέσο υπεράσπισης της ενδοομάδας εξαιτίας της διαδικασίας κατηγοριοποίησης με σκοπό τη διαμόρφωση της ταυτότητας, η οποία εκδηλώνεται με αρνητικές αποκλειστικά συμπεριφορές και στάσεις), υπό το πρίσμα των διαστάσεων της ικανότητας και της ζεστασίας, όπως αυτές προβλέπονται από την κοινωνική θέση και την αλληλεξάρτηση. Οι διαστάσεις αυτές αφορούσαν το διομαδικό επίπεδο. Είναι δυνατόν μέσα από τη χρήση της αξιολογικής γνώσης να κάνουμε την ανάλυσή μας σε διατομικό επίπεδο. Στόχο μας αποτελεί η διερεύνηση του περιεχομένου στερεοτύπων με διαστάσεις την κοινωνική χρηστικότητα και κοινωνική επιθυμητότητα, συνιστώσες της αξίας, και την επιτυχία και αποτυχία, συνιστώσες του αποτελέσματος, όπως αυτές καθορίζονται από το επάγγελμα, το οποίο εντάσσει τα άτομα σε ομάδες με κοινά χαρακτηριστικά. Για το λόγο αυτό θα ακολουθήσει μία παρουσίαση της διάστασης κοινωνικής αξίας, ώστε να αποσαφηνιστούν οι παραπάνω έννοιες οι οποίες διαμορφώνουν το ερευνητικό μας ερώτημα

Πιο συγκεκριμένα, όπως είδαμε προηγουμένως, για τους κοινωνικούς ψυχολόγους, η έννοια της αξίας συνήθως αναφέρεται στη θετική ή αρνητική επιρροή που ένα αντικείμενο, γεγονός, πρόσωπο ή ομάδα προσώπων μπορεί να έχει σε ένα άτομο. Υπό αυτή την έννοια, επικεντρώνεται αποκλειστικά και μόνο στους τομείς των κινήτρων και επιρροής (Jones & Gerard 1967). Αν και αυτή η προοπτική, η οποία είναι ιδιαίτερα επικεντρωμένη στις ενδοατομικές διαδικασίες, έχει υιοθετηθεί ευρέως από τους ψυχολόγους, μία πιο πρωτότυπη και πιο κοινωνική προσέγγιση που προτάθηκε από τον Beauvois (1976, 1990, 1995; Beauvois & Dubois, 1992, 2000; Dubois & Beauvois, 2001, 2005). Αυτή η εναλλακτική προσέγγιση υποθέτει ότι η γνώση ενός αντικειμένου, γεγονότος ή προσώπου είναι ισοδύναμη την αξιολόγησή του και αναφέρεται στην κοινωνική ανταλλαγή η οποία επικρατεί στην ενεργοποίηση ενός συγκεκριμένου τρόπου γνώσης: την αξιολογική γνώση. Αυτή η γνώση θα πρέπει να διακρίνεται από ένα άλλο τρόπο γνώσης, την περιγραφική γνώση, η οποία απεικονίζει συμπεριφορές μέσα από μία επιστημονική οπτική.

Βασιζόμενοι στη διάκριση μεταξύ αυτών των δύο τρόπων γνώσης, είναι δυνατόν να διακρίνουμε αυτό που χαρακτηρίζεται, στον τομέα της περιγραφικής γνώσης, σε γνώση σχετική με τα χαρακτηριστικά των αντικειμένων της γνώσης (π.χ., ποια είναι τα αντικείμενα) και σε γνώση που αφορά στον τομέα της αξιολογικής γνώσης, γνώση δηλαδή για την αξία των αντικειμένων της αξιολόγησης (π.χ., ποια είναι η αξία των αντικειμένων). Στην τελευταία περίπτωση, η γνώση αυτή μας λέει τι μπορούμε να κάνουμε με αυτά τα αντικείμενα ή πρόσωπα στο πλαίσιο της κοινωνικής σχέσης που μας ενώνει. Αυτό που ξεχωρίζει σε αυτή τη μορφή γνώσης, ως εκ τούτου, είναι ότι προέρχεται από μια κοινωνική σχέση που περιλαμβάνει τη δημιουργία αξιών και αναπτύσσεται μέσω αυτής της κοινωνικής σχέσης, προκειμένου να εκφράσει την αξία των αντικειμένων ή προσώπων.

Σύμφωνα με το Beauvois (1976, 1995, 2005), η ψυχολογική γνώση που απορρέει από την αξιολογική γνώση δεν μπορεί να διαχωριστεί από το μοντέλο των ατομικών διαφορών ή από τη χρήση της προσωπολογίας για συγκριτικούς και αξιολογικούς σκοπούς. Η αξιολογική γνώση δε μπορεί συνεπώς παρά να πλησιάζει την "αντικειμενικότητα" που βασίζεται στην κοινωνική συναίνεση και δεν αποτελεί κριτήριο της αλήθειας. Από αυτή την εσκεμμένα κοινωνική σκοπιά, οι πρακτικές κοινωνικής αξιολόγησης αποτελούν τη βάση των συγκεκριμένων κοινωνιογνωστικών διαδικασιών που παράγουν τα περιεχόμενα της αξιολογικής γνώσης και καθιστούν δυνατόν να αποδοθεί κοινωνική αξία σε πρόσωπα.

Αυτή η αξία μπορεί να περιλαμβάνει τουλάχιστον δύο βασικές συνιστώσες: την κοινωνική χρηστικότητα και την κοινωνική επιθυμητότητα (Beauvois, 1995, 2003; Beauvois & Dubois, 2008; Cambon, 2006α, 2006β; Cambon et al, 2006; Dubois, 2000; Dubois & Beauvois, 2005; Pansu & Beauvois, 2004).

Αξίζει να αναφερθεί βέβαια ότι στο πεδίο της ψυχολογίας, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, η ιδέα της διάκρισης των δύο τομέων είναι αρκετά παλιά, με αρχή τις μελέτες του Osgood (Osgood, 1962, 1969; Osgood et al, 1957), ο οποίος ανέπτυξε ένα μοντέλο που απεικονίζει μία επαγωγική σημασία των εννοιών. Προτάθηκε λοιπόν ένα δισδιάστατο μοντέλο το οποίο αποτελείται από ένα πρώτο παράγοντα, την "αξιολόγηση" (όπως είναι ο καλός εναντίον του κακού, ο ευγενικός εναντίον του αγενή) και ένα δεύτερο παράγοντα, το "δυναμισμό", ο οποίος συμπεριλαμβάνει τους παράγοντες "ισχύς" και "δραστηριότητα" (π.χ. γρήγορος εναντίον αργού, δυνατός εναντίον αδύναμου). Αυτή η δισδιάστατη εννοιολογική σύλληψη στη συνέχεια διατυπώθηκε με διαφορετικούς τρόπους στη μελέτη της

προσωπολογίας, δίνοντας διαφορετικά ονόματα στις δύο διαστάσεις: ζεστασιά και ικανότητα (Fiske et al, 2002; Judd et al, 2005), ηθική και ικανότητα (Wojciszke, 1997, 2005) και όσα αναφέρθηκαν και στο κεφάλαιο 1.3, αλλά και κοινωνική χρηστικότητα και κοινωνική επιθυμητότητα (Beauvois, 1995, 2003; Dubois και Beauvois, 2001, 2005).

Στηριζόμενος λοιπόν σε αυτή την τελευταία πρόταση, ο Beauvois (1995, 2005) άνοιξε το δρόμο για μια πρωτότυπη προσέγγιση, καθώς αντιμετώπισε τα χαρακτηριστικά όχι ως κατασκευές που περιγράφουν τα πραγματικά χαρακτηριστικά των ατόμων, αλλά ως κριτήρια αξιολόγησης που χρησιμεύουν για να επικοινωνούν την αξία που πρέπει να αναμένεται από ένα άτομο σε ένα δεδομένο κοινωνικό περιβάλλον (Beauvois, 1995; Beauvois & Dubois, 2000, 2009; Beauvois et al, 1999; Dubois, 2006; Pansu & Beauvois, 2004). Με τον τρόπο αυτό προώθησε την έννοια της αξιολόγησης σε αντίθεση με τη σαφώς πιο κοινή αντίληψη, η οποία σχετίζεται με το «ψυχολογικό ρεαλισμό» (Beauvois & Dépret, 2008) θεωρώντας ότι οι δύο αυτές διαστάσεις δεν είναι δύο πτυχές της ψυχολογικής φύσης των προσώπων, ή δύο τύποι ψυχολογικών πληροφοριών, αλλά μάλλον δύο πτυχές κοινωνικής αξίας που αποδίδεται στα άτομα κατά τις διαδικασίες αξιολόγησης.

Επομένως, σύμφωνα με έρευνες, όταν επιδιώκεται ο χαρακτηρισμός ενός ατόμου με λεκτικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, οι διαθέσιμες «πληροφορίες», στις οποίες στηρίζεται το άτομο για να διαμορφώσει την κρίση του, προκύπτουν από ένα αξιολογικό έλεγχο. Ως αποτέλεσμα του ελέγχου αυτού, χρησιμοποιούνται χαρακτηριστικά τα οποία φέρουν δύο ειδών αξίες, την κοινωνική επιθυμητότητα (social desirability) και την κοινωνική χρηστικότητα (social utility). Οι νόρμες αυτές εμπεριέχουν ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών σημασιών, με αποτέλεσμα να επιτρέπουν την αξιολόγηση της κοινωνικής αξίας σε συλλογικό - κοινωνικό πλαίσιο. Συνεπώς, στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, χρησιμοποιώντας επίθετα που αφορούν στην προσωπικότητα, αποδίδεται ταυτόχρονα και η αξία του ατόμου το οποίο κρίνεται, που σχετίζεται είτε με τη συμπαθητικότητα ενός ατόμου είτε με τη χρηστικότητά του.

2.1. Κοινωνική Επιθυμητότητα

Πιο αναλυτικά, αφενός διακρίνουμε την κοινωνική επιθυμητότητα, η οποία βασίζεται στο σχεσιακό (ή διαπροσωπικό) τομέα και μπορεί να οριστεί ως «η επικοινωνούμενη γνώση για την ικανότητα ενός ατόμου να επιφέρει θετικές επιπτώσεις (ή αντίθετα αρνητικές επιπτώσεις) σε άλλους ανθρώπους και να ενεργεί κατά τρόπο που να συνάδει (ή αντίθετα να αντιτίθεται) με τα κύρια κίνητρά τους» (Beauvois & Dubois, 2008).

Υποδηλώνει συνεπώς την υιοθέτηση στρατηγικών από ένα άτομο που πιθανόν να προκαλέσουν αισθήματα αρέσκειας ή δυσαρέσκειας από τους άλλους ανθρώπους, εφόσον η διάσταση αυτή αφορά στην γνώση που έχουν οι άνθρωποι για τα αισθήματα που μπορεί να προκαλέσει ένα άτομο και προκύπτει από την αξιολόγηση του κατά πόσο το άτομο αυτό είναι δυνατό σε μεγάλο βαθμό να εκτιμηθεί ως αρεστό ή αγαπητό στις προσωπικές του αλληλεπιδράσεις με τους συνανθρώπους του. Τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας που υπάγονται σε αυτήν τη διάσταση είναι αυτά που χρησιμοποιούνται ως επί το πλείστον για να περιγραφούν άτομα που αναμένεται να προκαλέσουν θετικά συναισθήματα στους άλλους ή κατέχουν επαγγέλματα που εκπληρώνουν τις προσωπικές ανάγκες τους στα πλαίσια της κοινωνικής ζωής.

Η διάσταση αυτή είναι κατά κύριο λόγο συναισθηματική και χρησιμοποιείται για να αποδώσει την ικανότητα κάποιου να προσελκύσει ένα άτομο. Η θετική και αρνητική διάσταση αυτού του τύπου αξιών διαφαίνεται μέσα από όρους όπως γενναιόδωρος, εξυπηρετικός, συμπαθητικός, αλλά επίσης και εγωιστής, υποκριτής αντίστοιχα. Η διάσταση αντικατοπτρίζει προφανώς τη γνώση που έχει ένα άτομο ως προς το κατά πόσο το συμφέρει να πλησιάσει ή όχι ένα άλλο άτομο, καθώς επιδιώκεται ευχαρίστως η επαφή με άτομα που είναι γνωστό ότι διακατέχονται από χαρακτηριστικά όπως η γενναιοδωρία, η εξυπηρετικότητα και η συμπάθεια αλλά και αποφεύγεται στην περίπτωση ατόμων που θεωρούνται εγωιστές ή υποκριτές.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι αξιολογική δραστηριότητα της γνώσης όπως εκφράζεται από τη διάσταση της κοινωνικής επιθυμητότητας διακρίνεται από τη συναισθηματική δραστηριότητα που συχνά θεωρείται αξιολογική, εφόσον πρόκειται για μία κοινωνιογνωστικής φύσης διάσταση, η οποία σχετίζεται με τα συναισθήματα που είναι πιθανό να εκδηλωθούν στην παρουσία των ατόμων που αξιολογούνται βάσει της συγκεκριμένης διάστασης, αλλά δεν εξισώνεται απαραίτητα με την συναισθηματική συνιστώσα των χαρακτηριστικών που του

αποδίδονται. Εν ολίγοις, μπορούν να αποδοθούν σε ένα άτομο κοινωνικά επιθυμητά χαρακτηριστικά χωρίς να συνεπάγεται ότι εκείνοι που το χαρακτηρίζουν θα αισθανθούν τα αντίστοιχα συναισθήματα για αυτό.

2.2. Κοινωνική Χρηστικότητα

Η κοινωνική χρηστικότητα, αφετέρου, βασίζεται στην κοινωνική λειτουργικότητα και μπορεί να οριστεί ως «η επικοινωνούμενη γνώση - στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης κοινωνικής δομής που συμπεριλαμβάνει μια σειρά θέσεων σχετικά με την κοινωνική αξία - για την ικανότητα ενός ατόμου να εμφανίσει τις ικανότητες που σχετίζονται με τις πιο μεγάλης αξίας κοινωνικές θέσεις και να μην εμφανίσει χαρακτηριστικά που συγκρούονται με τις πιο μεγάλης αξίας κοινωνικές θέσεις και να αισθάνεται άνετα κατά την άσκηση των εν λόγω ικανοτήτων» (Beauvois & Dubois, 2008). Η χρηστικότητα γίνεται λοιπόν κατανοητή εδώ ως μια οιονεί-οικονομική έννοια, δεδομένου ότι υποδεικνύει το κέρδος που είναι δυνατόν ένας κοινωνικός οργανισμός να αποκομίσει από ένα συγκεκριμένο αντικείμενο ή πρόσωπο.

Συνεπώς, η διάσταση της κοινωνικής χρηστικότητας αναφέρεται στη γνώση που έχουν οι άνθρωποι ως προς τις πιθανότητες επιτυχίας ή αποτυχίας ενός ατόμου στην κοινωνική ζωή. Προκύπτει από την αξιολόγηση του κατά πόσο το άτομο αυτό είναι ικανό σε μεγάλο βαθμό να συμβαδίζει και εκπληρώνει τις απαιτήσεις της κοινωνίας στην οποία ανήκει, δίνοντας στη χρηστική αυτή διάσταση μια κοινωνική λειτουργία. Η κοινωνική χρηστικότητα λοιπόν μπορεί να οριστεί ως η συνιστώσα εκείνη της αξίας που σχετίζεται με την επάρκεια ενός προσώπου στις απαιτήσεις της λειτουργίας της κοινωνίας. Η φύση της αξίας αυτής ενέχει κατά κύριο λόγο οικονομικές και αγοραστικές αναφορές χωρίς να συνεπάγεται αναφορά στις υπηρεσίες που πιθανόν να προσφέρει ένα άτομο σε ένα δεδομένο πλαίσιο. Τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας που μπορεί να υπάγονται σε αυτήν την κατηγορία συνήθως χρησιμοποιούνται για να περιγραφεί ένα άτομο με όρους οικονομικής επιτυχίας και με επαγγέλματα που παράγουν οικονομική αξία.

Ιδιαίτερα στην περίπτωση των δυτικών κοινωνιών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από έντονο καταναλωτισμό, η εν λόγω διάσταση χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο για να αποδώσει την στην αγοραστική και εμπορική αξία αυτού του προσώπου. Εξάλλου, έχουν διαπιστωθεί συσχετισμοί μεταξύ των κοινωνικά χρηστικών

χαρακτηρισμών και των επίπεδων του μισθού ή του ιεραρχικού status ενός ατόμου στο χώρο εργασίας του. Είναι αποδεδειγμένο ότι εργαζόμενοι οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως δυναμικοί, δραστήριοι, φιλόδοξοι έχουν μεγαλύτερες απολαβές σε σύγκριση με συνεσταλμένους, άτεχνους εργαζόμενους, ανεξάρτητα βέβαια με το κατά πόσο αυτοί θεωρούνται παράλληλα ελκυστικοί. Μάλιστα, έχει διαπιστωθεί συγκεκριμένα ότι τα άτομα που κατέχουν σύμβολα του πλούτου χαρακτηρίζονται με όρους κοινωνικά χρηστικούς με μεγαλύτερη συχνότητα από ότι με όρους κοινωνικά επιθυμητούς.

Θα λέγαμε συνοπτικά ότι, μέσω της κοινωνικής επιθυμητότητας εκδηλώνεται μία τάση προσέγγισης των ατόμων που αποτελούν πηγή ευχαρίστησης και αποφυγής εκείνων που προκαλούν δυσaréσκεια και παράλληλα καθορίζεται ποιος θεωρείται «κακός» ή «καλός» χαρακτήρας, ενώ μέσω της κοινωνικής χρηστικότητας γίνεται εμφανές το τι θεωρείται κοινωνική λειτουργικότητα, καθορίζοντας ποιος θεωρείται «χρήσιμος» ή «μη χρήσιμος».

2.3. Περαιτέρω έρευνα σχετικά με τις Διαστάσεις Κοινωνικής Αξίας

Από την πρώτη σύλληψη της έννοιας από το Beauvois (1995), μια ολόκληρη σειρά από μελέτες έχουν αποδείξει ότι οι κρίσεις κοινωνικής χρηστικότητας μπορούν να διαφοροποιηθούν από τις κρίσεις κοινωνικής επιθυμητότητας (Cambon, 2002; Dubois, 2003; Dubois & Beauvois, 2005; Le Barbanchon et al, 2005).

Η υπόθεση αυτή έχει υποστηριχθεί από πλήθος αποτελεσμάτων.

Ο Gallay (2001) μέσα από την έρευνα που διεξήγαγε επιδίωξε να αποσυνδέσει τις δύο αυτές διαστάσεις της αξίας που προκύπτουν κατά την απόδοση χαρακτηρισμών της προσωπικότητας, της κοινωνικής επιθυμητότητας και χρηστικότητας. Ζητήθηκε λοιπόν από τα υποκείμενα διαχωρίσουν κάποια άτομα τα οποία γνώριζαν καλά ανάλογα με το αν τα συμπαθούν ή όχι και αν θεωρούν ότι έχουν πολλές ή λίγες ικανότητες για να πετύχουν, χαρακτηρίζοντάς τα μέσα από μία λίστα επιθέτων. Προέκυψαν επομένως δύο παράγοντες χαρακτηρισμών σύμφωνα με τους αρχικούς, την επιθυμητότητα και τη χρηστικότητα.

Ο πρώτος παράγοντας, η επιθυμητότητα ή αλλιώς συναισθηματική αξία αναπαράγει τέλεια τη μεταβλητή «αρεστός/μη αρεστός» και αντιπαραβάλλει τους χαρακτηρισμούς «ανοικτός, τίμιος, συμπαθητικός» με τους χαρακτηρισμούς

«υποκριτής, άδικος, εγωιστής». Ο δεύτερος παράγοντας, η χρηστικότητα, αναπαράγει τη μεταβλητή «ικανός για επιτυχία/μη ικανός για επιτυχία» και αντιτάσσει τους χαρακτηρισμούς «φιλόδοξος, δυναμικός, έξυπνος» με τους χαρακτηρισμούς «άτεχνος, τρωτός, συνεσταλμένος, ασταθής», αποδίδοντας έτσι ένα λεξικό 24 τυπικών χαρακτηριστικών.

Η επαναχρησιμοποίηση του παραπάνω λεξικού επέτρεψε στον Cambon (2002), μέσα από μελέτες, να παρατηρήσει ότι οι εργαζόμενοι σε κλάδους σχετικούς με την παραγωγική δραστηριότητα, η οποία συνδέεται άμεσα με την παραγωγή αγαθών που προορίζονται για την αγορά (όπως είναι για παράδειγμα η θέση του διευθυντή εργοστασίου) περιγράφηκαν με όρους πιο χρηστικούς σε σχέση με τους εργαζόμενους σε επαγγέλματα υποστήριξης ή βοήθειας της παραγωγής (όπως είναι για παράδειγμα η θέση του διευθυντή νοσηλευτικής υπηρεσίας), οι οποίοι περιγράφηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό με όρους κοινωνικής επιθυμητότητας.

Ακόλουθα, σύμφωνα με μελέτες του Cambon (2004, 2006α) αναφέρθηκε ότι (1) Τα άτομα με υψηλή κοινωνική θέση που αποτιμώνται κοινωνικά περιγράφονται περισσότερο με όρους της κοινωνικής χρηστικότητας σε σχέση με άλλα λιγότερο προνομιούχα άτομα, (2) η ενεργοποίηση ενός τρόπου συναισθηματικής μεταχείρισης ενισχύει την χρήση επιθυμητών χαρακτηριστικών, ενώ η ενεργοποίηση ενός τρόπου αξιολογικής μεταχείρισης προωθεί τη χρήση χαρακτηριστικών που σχετίζονται με την κοινωνική χρησιμότητα, (3) τα πρόσωπα τα οποία πρώτα κρίνονται ως ουδέτερα από μια ομάδα ελέγχου και συνδέονται έπειτα με υψηλές οικονομικές αξίες περιγράφονται με πιο χρηστικούς όρους (π.χ., έξυπνος, δραστήριος) από εκείνα που συνδέονται με χαμηλές οικονομικές αξίες -τα τελευταία συνδέονται σε μεγαλύτερο βαθμό με την κοινωνική σκοπιμότητα (π.χ., ειλικρινής, ωραίος).

Πιο πρόσφατα, ο Dubois απέδειξε ότι, στον τομέα της παραγωγής, οι άνθρωποι προτιμούν να προσλαμβάνουν ένα χρήσιμο και όχι επιθυμητό υποψήφιο, ανεξάρτητα από το ιεραρχικό επίπεδο. Άλλοι συγγραφείς έχουν δείξει ότι (1) τα τυπικά ανδρικά χαρακτηριστικά σχετίζονται πιο έντονα με άτομα υψηλού κύρους (δηλαδή με την κοινωνική χρησιμότητα) από ότι τα τυπικά θηλυκά χαρακτηριστικά, που είναι πιο στενά συνδεδεμένα με την κοινωνική επιθυμητότητα (Teste & Simon, 2005) (2), οι αισιόδοξοι έχουν συχνά θεωρηθεί ως πιο χρήσιμοι από ότι οι απαισιόδοξοι (Le Barbanchon & Milhabet, 2005), (3) όσοι εκφράζουν κανονιστικές απόψεις θεωρούνται πιο χρήσιμοι από ότι εκείνοι που εκφράζουν απόψεις λιγότερο κανονιστικές - αν και ορισμένες νόρμες 4) τα άτομα γίνονται αντιληπτά με

διαφορετικό τρόπο σύμφωνα με την επίτευξη του στόχου που επιδιώκουν, έτσι αυτοί που υιοθετούν στόχους που ενισχύουν την απόκτηση υπεροχής στη γνώση θεωρούνται ως επιθυμητοί και χρηστικοί, ενώ εκείνοι που υιοθετούν στόχους αποφυγής της επίδοσης (επιδιώκουν δηλαδή να αποφύγουν να είναι λιγότερο καλοί από ότι άλλοι) γίνονται αντιληπτοί αποκλειστικά ως επιθυμητοί, ενώ εκείνοι οι οποίοι υιοθετούν στόχους προσέγγισης της επιδόσεως (δηλαδή επιδιώκουν να είναι καλύτεροι από άλλους) γίνονται αντιληπτοί ως ανεπιθύμητοι αλλά χρήσιμοι (Darnon et al, 2009; Dompnier et al, 2008, 2009).

3. Αποδόσεις επιτυχίας – αποτυχίας

Αφότου αναλύθηκαν οι διαστάσεις της αξίας που προκύπτουν κατά την απόδοση χαρακτηρισμών κοινωνικής επιθυμητότητας και χρηστικότητας στις ομάδες, θεωρούμε σκόπιμο να παραθέσουμε τις θεωρίες απόδοσης ως ιδεολογικές πεποιθήσεις οι οποίες επιτρέπουν τη δικαιολόγηση του τρόπου με τον οποίο διανέμεται η κοινωνική αξία. Μέσω της ανάδειξης των διαφορών στο σύστημα όσον αφορά στη χρήση διαφορετικού τύπου εσωτερικών αποδόσεων, η διανομή αυτή αξίας γίνεται διακριτικότερη. Στις δυτικές κοινωνίες είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη η επιρροή της επιτυχίας και αποτυχίας για την αξιολόγηση της εσωτερικής απόδοσης. Διακρίνουμε επομένως μία δυνατότητα να μελετήσουμε τη διαμόρφωση της απόδοσης ως αποτέλεσμα της επιρροής της διάστασης κοινωνικής αξίας και του αποτελέσματος διαφόρων επαγγελματικών ομάδων. Ως εκ τούτου, ακολουθήσει μία εννοιολογική προσέγγιση της απόδοσης μέσα στα πλαίσια της αυτοαπόδοσης και ετεροαπόδοσης, επιδιώκοντας τη μελέτη της επίδρασης της ερμηνείας που επιλέγεται στη σκέψη, τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά των ατόμων.

3.1. Η έννοια της απόδοσης

Οι άνθρωποι στην καθημερινή τους ζωή χρησιμοποιούν λανθάνοντες, αφελείς, διαισθητικούς τρόπους, ή αλλιώς, όπως ονομάζεται συνοπτικά, την κοινή λογική έτσι ώστε να κατανοήσουν τα γεγονότα με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι στη ζωή. Ο χαρακτηρισμός αυτός οφείλεται στο γεγονός ότι δε συνειδητοποιούν απαραίτητα τις θεωρίες τους ή τον αντίκτυπο που έχουν αυτές στην κατανόηση της κοινωνίας. Η

μελέτη των επιπτώσεων των θεωριών απόδοσης των ανθρώπων για την κοινωνική κατανόηση αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο στην κοινωνική ψυχολογία. Ο Heider (1958) ήταν ο πρώτος που έθεσε τα θεμέλια για τη μελέτη αυτού του ζητήματος, προτείνοντας ότι οι άνθρωποι συχνά προσπαθούν να εξάγουν συμπεράσματα σχετικά με την κοινωνική πραγματικότητα με τον ίδιο τρόπο που το επιχειρούν και οι επιστήμονες. Για το λόγο αυτό δημιουργούν υποθέσεις με βάση τις αφελείς θεωρίες απόδοσης, δοκιμάζοντας διαρκώς τη χρησιμότητα τους. Παρόλο πολλές από αυτές τις θεωρίες που δημιουργούν στερούνται την αυστηρότητα των επιστημονικών θεωριών και μπορεί ακόμη και να οδηγήσουν σε λανθασμένες προβλέψεις, οι άνθρωποι στηρίζονται σε αυτές ώστε να δημιουργήσουν ένα σταθερό, με νόημα σύστημα και να κατανοήσουν, να ερμηνεύσουν και να προβλέψουν τον κοινωνικό τους κόσμο με ένα σχετικά αποτελεσματικό τρόπο.

Μια θεωρία απόδοσης ορίζεται από ένα σύνολο διαρθρωτικών και λειτουργικών κριτηρίων και, ως μια αφηρημένη αναπαράσταση των τακτικών σχέσεων σε συγκεκριμένους τομείς, είναι διαφορετική από μια συγκεκριμένη επεισοδιακή αναπαράσταση της κατάστασης. Επιπλέον, μια θεωρία απόδοσης είναι μια οργανωμένη δομή της γνώσης και όχι μια απομονωμένη πίστη. Τέλος, όπως οι πολύπλοκες δομές της γνώσης, οι θεωρίες απόδοσης δημιουργούν ένα πλαίσιο για να μεταδοθεί το νόημα και να κατασκευαστούν συμπεράσματα για τον κόσμο γύρω μας.

Οι αποδόσεις οδηγούνται κατά ένα μεγάλο μέρος από τις κυρίαρχες ιδέες και τους τρόπους που κυκλοφορεί στην κοινωνία η απόδοση νοήματος (Moscovici, 1984). Μέχρι τώρα, σύμφωνα με τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί, λειτουργούν ως δικαιολογίες για τα αποτελέσματα των πολύ διαφορετικών (ασύμμετρων) κοινωνικών ομάδων, δείχνοντας τις συστηματικές διαφορές στη χρήση των εσωτερικών έναντι των εξωτερικών αποδόσεων (Deaux & Emswiller, 1974; Hewstone & Jaspars, 1982). Υποστηρίζεται λοιπόν ότι οι θεωρίες απόδοσης και οι ιδεολογικές πεποιθήσεις εξυπηρετούν την ανάγκη να δικαιολογηθεί η διανομή της κοινωνικής αξίας με ένα πιο λεπτό τρόπο, αναδεικνύοντας διαφορές στο σύστημα όσον αφορά στη χρήση διαφορετικού τύπου εσωτερικών αποδόσεων (όπως είναι οι αποδόσεις που είναι κανονιστικές σε αξιολογικά πλαίσια στις δυτικές κοινωνίες) (Beauvois & Dubois, 1988; Jellison & Green, 1981).

3.2. Η απόδοση της επιτυχίας - αποτυχίας

Οι τύποι εσωτερικής απόδοσης που αξιολογούνται συγκεκριμένα στα αξιολογικά πλαίσια των δυτικών κοινωνιών είναι η ικανότητα και η προσπάθεια (Graham, 1994; Weiner, 1986). Σύμφωνα με τη θεωρία απόδοσης, οι προσδοκίες των ατόμων για επιτυχία επηρεάζουν τις αποδόσεις της επιτυχίας και αποτυχίας των ίδιων στην ικανότητα ή την προσπάθεια.

Μέσω της ταξινομίας των αιτιωδών ιδιοτήτων, Ο Weiner (1986) επιχείρησε να μελετήσει όχι τόσο τον τρόπο με τον οποίο το άτομο κατηγοριοποιεί και ερμηνεύει τη συμπεριφορά του, αλλά την επίδραση αυτής της ερμηνείας που επιλέγεται στη σκέψη, τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά του, διακρίνοντας τρεις διαστάσεις σχετικές με τις αιτιώδεις εξηγήσεις. Η πρώτη αφορά το κατά πόσο τα αίτια γίνονται αντιληπτά σαν προερχόμενα εσωτερικά ή εξωτερικά από το άτομο. Αυτή η διάσταση ονομάστηκε **έδρα αιτιότητας** (locus of causality). Μια δεύτερη διάσταση αιτιολογίας, η **σταθερότητα** (stability), αφορά το κατά πόσο το αίτιο είναι σταθερό και σχετικά αμετάβλητο ή αντίθετα ασταθές και ευμετάβλητο. Ως εκ τούτου είναι δυνατόν αν αποδώσουμε την επιτυχία στην ικανότητα, στην προσπάθεια, στη δυσκολία της εργασίας και στην τύχη. Η τρίτη διάσταση, η ελεγχσιμότητα (controlability), έχει να κάνει με το κατά πόσο τα γεγονότα υπόκεινται στον έλεγχο ή την επίδραση της επιπλέον προσπάθειας.

Συμφωνά με τους Luginbuhl, Crowe, & Kahan (1975) λοιπόν, για λόγους αντιληπτής ελεγχσιμότητας, η απόδοση της επιτυχίας γίνεται είτε στην προσπάθεια είτε στην ικανότητα (Brown & Weiner, 1984).

3.2.1. Αυτοαπόδοση

Παρόλα τα παραπάνω, υποστηρίζεται ότι κατά κύριο λόγο μέσω της σταθερότητας επηρεάζεται η κοινωνική αξία που σχετίζεται με αυτούς τους τύπους απόδοσης, δημιουργώντας προσδοκίες στον ίδιο τον εαυτό για μελλοντική επιτυχία (Nicholls, 1975). Σε αντιστοιχία με αυτό, οι θεωρητικοί της απόδοσης υπογραμμίζουν ότι η ικανότητα και η προσπάθεια συνδέονται διαφορεικά με τις προσδοκίες για την πιθανότητα μελλοντικής επιτυχίας στον εαυτό (Anderson & Weiner, 1992), με τέτοιο τρόπο ώστε ένα άτομο το οποίο πιστεύει ότι έχει μια υψηλή πιθανότητα επιτυχίας σε ένα στόχο και ένα άτομο που θεωρεί ότι οι πιθανότητες επιτυχίας του είναι χαμηλές,

θα απέδιδε την ενδεχόμενη αντίστοιχη επιτυχία και αποτυχία του σε σταθερά αίτια, δηλαδή στην ικανότητα. Όταν εν ολίγοις ένα άτομο προσδοκεί να επιτύχει στο μέλλον και όντως πετυχαίνει, θεωρεί ότι τα κατάφερε επειδή είναι ικανό, ενώ όταν αναμένει να αποτύχει και αποτυγχάνει το αποδίδει στην ανικανότητα του. Το αντίστροφο ισχύει για ασταθείς αιτίες: οι εμπειρίες επιτυχίας και αποτυχίας αποδίδονται στην προσπάθεια από τα άτομα με χαμηλή προσδοκία επιτυχίας και από τα άτομα με υψηλή προσδοκία επιτυχίας αντίστοιχα. Όταν εν ολίγοις ένα άτομο προσδοκεί να επιτύχει στο μέλλον αλλά αποτυγχάνει, θεωρεί ότι αυτό συνέβη ως αποτέλεσμα ελλιπούς προσπάθειας, ενώ όταν αναμένει να αποτύχει και τελικά επιτυγχάνει το αποδίδει στην προσπάθειά του.

3.2.2. *Ετεροαπόδοση*

Παρόλο που η αυτοαπόδοση και η ετεροαπόδοση θεωρείται ότι απεικονίζουν πολύ διαφορετικά ζητήματα (Hamilton, 1980; Harvey, Harris, & Barnes, 1975; Buss, 1978), το σχέδιο των αυτοαποδόσεων που υπερασπίζονται οι θεωρητικοί της απόδοσης μπορεί να παρομοιαστεί με τη χρήση των αποδόσεων των άλλων στην ικανότητα και την προσπάθεια. Έτσι λοιπόν οδηγούμαστε στην ετεροαπόδοση, σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι καταφεύγουν στη χρήση είτε σταθερών είτε ασταθών εσωτερικών αιτιών για να εκλογικεύσουν τις επιτυχίες και τις αποτυχίες των ατόμων διαφορετικού επαγγέλματος.

Αφ' ενός λοιπόν, οι θεωρίες απόδοσης προτείνουν ότι οι κοινωνικές ομάδες έχουν έμφυτες ικανότητες και γνωρίσματα, που οδηγούν στην ουσιαστικοποίηση των χαρακτηριστικών των κοινωνικών ομάδων καθώς επίσης και των θέσεων που ορίζονται για τους ίδιους από την κοινωνία (Hochschild, 1995; Hoffman & Hurst, 1990; Yzerbyt, Rocher, & Schadron, 1997). Η απόδοση των συνεπών στο σύστημα αποτελεσμάτων (όπως είναι οι επιτυχίες των ομάδων υψηλού κύρους και οι αποτυχίες των ομάδων χαμηλού κύρους) σε σταθερές εσωτερικές αιτίες είναι ένας ισχυρός τρόπος να εκλογικευτεί η υπαρκτή διανομή της κοινωνικής αξίας, όπως είναι για παράδειγμα, η ακαδημαϊκή αποτυχία των σπουδαστών των εργατικών τάξεων (Croizet & Claire, 1998).

Αφ' ετέρου, οι θεωρίες απόδοσης για τη διανομή της κοινωνικής αξίας και των σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων εξυψώνουν το ρόλο της εργατικότητας και της σκληρής δουλειάς ως θεμελιώδη στην ατομική κινητικότητα. Σε διάφορα πλαίσια,

μια έμφαση στην προσπάθεια μπορεί να εγκωμιάσει τα άτομα ακόμα περισσότερο από μια έμφαση στην έμφυτη ικανότητα. Εντούτοις, η προσπάθεια είναι ασταθής, και με την απόδοση σε έναν ασταθή παράγοντα, τα ασυμβίβαστα με το σύστημα αποτελέσματα, όπως είναι για παράδειγμα οι αποτυχίες των ομάδων υψηλού status και οι επιτυχίες των ομάδων χαμηλού status, μπορεί να εξηγηθούν ως μη μόνιμες παρατυπίες.

Κατά συνέπεια, τα συνεπή στο σύστημα αποτελέσματα (όπως είναι για παράδειγμα η αποτυχία των ομάδων χαμηλού status και η επιτυχία των ομάδων υψηλού status), είναι πιθανό να αποδοθούν στα σταθερά, έμφυτα χαρακτηριστικά και δεξιότητες, δηλ. στην ικανότητα. Αντίθετα, τα ασυμβίβαστα στο σύστημα αποτελέσματα (όπως η επιτυχία των ομάδων χαμηλού status και η αποτυχία των ομάδων υψηλού status), είναι πιθανό να αποδοθούν στους ασταθείς εσωτερικούς παράγοντες, δηλ. στην προσπάθεια.

4. Η θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος

Μία σημαντική πτυχή των συμπληρωματικών στερεοτύπων, όπως αποκαλύφθηκε μετά από μελέτες είναι η συσχέτισή τους με τη θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος, καθώς αυτή θεωρείται ιδιαίτερα χρήσιμη για την κατανόηση του περιεχόμενου τους. Ο λόγος είναι ότι αποτελεί ένα γενικό ιδεολογικό κίνητρο για τη δικαιολόγηση της καθεστηκυίας τάξης και την ενίσχυση της νομιμότητας του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος. Η εργασία μας εστιάζει κυρίως στη σχέση μεταξύ στερεοτύπων με διαστάσεις αποτελέσματος και κοινωνικής αξίας και αντιλήψεων περί δίκαιου κόσμου. Παρόλα αυτά, δεδομένου ότι η θεωρία περί δίκαιου κόσμου είναι μία μεταβλητή της θεωρίας δικαιολόγησης του συστήματος και περιλαμβάνεται σε αυτή, κρίθηκε απαραίτητη η αναφορά στη θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος, με σκοπό να γίνει κατανοητό το ευρύτερο πλαίσιο της θεωρίας περί δίκαιου κόσμου και να εξηγηθεί μέσα από μία συνολικότερη προσέγγιση.

Συγκεκριμένα, όπως ήδη έχει αναφερθεί, οι περισσότερες θεωρίες στην κοινωνική και πολιτική ψυχολογία, προκειμένου να αναλύσουν τις αντιλήψεις μας ως μέλη ομάδων τονίζουν το συμφέρον, τη διομαδική σύγκρουση, τον εθνοκεντρισμό, την ομοφυλία, την ενδοομαδική προκατάληψη, την εξωομαδική αντιπάθεια, την κυριαρχία και την αντίσταση ως τους βασικότερους παράγοντες που τις επηρεάζουν,

για το λόγο αυτό αποκαλούνται θεωρίες «δικαιολόγησης της ομάδας» (Jost & Banaji, 1994). Οι βασικές αρχές αυτών των θεωριών προτάσσουν την άποψη ότι οι ομάδες επιδιώκουν την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και για το λόγο αυτό αναπτύσσουν συγκεκριμένες ιδεολογίες για να τα δικαιολογήσουν, ενώ επιδιώκουν τη σύγκρουση όποτε αυτή βοηθά να προωθήσει τα ίδια συμφέροντα και τις συγκεκριμενοποιημένες ταυτότητές τους. Επίσης, έχουν ισχυρές προτιμήσεις για δικά τους μέλη ενώ γίνονται εχθρικά και επιβλαβή προς τους ξένους.

Τα τελευταία χρόνια όμως, μέσα από πληθώρα ερευνών, έχουν αναγνωριστεί κάποιες αξιοσημείωτες εξαιρέσεις και αποκλίσεις και έχουν συσσωρευτεί στοιχεία ενάντια στις ανωτέρω προτάσεις. Σε συνδυασμό λοιπόν με λοιπές μελέτες που απορρίπτουν την καθολική ισχύ της δικαιολόγησης της ομάδας, το Μοντέλο Περιεχομένου των Στερεοτύπων, όπως ήδη αναπτύχθηκε, συνέβαλε στην τοποθέτηση ενάντια στην έννοια ότι η ενδοομαδική προκατάληψη είναι ένα προεπιλεγμένο χαρακτηριστικό γνώρισμα των διομαδικών σχέσεων και ότι τα μέλη των ομάδων χαμηλού status χρησιμοποιούν χαρακτηριστικά ένα ευρύ ρεπερτόριο στρατηγικών ενισχύσεων ταυτότητας, παρέχοντας μας πληροφορίες διδακτικές, αποκαλυπτικές και χρήσιμες (McGuire, 1997) για το δημιουργικό χτίσιμο μίας θεωρίας σύμφωνης με ένα σύστημα προοπτικής δικαιολόγησης που τονίζει την προσαρμογή και την εκλογίκευση του καθεστώτος, αντίθετης με τις θεωρίες που είναι βασισμένες στην ταυτότητα ή το ενδιαφέρον. Προκύπτει λοιπόν η θεωρία «δικαιολόγησης του συστήματος», που ορίζεται ως η «διαδικασία με την οποία οι υπάρχουσες κοινωνικές ρυθμίσεις νομιμοποιούνται, ακόμη και εις βάρος του προσωπικού και ομαδικού ενδιαφέροντος» (Jost & Banaji, 1994).

Βέβαια, αυτές οι δύο θεωρίες δεν είναι αντιφατικές, καθώς η ιδεολογία παρακινείται από πολλούς παράγοντες επιπλέον, εκτός από το συμφέρον. Υποστηρίζεται λοιπόν ότι οι ψυχολογικές ανταποκρίσεις στο κοινωνικό και πολιτικό καθεστώς χαρακτηρίζονται από την ενεργό υποστήριξη και δικαιολόγηση του συστήματος, ειδικά μεταξύ των μελών των μειονεκτουσών ομάδων, επιτρέποντας τη διατήρηση της ιεραρχίας, όχι μόνο μέσω των μηχανισμών της ενδοομαδικής ευνοιοκρατίας και της εξωομαδικής υποτίμησης που ασκείται από τα μέλη των κυρίαρχων ομάδων, αλλά και από τη συνενοχή από τα μέλη των υπαγόμενων ομάδων, πολλά από τα οποία διαιωνίζουν την ανισότητα μέσω μηχανισμών όπως η εξωομαδική ευνοιοκρατία (Jost et al., 2003a).

Θεωρείται λοιπόν ότι τα μέλη των ομάδων υψηλής και χαμηλής κοινωνικής θέσης συμμετέχουν με σκέψεις, συναισθήματα, και συμπεριφορές που ενισχύουν και νομιμοποιούν τα υπαρκτά κοινωνικά συστήματα, και ότι η εξωομαδική ευνοιοκρατία είναι ένα τέτοιο παράδειγμα νομιμοποίησης της ανισότητας μεταξύ των ομάδων (Jost & Banaji, 1994). Η εξωομαδική ευνοιοκρατία αναφέρεται στην έκφραση μίας αξιολογικής προτίμησης για τα μέλη μιας ομάδας στην οποία δεν ανήκει κάποιος (Jost et al., 2002). Το επιχείρημα δεν είναι ότι οι άνθρωποι έχουν ένα πρόσθετο κίνητρο για εύνοια της εξωομάδας μόνο επειδή είναι εξωομάδα. Μάλλον, η εξωομαδική ευνοιοκρατία θεωρείται ως εκδήλωση της τάσης να εσωτερικοποιηθεί και να διαιωνιστεί έτσι το σύστημα ανισότητας. Η επικράτησή της έρχεται σε αντίθεση με την κοινή αλλά ψεύτικη υπόθεση που προκύπτει από τη θεωρία κοινωνικής ταυτότητας ότι τα «μέλη των πραγματικών ομάδων χαμηλής κοινωνικής θέσης, των οποίων η ομαδική ταυτότητα απειλείται χρόνια από τη σχετική κατωτερότητά τους από τις ομάδες υψηλότερης κοινωνικής θέσης, αξιολογούν τις εξωομάδες πιο αρνητικά» (Leach et al., 2003).

4.1. Κίνητρα δικαιολόγησης του συστήματος

Οι Jost και Banaji (1994) διάκριναν 3 διαφορετικές τάσεις ή κίνητρα δικαιολόγησης στα μέλη μειονεκτουσών ομάδων οι οποίες που είναι δυνατό να έρχονται σε σύγκρουση ή αντίφαση μεταξύ τους.

1. Το πρώτο κίνητρο είναι η «δικαιολόγηση του εγώ» και περιγράφει την ανάγκη να αναπτυχθεί και να διατηρηθεί μία ευνοϊκή αυτοεικόνα και να αισθανθεί κάποιος έγκυρος, δικαιολογημένος και νομιμοποιημένος ως μεμονωμένος δράστης.
2. Το δεύτερο αναφέρεται ως «δικαιολόγηση της ομάδας» και αυτό είναι η αρχική εστίαση της θεωρίας κοινωνικής ταυτότητας, δηλαδή η επιθυμία να αναπτυχθούν και να διατηρηθούν οι ευνοϊκές εικόνες κάποιου για την ομάδα του και να υπερασπίσουν και να δικαιολογηθούν οι ενέργειες των συντροφικών μελών της ενδοομάδας.
3. Το τρίτο είναι η «δικαιολόγηση του συστήματος» και συλλαμβάνει τις κοινωνικές και ψυχολογικές ανάγκες του ατόμου να εμποτιστεί το καθεστώς με νομιμότητα και να το αντιληφθεί ως καλό, δίκαιο, φυσικό, επιθυμητό, και ακόμα και αναπόφευκτο.

Μέσα σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, κάποιος μπορεί να δει ότι τα μέλη των μειονεκτουσών ομάδων είναι πιθανό να συμμετέχουν στην κοινωνική αλλαγή μόνο όταν τα κίνητρα δικαιολόγησης του εγώ ή/και της ομάδας υπερνικούν τις ανάγκες και τις τάσεις της δύναμης της δικαιολόγησης του συστήματος.

Ως τμήμα μιας αυξανόμενης προσπάθειας να διευκρινιστούν και, τελικά, να τυποποιηθούν οι κεντρικές δοξασίες μιας προοπτικής δικαιολόγησης του συστήματος, οι Jost και Hunyady (2002) απαρίθμησαν 18 υποθέσεις που έχουν προέλθει από αυτό το πλαίσιο και επανεξέτασαν την εμπειρική υποστήριξη για κάθε μία από αυτές. Οι υποθέσεις καλύπτουν ζητήματα όπως η εκλογίκευση της καθεστηκυίας τάξης, η εσωτερικοποίηση της ανισότητας (συμπεριλαμβανομένης της εξωομαδικής ευνοιοκρατίας και της παροχής δικαιώματος για καταπίεση), οι σχέσεις μεταξύ του εγώ, της ομάδας, και των κινήτρων δικαιολόγησης του συστήματος (που περιλαμβάνουν συνέπειες για τη συμπεριφοριστική αμφιθυμία, τον αυτοσεβασμό, και την ψυχολογική ευημερία), και η μείωση της ιδεολογικής ασυμφωνίας. Το γεγονός ότι κάθε μία από αυτές τις υποθέσεις έχουν λάβει τουλάχιστον κάποια εμπειρική υποστήριξη καταδεικνύει την ισχύ της θεωρίας δικαιολόγησης του συστήματος.

4.2. Η εκλογίκευση της καθεστηκυίας τάξης

Σύμφωνα με τους McGuire και McGuire (1991), οι άνθρωποι, μέσω της εκλογίκευσης, ρυθμίζουν τις προτιμήσεις τους με τρόπο τέτοιο ώστε να προσαρμόσουν τις προσδοκίες τους σε αυτό που αναμένουν να συμβεί. Διαμορφώνοντας αυτή την ανάλυση, οι Kay, Jimenez και Jost (2002) υπέθεσαν ότι τα άτομα θα εκλογικεύσουν την (προσδοκώμενη) καθεστηκυία τάξη κρίνοντας τα πιθανά γεγονότα ως πιο επιθυμητά από τα απίθανα γεγονότα ακόμη και ελλείψει της προσωπικής ευθύνης, ανάλογα με το κατά πόσο εκείνα τα γεγονότα είναι αρχικά ορισμένα ως ελκυστικά ή μη ελκυστικά και ιδιαίτερα όταν η ύπαρξη κινήτρου είναι υψηλή παρά χαμηλή.

Η υπόθεση αυτή εξάλλου υποστηρίχθηκε και αμέσως πριν τις αμερικανικές προεδρικές εκλογές το 2000, όπου, και οι Ρεπουμπλικάνοι και οι Δημοκρατικοί ψηφοφόροι δεν εκλογίκευαν τις προτιμήσεις τους ή εκείνες των πολιτικών κομμάτων με τα οποία ταυτίζονταν, αλλά περισσότερο εκλογίκευαν το καθεστώς ακόμη και προτού γίνει καθεστώς (Kay et al. 2002). Επίσης, οι Ρεπουμπλικάνοι, οι Δημοκρατικοί και οι ανεξάρτητοι, όλοι ενίσχυσαν την υποστήριξη για τον πόλεμο του

Ιράκ (καθώς επίσης και την έγκριση για την απόδοση της δουλειάς του Προέδρου George W. Bush και την ικανοποίηση από την κατεύθυνση της χώρας) αμέσως μετά την ανακοίνωση του για τα πολεμικά σχέδια και την έναρξη της στρατιωτικής δράσης (Saad, 2003).

Παράλληλα, η χρήση στερεοτύπων επιτρέπει τη δικαιολόγηση της κατάστασης, καθώς επιφέρει διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων υψηλής και χαμηλής κοινωνικής θέσης με τρόπο ώστε η ανισότητα να φαίνεται φυσική και κατάλληλη (Jackman & Senter, 1983). Για να εξαλειφθούν οι πραγματικές διαφορές μεταξύ των ομάδων, ο Jost (2001) υποστήριξε ότι τα στερεότυπα διευκολύνουν την εκλογίκευση των κοινωνικών και οικονομικών διαφορών κοινωνικής θέσης μεταξύ των ομάδων, έτσι ώστε η ίδια ομάδα-στόχος να στερεοτυπηθεί διαφορετικά, ανάλογα με το εάν η κοινωνική θέση της γίνεται αντιληπτή ως υψηλή ή χαμηλή.

Έτσι λοιπόν, μέσω των εκλογικευτικών στερεότυπων, παρέχεται νομιμότητα στο κοινωνικό σύστημα σε μεγαλύτερο βαθμό όταν αυτό απειλείται ή δέχεται επίθεση, εφόσον αυτά διευκολύνουν τη διαφοροποίηση των ομάδων υψηλής και χαμηλής κοινωνικής θέσης (Jost & Hunyady, 2002).

Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται μέσω της διαπίστωσης ότι πολλά από τα κοινωνικά και ψυχολογικά αποτελέσματα των τρομοκρατικών επιθέσεων της 9/11 (Pyszczynski et al., 2003) -συμπεριλαμβανομένης της αυξανόμενης υποστήριξης του πρόεδρου (Moore, 2001), της κυβερνητικής εμπιστοσύνης (Chanley, 2002) και των στερεότυπων για τους Άραβες Αμερικανούς (Goodwin & Devos, 2002)- μπορούν να αποδοθούν σε αυξημένες ανάγκες για υπεράσπιση και δικαιολόγηση του συστήματος ενάντια στην απειλή, αν και είναι δύσκολο να γίνει διάκριση μεταξύ απειλών σε ατομικό, ομαδικό επίπεδο και επίπεδο συστήματος σε αυτήν την περίπτωση (Huddy et al., 2002).

Μάλιστα, πιστεύεται ότι οι άνθρωποι εκλογικεύουν ακόμα περισσότερο την καθεστηκυία τάξη, αποδεχόμενοι και υποστηρίζοντας ακόμη και αδύνατες δικαιολογίες για τις διαφορές δύναμης και κοινωνικής θέσης μεταξύ των ομάδων (Haines & Jost, 2000). Με την παροχή λοιπόν εξηγήσεων (ή ψευδο-εξηγήσεων), αυξάνεται η χρήση των στερεοτύπων για εκλογίκευση των διαφορών και τα μέλη μειονεκτουσών ομάδων οδηγούνται στο να εκφράσουν πιο θετικές επιπτώσεις σχετικά με την κατάστασή τους και στο να αποδίδουν ευνοϊκά χαρακτηριστικά στα μέλη μίας εξωομάδας που είχε τη δύναμη πάνω σε αυτά ώστε να αισθανθούν καλύτερα (Kappen & Branscombe, 2001). Επίσης, τα μέλη των μειονεκτουσών

ομάδων θα θυμηθούν λάθος εξηγήσεις (που δεν υπάρχουν) για την αδυναμία τους, θεωρώντας ότι είναι νομιμότερη από ότι είναι πραγματικά, μέσα από μία προκατάληψη μνήμης.

4.3. Εξωομαδική Ευνοιοκρατία

Μετά από έντονη διαμάχη των ερευνητών όσον αφορά στη σημασία της εξωομαδικής ευνοιοκρατίας μεταξύ των μελών ομάδας χαμηλής κοινωνικής θέσης και για την απόρριψη της πιθανότητας ότι αντανάκλα τη δικαιολόγηση του συστήματος, αποδείχθηκε ότι τα μέλη των μειονεκτουσών ομάδων είναι ιδιαίτερα πιθανό να εκθέσουν εξωομαδική ευνοιοκρατία στις λανθάνουσες μετρήσεις, εφόσον ως τέτοιες μετρήσεις ελαχιστοποιούν τις ανησυχίες για το κοινωνικά επιθυμητό και φθείρουν την ανάγκη (ή τη δυνατότητα) για μία ενδεχομένως επίπονα συνειδητή αναγνώριση της κατωτερότητας τους (στον εαυτό και σε άλλους). Παράλληλα, σημαντικό αποτέλεσμα ερευνών αποτέλεσε το συμπέρασμα ότι τα μέλη ομάδων χαμηλής κοινωνικής θέσης εκθέτουν εξωομαδική ευνοιοκρατία με μεγαλύτερη συχνότητα όταν πρόκειται για λανθάνουσες μετρήσεις απ' ότι στις περιπτώσεις ρητών μετρήσεων, ενώ τα μέλη των ομάδων υψηλής κοινωνικής θέσης εκθέτουν ενδοομαδική ευνοιοκρατία με μεγαλύτερη συχνότητα στις λανθάνουσες μετρήσεις απ' ότι στις ρητές μετρήσεις (Jost & Banaji, 1994).

4.4. Παραχώρηση δικαιώματος για καταπίεση μεταξύ μειονεκτούντων

Η συχνά παρατηρούμενη τάση στις γυναίκες να αισθάνονται ότι αξίζουν χαμηλότερες αμοιβές από ότι οι άντρες (Major, 1994), γεγονός το οποίο αποτελεί μια άλλη (πιθανώς μη συνειδητή) προκατάληψη που χρησιμεύει στο να δικαιωνίζεται και να δικαιολογείται η ανισότητα, αποτέλεσε βάση για την εργασία των Pelham και Hetts (2001), οι οποίοι πρότειναν ότι το φαινόμενο της παραχώρησης δικαιώματος για καταπίεση αποδίδεται στην ανισότητα κοινωνικής θέσης παρά στο φύλο αυτό καθ' εαυτό, παρέχοντας στοιχεία που παρέχουν υποστήριξη στη θέση ότι οι άνθρωποι εσωτερικοποιούν τα αποτελέσματα της ανισότητας, προσαρμόζοντας τις προσδοκίες τους ώστε να ταιριάζουν στην καθεστηκυία τάξη. Πιο συγκεκριμένα, τα μέλη των μειονεκτουσών ομάδων (όχι μόνο γυναίκες) εκδηλώνουν μια εντονότερη αίσθηση

παραχώρησης δικαιώματος για καταπίεση σε σχέση με τα μέλη ευνοημένων ομάδων, ακόμη και στα ρητά εξισωτικά περιβάλλοντα.

Οι Blanton, George, και Crocker (2001) εστίασαν την προσοχή τους στη γνωστική ασυμφωνία και τις θεωρίες δικαιολόγησης του συστήματος για να προβλέψουν ότι τα μέλη των μειονεκτουσών ομάδων είναι πιθανότερο να εκδηλώσουν παραχώρηση δικαιώματος για καταπίεση (σε σχέση με τα μέλη μίας ευνοημένης ομάδας) για προηγούμενη εργασία που έχει ολοκληρωθεί ήδη παρά για μελλοντική εργασία που δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα, προφανώς ως αποτέλεσμα της ισχυρότερης ανάγκης τους να δικαιολογήσουν προηγούμενες προσπάθειες από ότι το απροσδιόριστο μέλλον. Η έρευνα για το φαινόμενο παραχώρησης δικαιώματος για καταπίεση επομένως καταδεικνύει ότι μια προοπτική δικαιολόγησης του συστήματος, σε συνδυασμό με τη δημιουργία στερεότυπων για την εξωομαδική ευνοιοκρατία, είναι χρήσιμη για την κατανόηση φαινομένων, συμπεριλαμβανομένων των κρίσεων για την οικονομική αξία του ίδιου του εαυτού.

4.5. Ενισχυμένη δικαιολόγηση του συστήματος μεταξύ μειονεκτούντων

Μέσω της αξίωσης ότι οι άνθρωποι έχουν ψυχολογικές συνδέσεις με την καθεστηκία τάξη οι οποίες υπερισχύουν της σπουδαιότητας του ίδιου συμφέροντος, η θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος επιδιώκει να καταλάβει τις συμπεριφοριστικές ανωμαλίες στην κοινωνική και πολιτική ψυχολογία. Μία προοπτική δικαιολόγησης του συστήματος βοηθά να καταλάβουμε γιατί άνθρωποι που είναι οικονομικά μειονεκτούντες συχνά αντιτάσσονται στην εισοδηματική ανακατανομή (Fong, 2001; Gilens, 1999; Kluegel & Smith, 1986), γιατί οι γυναίκες δέχονται τα στερεότυπα φύλου και τους συμβατικούς ορισμούς των ρόλων των φύλων (Glick & Fiske, 2001; Jackman, 1994; Major, 1994) και γιατί τόσα πολλά μέλη των μειονεκτουσών ομάδων απορρίπτουν τις ισονομικές εναλλακτικές λύσεις στην καθεστηκία τάξη (Jost, Pelham, et al., 2003; Lane, 1959/2004; Lipset, 1981).

Η ισχυρότερη, πιο παράδοξη μορφή της υπόθεσης δικαιολόγησης του συστήματος, που τραβά την προσοχή επίσης στη λογική της θεωρίας γνωστικής

ασυμφωνίας⁴, είναι ότι τα μέλη μειονεκτουσών ομάδων είναι πιθανότερο να υποστηρίζουν την καθεστηκυία τάξη από ότι τα μέλη ευνοημένων ομάδων, τουλάχιστον όταν τα ατομικά και ομαδικά συμφέροντα δεν είναι ιδιαίτερα τονισμένα. Οι ερευνητές της γνωστικής ασυμφωνίας έχουν καταδείξει ότι οι κοινωνικά και σωματικά στερημένοι άνθρωποι αναπτύσσουν ισχυρότερες ανάγκες να δικαιολογήσουν το βάσανό τους, προκειμένου να μειωθεί η ασυμφωνία (Wicklund & Brehm, 1976). Εάν όντως υπάρχει ένα κίνητρο να δικαιολογήσει κάποιος το σύστημα προκειμένου να μειωθεί η ιδεολογική ασυμφωνία και να αμυνθεί ενάντια στις απειλές για τη νομιμότητα του συστήματος, αυτό συνεπάγεται ότι εκείνοι που πάσχουν πιο πολύ από το σύστημα είναι επίσης εκείνοι που έχουν τα περισσότερα να εξηγήσουν, να δικαιολογήσουν και να εκλογικεύσουν (Lane, 1959/2004).

Οι Jost, Pelham et al. (2003) εξέθεσαν τα αποτελέσματα από πέντε μελέτες ερευνών που παρείχαν υποστήριξη στην υπόθεση ότι, όταν οι ατομικές και ομαδικές ανάγκες και τα συμφέροντα ομάδας είναι ελλιπή σε δύναμη και σε έμφαση, τα μέλη των μειονεκτουσών ομάδων παρέχουν ισχυρότερη υποστήριξη στο κοινωνικό σύστημα και τις αρχές των μελών των ευνοημένων ομάδων.

Σε αντίθεση με τις επικρατούσες υποθέσεις ότι οι κοινωνικές και πολιτικές στάσεις απεικονίζουν γενικά το ατομικό και ομαδικό συμφέρον και ότι τα μέλη κυρίαρχων ομάδων παίρνουν πάντα το προβάδισμα στη διατήρηση της κοινωνικής τάξης, η θεωρία της δικαιολόγησης του συστήματος οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα μέλη των ομάδων που είναι χαμηλά στην κοινωνικοοικονομική επιτυχία συνήθως υιοθετούν απόψεις σχετικές με αυτές του δεξιού απολυταρχισμού (Altemeyer, 1981), του πολιτικού συντηρητισμού (Stacey & Green, 1971), της απόστασης δύναμης (Hofstede, 1997) και της πίστης σε έναν δίκαιο κόσμο (Hunt, 2000) σε σχέση με τα μέλη των ομάδων που είναι υψηλά στην κοινωνικοοικονομική επιτυχία.

Το γεγονός ότι τα μέλη των μειονεκτουσών ομάδων είναι πιο πιθανό -σε μερικές περιπτώσεις, τουλάχιστον- να δικαιολογήσουν το σύστημα, είναι συνεπές με την έννοια ότι είναι παρακινημένα να μειώσουν την ιδεολογική ασυμφωνία κατά τέτοιο τρόπο ώστε να συντηρείται η καθεστηκυία τάξη, δίνοντας έδαφος στο να προκύψει η διαπίστωση ότι τα επίπεδα δικαιολόγησης του συστήματος θα είναι πιο

⁴ Η Γνωστική Ασυμφωνία αφορά την ασυμφωνία μεταξύ των γνωστικών στοιχείων μιας στάσης η οποία ενεργοποιεί μηχανισμούς άμυνας του Εγώ και οδηγεί σε μείωση της εσωτερικής έντασης, μέσω της υιοθέτησης ενός από τα αντικρουόμενα επιχειρήματα

υψηλά στις κοινωνίες μέσα στις οποίες η κοινωνική και οικονομική ανισότητα είναι πιο ακραία παρά λιγότερο ακραία.

Παρόλο που απαιτείται επιπλέον έρευνα για να αξιολογηθεί αυτή η υπόθεση, οι Glick και Fiske (2001) διαπίστωσαν ότι οι «εχθρικές» και «γενναιόδωρες» μορφές σεξισμού σε εθνικό επίπεδο στους άντρες και τις γυναίκες συσχετίστηκαν αρνητικά με τους δείκτες φυλετικής ανάπτυξης (όπως είναι η εκπαίδευση, η μακροζωία και τα πρότυπα διαβίωσης των γυναικών σε σχέση με αυτά των ανδρών) και φυλετικής ενδυνάμωσης (αναφέρεται η αντιπροσώπευση των γυναικών στην επιχείρηση και την κυβέρνηση) σε 19 διαφορετικές χώρες. Οι Glick και Fiske βρήκαν επίσης ότι «όταν οι άνδρες σε ένα έθνος υποστήριζαν εντονότερα φυλετικές ιδεολογίες, οι γυναίκες ακολούθησαν το παράδειγμα, παρέχοντας ισχυρές συσχετιστικές αποδείξεις για τη δικαιολόγηση του συστήματος». Οι μέσες συσχετίσεις μεταξύ των αποτελεσμάτων σεξισμού στους άνδρες και τις γυναίκες της ίδιας χώρας ήταν ιδιαίτερα υψηλές, δείχνοντας ότι η ύπαρξη συναινετικών ιδεολογιών εξυπηρετεί την εκλογίκευση της φυλετικής ανισότητας ειδικά στα έντομα μη ισονομικά περιβάλλοντα.

4.6. Οι επιδράσεις των συμπληρωματικών στερεότυπων στη δικαιολόγηση του συστήματος

4.6.1. Έκθεση σε συμπληρωματικά στερεότυπα κοινωνικής θέσης

Πρόσφατες μελέτες προτείνουν ότι η θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος είναι χρήσιμη για την κατανόηση του περιεχόμενου συγκεκριμένων στερεότυπων, ανεξάρτητα από το σθένος. Οι Kay και Jost (2003) υπέθεσαν ότι η έκθεση στις αντισταθμιστικές αναπαραστάσεις των φτωχών ως πιο τίμιοι και ευτυχείς από τους πλούσιους οδηγεί σε αύξηση της υποστήριξης του καθεστηκίας τάξης, σε βαθμό που τέτοια στερεότυπα διατηρούν την πεποίθηση ότι κάθε ομάδα στην κοινωνία έχει τις ανταμοιβές της και καμία ομάδα δε μονοπωλεί σε όλα όσα έχουν αξία. Συγκεκριμένα, η έκθεση στα υποδείγματα συμπληρωματικών στερεότυπων (στα ποια μέλη ομάδων υψηλής και χαμηλής κοινωνικής θέσης αντιμετωπίζονται ως έχοντας αντίθετες, αντισταθμισμένες δυνάμεις και αδυναμίες) θα αυξήσει τη δικαιολόγηση του συστήματος, σε σύγκριση με τα υποδείγματα μη συμπληρωματικών στερεότυπων.

Αυτή η υπόθεση επιβεβαιώθηκε σε 4 πειράματα που πραγματοποιήθηκαν από τους Kay και Jost (2003). Η έκθεση στα υποδείγματα στερεότυπων «φτωχός αλλά

ευτυχής», «φτωχός αλλά τίμιος», «πλούσιος αλλά άθλιος», και «πλούσιος αλλά ανέντιμος» οδήγησαν τους ανθρώπους σε υψηλότερα αποτελέσματα στη γενική, διάχυτη μέτρηση της δικαιολόγησης του συστήματος, έναντι των μη συμπληρωματικών συνθηκών ελέγχου.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τη θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος, υπάρχει ένα γενικό ιδεολογικό κίνητρο για τη δικαιολόγηση της καθεστηκυίας τάξης και την ενίσχυση της νομιμότητας του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος. Οι άνθρωποι θέλουν να πιστεύουν ότι το κοινωνικό σύστημα που τους επηρεάζει είναι δίκαιο και νόμιμο και ότι είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν τα προσωπικά ή ομαδικά συμφέροντα, προκειμένου να ενισχύσουν αυτές τις πεποιθήσεις. Η λειτουργία του κινήτρου δικαιολόγησης του συστήματος είναι συνεπής με την ψυχολογική υπόθεση ότι οι άνθρωποι θέλουν να πιστεύουν σε ένα δίκαιο κόσμο (π.χ., Hafer & Begue, 2005; Kluegel & Smith, 1986; Lerner & Miller, 1978; Major, 1994). Ένα τέτοιο κίνητρο βοηθά να εξηγηθεί η επικράτηση των αρνητικών στερεότυπων για τον εαυτό, για την ενδοομαδική αμφιθυμία και την εξωομαδική ευνοιοκρατία μεταξύ των μελών χαμηλής κοινωνικής θέσης ομάδων τόσο στις έμμεσες όσο και στις άμεσες συμπεριφορικές μετρήσεις (π.χ. Dasgupta, 2004; Jost et al, 2004; Jost και Burgess, 2000; Jost & Hunyady, 2002; Rudman et al, 2002).

Εφόσον η θεωρία της πίστης σε ένα δίκαιο κόσμο εστιάζει στην έκφραση πρότυπων κατηγορίας του θύματος ως μέσο για την αποκατάσταση της πίστης αυτής και τη διατήρηση του αισθήματος προσωπικού ελέγχου (Lerner, 1980), η εν λόγω θεωρία διερευνά ένα ευρύτερο φάσμα στερεοτύπων και ιδεολογικών πιστεύω που κατέχουν τα άτομα για λόγους εξορθολογισμού της καθεστηκυίας τάξης. Η έρευνα των Kay και Jost (2003), για παράδειγμα, δείχνει ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν στερεότυπα ενίσχυσης του θύματος ως μέσο διαφύλαξης της νομιμότητας της καθεστηκυίας τάξης. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούν ότι η έκθεση σε συμπληρωματικά στερεότυπα στα οποία μέλη προνομιούχων και μη ομάδων θεωρούνται ότι κατέχουν διακριτές, αντισταθμιστικές δυνάμεις και αδυναμίες ενισχύει την αντίληψη δικαιοσύνης και νομιμότητας του κοινωνικού συστήματος υποστηρίζοντας το επιθυμητό συμπέρασμα ότι, όπως το θέτει ο Lane (1959), «ο καθένας παίρνει το μερίδιό του αντιστοιχεί».

Μελέτες των Kay et al. (2005) δείχνουν επιπλέον ότι τα στερεότυπα κατηγορίας και ενίσχυσης του θύματος προσφέρουν δύο εναλλακτικές διαδρομές για την ικανοποίηση των αναγκών δικαιολόγησης του συστήματος. Η επιλογή συγκεκριμένης

διαδρομής εξαρτάται από τις δυνατότητες δικαιολόγησης του συστήματος. Όταν ένα χαρακτηριστικό σχετίζεται αιτιολογικά με το αποτέλεσμα (π.χ., η ευφυΐα και ο πλούτος / φτώχεια), τα στερεότυπα κατηγορίας του θύματος έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα δικαιολόγησης του συστήματος. Ωστόσο, όταν το χαρακτηριστικό θεωρείται ως αιτιολογικά άσχετο με το αποτέλεσμα (π.χ., σωματική ελκυστικότητα και πλούτος / φτώχεια), τα συμπληρωματικά στερεότυπα που ενισχύουν το θύμα έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα δικαιολόγησης του συστήματος. Επομένως, οι Kay et al. (2005) διαπίστωσαν ότι οι άνθρωποι εμφάνιζαν μεγαλύτερη βαθμολογία όσον αφορά στην δικαιολόγηση του συστήματος μετά από έκθεση σε υποδείγματα συμπληρωματικών στερεότυπων όπως πλούσιος - έξυπνος (ή κακός - ανόητος) και φτωχός - ελκυστικός (ή πλούσιος - ελκυστικός) από ότι μετά από έκθεση σε υποδείγματα μη συμπληρωματικών στερεότυπων όπως πλούσιος - ανόητος (ή κακός - έξυπνος) και κακός - μη ελκυστικός (ή πλούσιος - ελκυστικός).

4.6.2. Έκθεση σε συμπληρωματικά στερεότυπα φύλου

Βασιζόμενοι στην περιγραφή των Glick και Fiske (2001), του καλοπροαίρετου σεξισμού ως ιδεολογία δικαιολόγησης του συστήματος, οι Jost και Kay υποστήριξαν ότι η έκθεση σε συμπληρωματικά στερεότυπα φύλου πρέπει επίσης να εξυπηρετεί στην αύξηση της υποστήριξης της καθεστηκυίας τάξης από τις γυναίκες.

Η υπόθεση που έγινε αναφέρει ότι η έκθεση στα καλοπροαίρετα και συμπληρωματικά στερεότυπα φύλου (στα οποία οι γυναίκες αντιμετωπίζονται ως ικανά για δράση αλλά όχι κοινοτικά) θα αυξήσουν την δικαιολόγηση του συστήματος, ειδικά μεταξύ των γυναικών, σε σύγκριση με την έκθεση σε ουδέτερα ή μη συμπληρωματικά στερεότυπα.

Οι μελέτες από τους Jost και Kay έδειξαν ότι οι υπενθυμίσεις καλοπροαίρετων και συμπληρωματικών στερεότυπων φύλου αυξάνουν τόσο την εστιαζόμενη στο φύλο όσο και τη διάχυτη υποστήριξη για το σύστημα μεταξύ των ερωτώμενων γυναικών, οι οποίες, υπό άλλες συνθήκες, είναι λιγότερο πιθανό να αντιληφθούν την καθεστηκυία τάξη ως δίκαιη, νόμιμη και δικαιολογημένη σε σχέση με τους άντρες (Sidanius & Pratto, 1999).

Συγκεκριμένα, η βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με τα στερεότυπα του φύλου παρέχουν περαιτέρω υποστήριξη στην ιδέα ότι τα συμπληρωματικά στερεότυπα είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικά στη διατήρηση της ενίσχυσης της καθεστηκυίας τάξης.

Έρευνα των από Glick και Fiske (2001a, b) δείχνει ότι οι αμφίθυμες (δηλαδή ταυτόχρονα εχθρικές και καλοπροαίρετες) μορφές σεξισμού παρέχουν μια αδιαμφισβήτητη αιτιολόγηση για το σύστημα ανισότητας των φύλων. Συγκεκριμένα, υποστηρίζουν ότι τα στερεότυπα των γυναικών ως ζεστές, γλυκές αλλά εξαρτώμενες και τους άνδρες ως δυναμικούς, ικανούς και ανεξάρτητους όχι μόνο δικαιολογεί τον καταμερισμό της εργασίας εντός της οικογένειας και απαιτεί προστατευτικό πατερναλισμό, αλλά καθιστά επίσης τις γυναίκες πιο ανεκτικές στο σεξισμό στην κοινωνία. Σε μια μελέτη των στάσεων των δύο φύλων σε 19 διαφορετικές χώρες, οι Glick et al. (2000) διαπίστωσαν ότι οι γυναίκες είχαν τουλάχιστον τις ίδιες πιθανότητες με τους άνδρες να υιοθετήσουν καλοπροαίρετες μορφές σεξισμού. Διαπίστωσαν επίσης ότι οι βαθμολογίες σε εχθρικό και καλοπροαίρετο σεξισμό (σε επίπεδο χώρας) παρουσίασαν θετική συσχέτιση μεταξύ τους, ότι οι βαθμολογίες των ανδρών και των γυναικών ή συσχέτιση μεταξύ τους και ότι ο αμφίθυμος σεξισμός συσχετίζεται αρνητικά με το συνολικό βαθμό της ισότητας των φύλων και της χειραφέτησης σε κάθε κοινωνία. Οι μελέτες των Jost και Kay (2005) έδειξαν ότι η έκθεση σε καλοπροαίρετα και συμπληρωματικά στερεότυπα των φύλων οδήγησε τους ανθρώπους στο να σημειώνουν υψηλότερη βαθμολογία τόσο σε συσχετιζόμενες με το φύλο όσο και σε γενικότερες ή διάχυτες μορφές αιτιολόγησης του συστήματος.

5. Η θεωρία περί δίκαιου κόσμου

Όπως αναλύθηκε ανωτέρω, μία εκ των μεταβλητών ατομικών διαφορών που συσχετίζονται με τις γενικές τάσεις δικαιολόγησης του συστήματος περιλαμβάνει τη θεωρία περί δίκαιου κόσμου, η οποία αναπτύχθηκε ως αποτέλεσμα της διερεύνησης των απόψεων περί δικαιοσύνης στον κόσμο. Στόχο αποτέλεσε η διασαφήνιση ζητημάτων όπως το κατά πόσο η άποψη περί δικαιοσύνης είναι αντικειμενική ή εξαρτάται από την υποκειμενική άποψη του ατόμου, η οποία σχηματίζεται με βάση τις προσωπικές εμπειρίες, τις στάσεις και τις διαθέσεις του, αλλά και κατά πόσο αποτελεί αποτέλεσμα γνωστικών διεργασιών, διαίσθησης ή συναισθημάτων.

Σύμφωνα με το Lerner (1977), τα άτομα έχουν ανάγκη να πιστεύουν σε ένα δίκαιο κόσμο όπου ο καθένας λαμβάνει ανταμοιβή συμφωνά με αυτό που αξίζει, καθώς, με τον τρόπο αυτό, είναι δυνατόν πλέον να αντιλαμβάνονται το κοινωνικό τους περιβάλλον ως σταθερό και τακτοποιημένο. Αυτή η προσαρμοστική λειτουργία

βοηθά τα άτομα να αντιμετωπίζουν την απειλή μίας παρατηρούμενης ή βιωμένης αδικίας η οποία τους προκαλεί δυσφορία. Σε περιπτώσεις δηλαδή που η ύπαρξη αθώων που υποφέρουν δημιουργεί απειλή για την πίστη στο δίκαιο κόσμο, οι άνθρωποι θα υποκινηθούν να την διατηρήσουν παρέχοντας βοήθεια στο θύμα ή αντισταθμίζοντας την αδικία. Αν το τελευταίο δε συμβεί, τότε, για να διατηρήσουν την πίστη στο δίκαιο κόσμο, θα κατηγορήσουν το θύμα αποδίδοντάς το στο χαρακτήρα του, έτσι ώστε να φαίνεται ότι αξίζει τη μοίρα του. Παρόμοια λειτουργούν και στην περίπτωση που βιώνουν οι ίδιοι την αδικία. Προσπαθώντας να ενσωματώσουν την εμπειρία αυτή στην πίστη τους περί δίκαιου κόσμου, θεωρούν τον εαυτό τους εν μέρει υπεύθυνο ώστε να δικαιολογήσουν την βιωμένη αδικία και τελικά να περιορίσουν τα συναισθήματα θυμού και να ενισχύσουν την υποκειμενική ευημερία. (Dalbert & Stoeber, 2006). Ο Lerner εξηγεί ότι η πίστη στο δίκαιο κόσμο εκπληρώνει την ανάγκη του ατόμου να ζει σε ένα προβλέψιμο περιβάλλον, όπου οι επενδύσεις του επιβραβεύονται με βάση αυτό που αξίζουν (Hafer et al., 2005).

Ο τρεις βασικές λειτουργίες της πίστης περί δίκαιου κόσμου εντοπίζονται στο γεγονός ότι αυτή είναι ενδεικτική του προσωπικού συμβολαίου⁵ και της υποχρέωσης του καθενός να συμπεριφέρεται δίκαια και ότι παρέχει στα άτομα το απαιτούμενο θεωρητικό πλαίσιο για τη νοηματοδότηση των γεγονότων της προσωπικής τους ζωής κατά τη διαδικασία ερμηνείας τους και ως εκ τούτου αναμένουν με πίστη ότι θα λάβουν δίκαιη αντιμετώπιση από τους συνανθρώπους και δε θα πέσουν θύματα απρόβλεπτης καταστροφής.

Ο Lerner, στην περιγραφή του για την ανάπτυξη των αντιλήψεων της δικαιοσύνης, αναφέρει ότι, όταν τα παιδιά καταφέρνουν να αναβάλλουν την ικανοποίηση άμεσων παρορμήσεων, συμφωνούν να δρουν ακολουθώντας αυτό που έχουν μάθει ότι θα συμβάλει στην πιθανότητα να απολαύσουν στο μέλλον ένα πιο επιθυμητό αποτέλεσμα. Δεσμεύονται δηλαδή από ένα προσωπικό συμβόλαιο ώστε να λάβουν μία μελλοντική ανταπόδοση οποία δε γίνεται αντιληπτή απλά ως κάτι αναμενόμενο, αλλά ως κάτι που δικαιούνται ή αξίζουν επειδή έκαναν ότι έπρεπε να κάνουν. (Hafer et al., 2005).

Μέσα από αυτή τη διαδικασία τα άτομα τελικά καθώς ενηλικιώνονται δέχονται να συμπεριφέρονται με συγκεκριμένο τρόπο, υπό τον όρο ότι θα λάβουν κάποιες

⁵ Το προσωπικό συμβόλαιο αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτό από το άτομο αυτό που μπορεί να περιμένει από τους άλλους σε σχέση με αυτό που αξίζει, δίνοντας κίνητρο στη συμπεριφορά του ατόμου να προσπαθεί να αποκτήσει όχι αυτό που επιθυμεί, αλλά αυτό που αξίζει. (Maes & Kals, 2002).

θετικές συνέπειες τις οποίες θα δικαιούνται, μία αντίληψη η οποία στην πορεία της ζωής τους γίνεται άξονας για τις καθημερινές τους ασχολίες. Για να συνεχίζουν να λειτουργούν κατ' αυτό τον τρόπο θα πρέπει δηλαδή να πιστεύουν ότι ο κόσμος είναι δίκαιος. Σε αντίθετη περίπτωση, θα εγκαταλείψουν το προσωπικό τους συμβόλαιο και θα πάνουν να επενδύουν σε καλύτερα και πιο μακροπρόθεσμα αποτελέσματα, δρώντας σύμφωνα με τις άμεσες παρορμήσεις τους (Hafer et al., 2005). Όμως τα καθημερινά περιστατικά αδικίας και παραβίασης των κανόνων αποτελούν απειλή για την εγκυρότητα του προσωπικού συμβολαίου.

5.1. Το φαινόμενο της υποτίμησης του θύματος

Ο Lerner λοιπόν περιέγραψε την πίστη στο δίκαιο κόσμο σαν ένα αναγκαίο ανθρώπινο κίνητρο, υποστηρίζοντας ότι τα άτομα έχουν ανάγκη να πιστεύουν στη δικαιοσύνη ώστε να είναι ικανά να επιβιώσουν σε ένα σύνθετο κοινωνικό κόσμο. Η πεποίθηση αυτή, ότι ζούμε σε έναν δίκαιο κόσμο όπου ο καθένας παίρνει αυτό που του αξίζει και αξίζει αυτό που παίρνει, παρέχει στα άτομα τη δυνατότητα να επενδύουν χρόνο και ενέργεια σε μελλοντικές εργασίες, να χτίζουν την εμπιστοσύνη τους προς τους συνανθρώπους τους και τους κοινωνικούς θεσμούς και να νοηματοδοτούν τα γεγονότα της ζωής τους.

Οι σημαντικές αυτές λειτουργίες της πίστης στο δίκαιο κόσμο ενισχύουν την προθυμία των ατόμων να υπερασπίζονται και να διατηρούν την πίστη τους σε αυτό, ακόμα και όταν αντιμετωπίζουν προφανείς αδικίες στην καθημερινή τους ζωή. Σε αυτές τις περιπτώσεις θα επιχειρήσουν να αποκαταστήσουν τη δικαιοσύνη, προσεγγίζοντας όσο το δυνατόν την ηθική αυτοεικόνα του καλού πολίτη. Βοηθώντας θύματα αδικίας, επιδιώκουν να αποκαταστήσουν τη δικαιοσύνη. Συχνά όμως κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό, καθώς, είτε δεν υπάρχει ευκαιρία για μία τέτοια ενέργεια, ή η βοήθεια συνεπάγεται μεγάλο κόστος για τους ίδιους, αλλά και ως αποτέλεσμα ενός πιθανού ιστορικού αποτυχιών στην προσπάθεια ενίσχυσης στο παρελθόν. Σε αυτή την περίπτωση, η γνωστική αποκατάσταση της αδικίας θα επιδιωχθεί με μέσα όπως η προσπάθεια για μείωση της σπουδαιότητας του γεγονότος, η απόδοση κάποιου βαθύτερου νοήματος ή αίτιου στην αδικία, αλλά και η ανάπτυξη της πεποίθησης ότι το θύμα δεν άξιζε κάτι καλύτερο. Συνήθεις αντιδράσεις περιλαμβάνουν τις κατηγορίες εναντίον των θυμάτων και τον κοινωνικό τους αποκλεισμό.

Οι Hafer και Olson (1989) απέδειξαν την προσπάθεια για μείωση της σπουδαιότητας του γεγονότος με τη διεξαγωγή δύο πειραμάτων στα οποία τα υποκείμενα έκαναν μία πράξη που οδηγούσε σε αρνητικό αποτέλεσμα, είτε ως αποτέλεσμα της επιλογής τους είτε ως αποτέλεσμα ενός (φαινομενικά) λάθους του ερευνητή. Και στις δύο περιπτώσεις τα υποκείμενα με ισχυρή πίστη στο δίκαιο κόσμο αντιλαμβάνονταν την κατάσταση σαν λιγότερο άδικη από τα υποκείμενα με ασθενέστερη πίστη στο δίκαιο κόσμο.

Έχει αποδειχθεί εμπειρικά ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της κοινωνικής αδικίας την οποία υπέστη ένα θύμα που δεν την άξιζε, της αδυναμίας των παρατηρητών να βοηθήσουν το θύμα και της απόδοσης ευθυνών στο θύμα τελικά. Ενδεικτικές περιπτώσεις αποτελούν υποομάδες όπως οι άνεργοι, τα θύματα του AIDS, οι καρκινοπαθείς, οι κάτοικοι τριτοκοσμικών χωρών και άλλες ευπαθείς ομάδες, οι οποίες γίνονται αντιληπτές ως υπεύθυνες για την αδικία που δέχονται (Maes & Kals, 2002).

Έρευνα που διεξήγαγαν οι Hafer και Correy (1999) σε μαθητές έδειξε ότι όταν οι σχολικοί βαθμοί ήταν μικρότεροι από το αναμενόμενο, οι μαθητές με ισχυρή πίστη στο δίκαιο κόσμο απέδιδαν λιγότερο αυτό το αποτέλεσμα σε εξωτερικούς παράγοντες και περισσότερο σε εσωτερικούς, αντιλαμβάνονταν λιγότερη αδικία και αντιδρούσαν με λιγότερο αρνητικά συναισθήματα.

Όσον αφορά στη θυματοποίηση, αυτή μπορεί να αναλυθεί από την πλευρά είτε του θύματος ή του παρατηρητή. Η αντιμετώπιση και η προσαρμογή από την πλευρά του θύματος, καθώς και οι κοινωνικές στάσεις και αντιδράσεις του παρατηρητή εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις απαντήσεις σε δύο κρίσιμα ερωτήματα, αφενός κατά πόσο το θύμα άξιζε την οδύνη ή την απώλεια που υπέστη, και αφετέρου αν αυτή ήταν δίκαιη ή όχι. Οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα είναι ενδεικτικές για τις ηθικές κρίσεις και των δύο πλευρών σχετικά με τη δικαιοσύνη και την αντιληπτή αξία καθενός, οι οποίες όμως αποτελούν αντικειμενικές κατασκευές. Συγκεκριμένα, η αντιληφθείσα αδικία, ως τέτοια, θεωρείται ότι αποτελείται από δύο συστατικά στοιχεία, την επιλογή ενός από μία σειρά κανόνων δικαιοσύνης ο οποίος εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση και την απόδοση των ευθυνών. (Montada, 1994).

Μία άλλη άποψη που αφορά την πλευρά του παρατηρητή προέρχεται από τον Feather, ο οποίος, στη θεωρία του για την αντιληπτή αξία καθενός, υποστηρίζει ότι οι ηθικές κρίσεις του επηρεάζονται κυρίως από την αξιολόγηση της πράξης, την αξιολόγηση του αποτελέσματος και τον αντιλαμβανόμενο βαθμό ελέγχου που έχει ο

δράστης στην πράξη και στο αποτέλεσμα της. Οι δύο πρώτοι παράγοντες, σύμφωνα με την Furnham (2003), εξαρτώνται από τις προσωπικές αξίες των ατόμων, καθώς κρίνουν με βάση αυτές. Ο τρίτος όμως ακολουθεί ένα πιο γενικό κανόνα. Οι άνθρωποι που φαίνονται να έχουν μεγάλο βαθμό ελέγχου στην πράξη και στο αποτέλεσμα της θεωρούνται πιο υπεύθυνοι για το αποτέλεσμα και συνεπώς κρίνεται ότι το αξίζουν περισσότερο (Lupfer & Gingrich, 1999).

Όσον αφορά στην πλευρά του θύματος, έχει γίνει επίσης προσπάθεια για μελέτη του αποτελέσματος που μπορεί να έχει η πίστη στο δίκαιο κόσμο στον τρόπο που αυτά αντιλαμβάνονται την αδικία, ανάλογα με τις κατηγορίες θυμάτων που δημιουργούνται σύμφωνα με τα αίτια της αδικίας, όπως τα θύματα σεξουαλικής βίας, τα θύματα φυσικών καταστροφών, τα ηλικιωμένα ή φτωχά άτομα, οι άνεργοι.

Μελέτη των Libow και Doty (1979) ανέδειξε μια ισχυρή αρνητική συνάφεια ανάμεσα στην πίστη στο δίκαιο κόσμο και στην τάση των θυμάτων να κατηγορούν τον εαυτό τους σαν αντίδραση σε μια βιωμένη εμπειρία σεξουαλικής βίας. Σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η ισχυρή πίστη στο δίκαιο κόσμο λειτουργεί αρνητικά. Η σεξουαλική βία αποτελεί ένα τρομερό περιστατικό, αλλά και εξαιρετικά άδικο γεγονός, προκαλώντας έντονη απειλή για την πίστη του θύματος στο δίκαιο κόσμο, την οποία θα επιχειρήσει να υπερασπιστεί με κάθε τρόπο έχοντας ως αποτέλεσμα να κατηγορεί τον εαυτό του και να ορίζει τη μοίρα του ως δίκαιη και νόμιμη, δυσχεραίνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την προσαρμογή του.

Σε περιπτώσεις όμως μακροχρόνιας ανεργίας, αναπηρίας κτλ, οι έρευνες της Dalbert (1999) έδειξαν ότι υψηλά επίπεδα πίστης στο δίκαιο κόσμο επιφέρουν αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της κατάστασης από το θύμα, χρησιμεύοντας ως προσωπική πηγή δύναμης και δίνοντας ψυχολογικό νόημα στην εμπειρία τους.

5.2. Διακρίσεις- όψεις της πίστης περί δίκαιου κόσμου

Ως παράγοντες οι οποίοι ενισχύουν ή αποδυναμώνουν την πίστη στο δίκαιο κόσμο έχουν εντοπιστεί η ηλικία, καθώς, σύμφωνα με τους Lerner και Miller (1978), οι άνθρωποι μεγαλώνοντας συνειδητοποιούν ότι κόσμος δεν είναι ούτε δίκαιος ούτε χαρακτηρίζεται από τάξη, το μορφωτικό επίπεδο, με την Dalbert να υποστηρίζει ότι η γνωστική ανάπτυξη των υποκειμένων καθιστά αναπόφευκτη τη μείωση της πίστης στο δίκαιο κόσμο.

5.2.1. Πίστη στο δίκαιο κόσμο για τον εαυτό και για τους άλλους

Οι Lipkus, Dalbert και Siegler (1996) διέκριναν την πίστη ότι ο κόσμος είναι δίκαιος για τους άλλους ως αποτέλεσμα της πίστης ότι ο κόσμος είναι δίκαιος για τον εαυτό. Η πίστη στο δίκαιο κόσμο για τον εαυτό συνδέεται με τις αξιολογήσεις κάθε ατόμου για το νόημα της ζωής, προκαλώντας του θετικά συναισθήματα και γενική ικανοποίηση από τη ζωή του, αλλά και χαμηλότερα αισθήματα άγχους. Αντίθετα, η πίστη στο δίκαιο κόσμο για τους άλλους συνδέεται με αντικοινωνικές συμπεριφορές όπως είναι οι προκαταλήψεις εναντίον των ηλικιωμένων και των φτωχών (Bègue & Bastounis, 2003).

5.2.2. Πίστη στον δίκαιο και τον άδικο κόσμο

Έρευνα των Sutton και Douglas (2005) έδειξε ότι η πίστη στον δίκαιο και τον άδικο κόσμο προβλέπει τα παραπάνω αποτελέσματα ανεξάρτητα από την επίδραση τρίτων παραγόντων όπως η έδρα ελέγχου, η αυτοεκτίμηση και οι κοινωνικά επιθυμητές αντιδράσεις.

Μια βασική υπόθεση η οποία μπορεί να υποστηριχθεί είναι ότι η πίστη στο δίκαιο κόσμο περιλαμβάνει δύο διαφορετικές κατασκευές: την πίστη στο δίκαιο κόσμο και την πίστη στον άδικο κόσμο. Έρευνα που έγινε με φυλακισμένους και φύλακες απέδειξε ότι οι φυλακισμένοι είχαν υψηλή πίστη στον άδικο κόσμο, ενώ φυλακισμένοι και φρουροί δεν διέφεραν στην πίστη στο δίκαιο κόσμο.

Μπορεί επίσης να υποστηριχθεί ότι οι δύο παράγοντες συνδέονται με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Η πίστη στο δίκαιο κόσμο συνδέεται θετικά με μεγαλύτερη θρησκευτικότητα, καλύτερη διάθεση, ικανοποίηση από τη ζωή, και προτίμηση για κάποια καλά εδραιωμένη πολιτική παράταξη. Η πίστη στον άδικο κόσμο δεν έχει συνάφεια με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, συνδέεται με ισχυρή αρνητική συνάφεια με την πίστη στο δίκαιο κόσμο, αλλά δεν βρέθηκε απόδειξη της σύνδεσής της με αντικοινωνική συμπεριφορά.

Τέλος σε έρευνα που έγινε στην κλίμακα των Rubin και Peplau για τη μέτρηση της πίστης στο δίκαιο κόσμο βρέθηκε ότι και η ίδια η κλίμακα δεν μετράει την πίστη στο δίκαιο κόσμο ως ενιαία κατασκευή, αλλά περιέχει υποκλίμακες για μέτρηση της πίστης στο δίκαιο και τον άδικο κόσμο (Dalbert et al., 2001).

5.3. Πίστη στο δίκαιο κόσμο – Συσχετίσεις με αξίες και χαρακτηριστικά της προσωπικότητας

Κάποιες έρευνες έδειξαν στενή σχέση ανάμεσα στην πίστη περί δίκαιου κόσμου και τις αξίες (Wolfradt & Dalbert, 2002). Συγκεκριμένα, οι Schwartz και Bilsky (1987) διέκριναν τις αξίες που αφορούν τελικούς σκοπούς (terminal values) από αυτές που αφορούν τα μέσα (instrumental values). Σύμφωνα με τους παραπάνω, οι αξίες χρησιμεύουν σαν βασική προϋπόθεση, αναφορικά με την ικανοποίηση βιολογικών αναγκών, για να επιτυγχάνεται συντονισμένη κοινωνική αλληλεπίδραση και να συνδυάζονται οι κοινωνικές ανάγκες για ευημερία του συνόλου με την επιβίωση. Ο Rokeach (1973) τόνισε ότι κάποιες αξίες (π.χ. η ευγένεια) έχουν προσαρμοστική και αμυντική λειτουργία στον έλεγχο των παρορμήσεων που ενδεχομένως να ήταν κοινωνικά και προσωπικά μη αποδεκτές σε αντίθετη περίπτωση.

Η πίστη στο δίκαιο κόσμο προϋποθέτει συγκεκριμένα έναν άμεσο αιτιολογικό σύνδεσμο μεταξύ αξίας και μοίρας. Η συγκεκριμένη φύση της μοίρας (θετική ή αρνητική) μπορεί να είναι κρίσιμη στην κατανόηση τέτοιων πιστεύω. Τα πιστεύω δηλαδή που σχετίζονται θετικά με κακή τύχη που αξίζει κάποιος (κάποιος δηλαδή υποφέρει επειδή είναι κακός) μπορεί να ξεχωρίζουν εννοιολογικά και εμπειρικά από αυτά που έχουν σχέση με καλή τύχη που κάποιος αξίζει (οι άνθρωποι δηλαδή ευημερούν επειδή είναι καλοί) (Mudrack, 2004). Σύμφωνα με τους Furnham και Procter (1989), η πίστη στο δίκαιο κόσμο συνδέεται θετικά με αυταρχικότητα, συντηρητικές κοινωνικές στάσεις, με την προτεσταντική ηθική, με συμφωνία με την εξουσία και υπακοή στους κοινωνικούς κανόνες.

Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας συσχετίζονται επίσης με την πίστη στο δίκαιο κόσμο. Η γενική πίστη στο δίκαιο κόσμο συσχετίστηκε θετικά με εξωστρέφεια (Wolfradt & Dalbert, 2002). Σύμφωνα με το Lipkus (1991), οι άνθρωποι με ισχυρότερη πίστη στο δίκαιο κόσμο έχουν εσωτερικό κέντρο ελέγχου, εμπιστεύονται περισσότερο και πιστεύουν ότι υπάρχει προσωπική, διαπροσωπική και κοινωνικοπολιτική δικαιοσύνη.

Αποτελέσματα ερευνών έχουν εντοπίσει ότι η πίστη στο δίκαιο κόσμο και κυρίως η πίστη στο δίκαιο κόσμο για τους άλλους συνδέεται στενά με τη διαπροσωπική εμπιστοσύνη, όπως ισχυρίστηκαν και οι Lipkus και Maes (Bègue, 2002).

Έρευνα των Dalbert και Maes (2002), όπου παρουσιάστηκαν δεδομένα από διαφορετικές σχολικές σπουδές, επιβεβαίωσε την υπόθεση ότι η πίστη στο δίκαιο κόσμο λειτουργεί σαν πηγή που θέτει σε ισχύ συμπεριφορές που στοχεύουν στην επιτυχία και προστατεύει την ψυχική υγεία των μαθητών στο σχολείο.

Μέρος Β: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

6. Επισκόπηση Έρευνας

Κύριο στόχο αυτής της έρευνας αποτέλεσε η εξέταση της επίδρασης που έχει η κατανόηση της ατομικής επιτυχίας και αποτυχίας με όρους κοινωνικής χρηστικότητας ή κοινωνικής επιθυμητότητας, ως προς τις στερεοτυπικές προσδοκίες των υποκειμένων, αλλά και ως προς τις πεποιθήσεις των υποκειμένων για την κατανομή της δικαιοσύνης στον κόσμο.

Αρχικά λοιπόν θα επιχειρήσουμε να μελετήσουμε την αντίληψη που επικρατεί στα υποκείμενα της έρευνας και τις αιτιώδεις εξηγήσεις που αποδίδουν σε ένα άτομο ανάλογα με το αποτέλεσμα και την κοινωνική αξία που προσδίδεται σε αυτό. Αναζητούμε ειδικότερα την επιρροή των διαστάσεων αυτών στις ερμηνείες που δίνουν τα υποκείμενα για τη μονιμότητα, τη σταθερότητα και την έδρα αιτιότητας των αιτίων που επέφεραν ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα ενός ατόμου που χαρακτηρίζεται ως κοινωνικά χρηστικό ή κοινωνικά επιθυμητό.

Βασιζόμενοι στην έρευνα για την επίδραση της κοινωνικής θέσης και του αποτελέσματος στην απόδοση των Iatridis & Fousiani (2009), αναμένεται τα συνεπή στο σύστημα αποτελέσματα (κοινωνική χρηστικότητα – επιτυχία, κοινωνική χρηστικότητα – αποτυχία) να αποδειχθεί ότι αποδίδονται σε εσωτερικά, σταθερά και εσωτερικά ελεγχόμενα, αλλά λιγότερο εξωτερικά ελεγχόμενα αίτια, ενώ τα μη συνεπή στο σύστημα αποτελέσματα (κοινωνική χρηστικότητα – αποτυχία, κοινωνική χρηστικότητα – επιτυχία) σε εξωτερικά, ασταθή και περισσότερο εξωτερικά ελεγχόμενα παρά εσωτερικά ελεγχόμενα αίτια.

Στη συνέχεια της έρευνας θα γίνει προσπάθεια να διαπιστωθούν τα στερεότυπα που έχουν διαμορφώσει τα υποκείμενα ως προς τα συναισθήματα που αποδίδουν σε ένα άτομο ανάλογα με τις δύο διαστάσεις κοινωνικής αξίας και αποτελέσματος, ως προς τη συμπεριφορά που αναμένουν από τον κοινωνικό του

περίγυρο μετά από το αποτέλεσμα, αλλά και ως προς το κατά πόσο θεωρούν ότι αναμένεται το συγκεκριμένο αποτέλεσμα από το ίδιο το άτομο και τον περίγυρό του.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, αναμένεται η κοινωνική επιθυμητότητα επιφέρει την πρόκληση συναισθημάτων από τον κοινωνικό περίγυρο προς το άτομο σε εντονότερο βαθμό από ότι η κοινωνική χρηστικότητα. Παράλληλα, τα συστημικά στερεότυπα υποθέτουμε ότι θα οδηγήσουν τα υποκείμενα να αντιληφθούν το αποτέλεσμα ως αναμενόμενο, τόσο από το ίδιο το άτομο όσο και από τον κοινωνικό του περίγυρο. Συνέπεια της υπόθεσης αυτής είναι και η υπόθεση ότι, εφόσον τα υποκείμενα θεωρούν ότι το αποτέλεσμα είναι αναμενόμενο, στην περίπτωση των συστημικών στερεοτύπων, δεν αποδίδουν αλλαγή στην αντιμετώπιση του ατόμου αυτού από τους γύρω του. Αντίθετα, τα αντισυστημικά στερεότυπα υποθέτουμε ότι ωθούν τα υποκείμενα να αντιλαμβάνονται ως μη αναμενόμενο το αποτέλεσμα από το ίδιο το άτομο και από τον κοινωνικό του περίγυρο, γεγονός το οποίο αναμένουμε να επιφέρει αλλαγή στη στάση τους απέναντί του. Επίσης, υποθέτουμε ότι τα υποκείμενα, όταν εκτίθενται σε αντισυστημικά στερεότυπα, θα προβούν σε αποδόσεις αρνητικών συναισθημάτων, ως αποτέλεσμα του γεγονότος ότι διαταράσσεται η άποψη ότι αυτοί που αξίζουν πρέπει να ανταμείβονται ενώ εκείνοι που δεν αξίζουν δεν θα απολαμβάνουν θετικά αποτελέσματα.

Ένας ακόμη στόχος της έρευνας είναι και η διαπίστωση της επίδρασης των διαστάσεων αυτών στα επαγγέλματα τα οποία αποδίδουν τα υποκείμενα της έρευνας στο άτομο, ανάλογα με τον πειραματικό χειρισμό. Υποθέτουμε λοιπόν ότι τα κοινωνικά χρηστικά επαγγέλματα θα είναι ευαίσθητα στην επιτυχία και την κοινωνική χρηστικότητα, δηλαδή στα συνεπή στο σύστημα στερεότυπα, ενώ τα κοινωνικά επιθυμητά επαγγέλματα στην αποτυχία και την κοινωνική επιθυμητότητα, δηλαδή στα μη συνεπή στο σύστημα στερεότυπα. Η υπόθεση αυτή αποτελεί εκδήλωση της ύπαρξης ενός δίκαιου κόσμου, όπου, όπως εξηγήσαμε ανωτέρω, προϋποθέτει ότι τα άτομα έχουν ανάγκη να πιστεύουν ότι τόσο τα καλά όσο και τα κακά αποτελέσματα, καθώς επίσης και οι ανταμοιβές και οι τιμωρίες δεν διανέμονται τυχαία (Lerner, 1980). Αυτή η «πρόβλεψη απόδοσης ικανοτήτων» βοηθάει να κατανοήσουμε τις ιδεολογικές βάσεις για το πώς διανέμονται κοινωνικά τα αποτελέσματα. Σε ένα δίκαιο κόσμο, όπου ο καθένας παίρνει πιθανώς αυτό που του αξίζει, θα έπρεπε να προκύψουν αποτελέσματα συνεπή στο σύστημα. Αντίστοιχα, η αιτιολόγηση της αδικίας θεωρείται συνέπεια της πίστης του ατόμου σε έναν δίκαιο

κόσμο. Για το λόγο αυτό θα μελετήσουμε πώς επηρεάζεται η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο ανάλογα με το αν τα αποτελέσματα θεωρούνται συνεπή στο σύστημα ή όχι.

Είδαμε ότι ένα αποτέλεσμα ασυμβίβαστο στο σύστημα, όπως είναι η επιτυχία ενός ατόμου που ενασχολείται με ένα κοινωνικά επιθυμητό επάγγελμα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι θα αυξήσει την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο καθώς η δυνατότητα των ατόμων να επιτύχουν ακόμα και όταν δεν αναμένεται κάτι τέτοιο μπορεί να αυξήσει την πίστη στη δικαιοσύνη με έναν τρόπο που δικαιολογεί το σύστημα (Major & Schmader, 2001; Ho, Sanbonmatsu, & Akimoto, 2002). Σύμφωνα με την έρευνα όμως των Iatridis & Fousiani (2009), εάν οι άνθρωποι χρησιμοποιούν την υπάρχουσα διανομή της κοινωνικής αξίας ως κανόνα, όπως τόνισε ο Lerner (1980) («Οι άνθρωποι τείνουν να διαποτίζουν τις κοινωνικές κανονικότητες με μία ποιότητα ‘χρέους’»), μπορεί να προσαρμόσουν την πίστη τους σε ένα δίκαιο κόσμο σε ένα τέτοιο πλαίσιο, έτσι ώστε η αναρρίχηση ενός ατόμου χαμηλού status στην κοινωνική σκάλα να γίνει αντιληπτή ως παραβίαση της καθιερωμένης διανομής της κοινωνικής αξίας. Για τον ίδιο λόγο, μία αποτυχία ενός ατόμου υψηλού status θα προκαλούσε αμφισβήτηση πιθανώς την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο βασισόμενη στο γεγονός ότι αυτοί που αξίζουν πρέπει να ανταμείβονται.

Η υπόθεση η οποία θα εξεταστεί επομένως στα πλαίσια της συγκεκριμένης έρευνας είναι ότι τα συνεπή στο σύστημα αποτελέσματα ενισχύουν την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο περισσότερο από τα ασυμβίβαστα στο σύστημα αποτελέσματα.

7. Μεθοδολογία Έρευνας

7.1. Δείγμα

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 120 ιδιωτικοί υπάλληλοι σε τέσσερις μεγάλες εταιρίες, 30 εργαζόμενοι σε κάθε μία. Ύστερα από τις απαντήσεις που δόθηκαν στις ερωτήσεις ελέγχου των χειρισμών του πειραματικού έργου απομονώθηκαν 111 υποκείμενα, τα οποία ανταποκρίθηκαν επαρκώς στο πειραματικό έργο και γι' αυτό το λόγο συμμετείχαν στην τελική ανάλυση.

Από αυτούς οι 43 (38,7%) είναι άνδρες και οι 68 (61,3%) γυναίκες. Το 59,5% του δείγματος είναι ηλικίας 23-30 χρόνων, το 25,2% μεταξύ 31-40 χρόνων, το 12,6% μεταξύ 41-50 χρόνων και από 51-58 χρόνων το υπόλοιπο 2,7%. Όσον αφορά στην εκπαίδευση, οι απόφοιτοι λυκείου ήταν 2 (ποσοστό 1,8%), το ποσοστό ατόμων που κατέχουν πτυχίο από ΙΕΚ είναι 3,6%, ΤΕΙ 7,2%, ΑΕΙ 36%, μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών διαθέτει το 48,6% και διδακτορικό το 2,7%.

7.2. Πειραματικό Σχέδιο

Τα υποκείμενα επιλέχθηκαν τυχαία και με το κριτήριο της εκούσιας συμμετοχής. Κατανεμήθηκαν τυχαία στις 4 ανεξάρτητες πειραματικές συνθήκες, σε έναν παραγοντικό σχεδιασμό 2 (διαστάσεις κοινωνικής αξίας) x 2 (αποτέλεσμα). Η κατανομή των υποκειμένων ήταν ίση ανά συνθήκη, με 30 άτομα ανά συνθήκη.

7.3. Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε την περίοδο μεταξύ Σεπτεμβρίου και Νοεμβρίου 2011, σε δύο ελληνικές τράπεζες και δύο πολυεθνικές επιχειρήσεις. Τα ερωτηματολόγια αποστάλθηκαν στην ηλεκτρονική διεύθυνση των εργαζομένων, εφόσον βέβαια προηγήθηκε συγκατάθεση από τους ίδιους για κάτι τέτοιο και αφότου συμπληρώθηκαν, τη χρονική στιγμή που επέλεξε κάθε συμμετέχων, αποστάλθηκαν ως απάντηση στην ηλεκτρονική διεύθυνση της ερευνήτριας. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για το σκοπό της έρευνας μέσω του εισαγωγικού κειμένου στην πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου (βλ. παράρτημα), όπου και επισημάνθηκε ότι το

ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και ότι δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Σε γενικές γραμμές οι ερωτηθέντες δεν αντιμετώπισαν προβλήματα κατά την απάντηση των ερωτήσεων.

Συγκεκριμένα, υπό το πρόσχημα μία έρευνας για τη μελέτη των αντιλήψεων που επικρατούν σχετικά με διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής, ζητήθηκε αρχικά από τους συμμετέχοντες να διαβάσουν ένα κείμενο το οποίο περιείχε ένα σενάριο για έναν φανταστικό χαρακτήρα, τον Κώστα Π., στον οποίο παρουσιάστηκε η δυνατότητα να κλείσει μία σημαντική επαγγελματική συμφωνία. Ανάλογα με τον πειραματικό όρο, παρουσιαζόταν σε όρους η κοινωνικής αξίας ως κοινωνικά επιθυμητός ή χρηστικός και επίσης, είτε επιτύγχανε είτε ή αποτύγχανε στο να κλείσει τη συμφωνία.

Το κείμενο που μοιράστηκε ήταν το εξής:

Ο Κώστας Π. ολοκλήρωσε πριν από δεκαπέντε χρόνια τις σπουδές του πάνω στο αντικείμενο που είχε επιλέξει. Έκτοτε ασχολείται επαγγελματικά με το αντικείμενο των σπουδών του. Τα τελευταία χρόνια ζει στο κέντρο της Αθήνας. Στην προσωπική του ζωή δεν αντιμετωπίζει κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα και διαθέτει τον ελεύθερο χρόνο του σε δραστηριότητες που τον ευχαριστούν.

Οι άνθρωποι που τον γνωρίζουν καλά πιστεύουν για αυτόν ότι είναι ένα άτομο φιλόδοξο, δυναμικό και δραστήριο, που έχει τα εφόδια να φτάσει ψηλά/ ανοικτό, [γενναιόδωρο και ζεστό, που έχει τη διάθεση να προσφέρει στους άλλους]. Αυτό όμως που του καταλογίζουν είναι ότι δεν είναι ιδιαίτερα ανοικτός, γενναιόδωρος και ζεστός και ότι δεν έχει τη διάθεση να προσφέρει στους άλλους [φιλόδοξος, δυναμικός και δραστήριος και ότι δεν έχει τα εφόδια να φτάσει ψηλά].

Το τελευταίο διάστημα παρουσιάστηκε στον Κώστα η ευκαιρία να κλείσει μία επαγγελματική συμφωνία η οποία τον ενδιέφερε πάρα πολύ. Για αρκετό διάστημα δεν ήταν σίγουρος αν θα εκπληρωνόταν αυτός ο στόχος. Τελικά η έκβαση ήταν θετική και κατάφερε να κλείσει τη συμφωνία που ήθελε [ήταν αρνητική και δεν κατάφερε να κλείσει τη συμφωνία που ήθελε].

Στην επόμενη σελίδα ακολούθησαν οι έλεγχοι χειρισμού, όπου οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν αν ο Κώστας Π. ολοκλήρωσε τις σπουδές του πριν από δεκαπέντε χρόνια, αν ο περίγυρος του τον θεωρεί φιλόδοξο και δυναμικό, αν τον

θεωρεί ανοιχτό και γενναιόδωρο και αν κατάφερε τελικά να κλείσει την επαγγελματική συμφωνία που ήθελε.

Έπειτα, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο ώστε να γίνει μία ρητή μέτρηση των αιτιών όπως τις αντιλαμβάνονταν για το αποτέλεσμα του Κώστα και της γενικής δικαιολόγησης συστήματος. Τέλος, ρωτήθηκαν για την ηλικία και για άλλα δημογραφικά τους στοιχεία.

7.4. Εξαρτημένες Μετρήσεις

7.4.1. Κλίμακα Αιτιώδους Διάστασης

Η αναθεωρημένη κλίμακα αιτιώδους διάστασης (revised causal dimension scale - CDSII; McAuley, Duncan, & Russell, 1992) χρησιμοποιήθηκε για τη μέτρηση των αιτιωδών διαστάσεων που κρύβονται κάτω από τις αποδόσεις των συμμετεχόντων. Όπως συμβαίνει στις περισσότερες έρευνες που έχουν γίνει σε αυτό τον τομέα, η κλίμακα αυτή μετρά τις αποδόσεις στον εαυτό παρά στους άλλους, επομένως οι προσωπικές ανωνυμίες άλλαξαν όπου απαιτείται. Παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες 12 διπολικές κλίμακες 7 σημείων όπου γινόταν αντιπαράθεση των πιθανών αιτιών των αποτελεσμάτων του Κώστα. Αυτές οι διπολικές κλίμακες μέτρησαν την έδρα της αιτιότητας (π.χ. Το αίτιο της απόδοσης του Κώστα είναι κάτι το οποίο ξεκινά από «μέσα του» [= 1] ή «έξω από αυτόν» [= 7]), σταθερό (π.χ. Είναι αιτία «μόνιμα» [= 1] ή «προσωρινά» [= 7]), τον προσωπικό έλεγχο (π.χ. Είναι η αιτία «διαχειριζόμενη» [= 1] ή «μη διαχειριζόμενη» από αυτόν [= 7]) και τον εξωτερικό έλεγχο (π.χ. Είναι η αιτία «υπό τον έλεγχο άλλου ατόμου» [= 1] ή «όχι υπό τον έλεγχο άλλου ατόμου» [= 7]). Με σκοπό να είναι τα αποτελέσματα ευκολότερα στην ανάγνωση, τα αποτελέσματα αντιστράφηκαν έτσι ώστε όσο υψηλότερο είναι ένα αποτέλεσμα (κοντά στο 7), τόσο γίνεται αντιληπτό ένα αποτέλεσμα ως πιο εσωτερικό, σταθερό και ελεγχόμενο προσωπικά.

7.4.2. Υποδήλωση κοινωνικών αντιλήψεων

Μέσα από μία κλίμακα 17 στοιχείων επιχειρήθηκε η μέτρηση των στερεοτύπων των ερωτηθέντων όσον αφορά στα συναισθήματα που αποδίδουν στον Κώστα Π. σε σχέση με το αποτέλεσμα (π.χ. ένιωσε ότι απογοήτευσε τον εαυτό του, ένιωσε αδικημένος, άτυχος, ανίκανος), αλλά και στη συμπεριφορά την οποία θεωρούν ότι θα έχει ο κοινωνικός του περίγυρος μετά από το αποτέλεσμα (π.χ. σεβασμός εκτίμηση, ψυχρότητα), ενώ παράλληλα διερευνάται το κατά πόσο ο ίδιος και ο περίγυρός του ανέμεναν το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Έτσι λοιπόν τα υποκείμενα είχαν τη δυνατότητα να εκφράσουν τη γνώμη τους για τα ζητήματα αυτά επιλέγοντας μεταξύ 7 διαβαθμίσεων, από καθόλου έως πάρα πολύ ως απάντηση στις σχετικές προτάσεις, ανάλογα με το πόσο συμφωνούν με αυτές.

7.4.3. Κοινωνικά χρηστικά – επιθυμητά επαγγέλματα

Προκειμένου να διαπιστωθεί η αντίληψη των αντικειμένων περί κοινωνικά επιθυμητών και κοινωνικά χρηστικών επαγγελμάτων ακολούθησε στο ερωτηματολόγιο μία λίστα με 9 κατηγορίες επαγγελμάτων, εκ των οποίων κλήθηκαν να επιλέξουν για να ορίσουν τι επάγγελμα πιστεύουν ότι κάνει ο Κώστας Π. [γιατρός, δικηγόρος, μηχανικός, υπάλληλος γραφείου, δημοσιογράφος, καλλιτέχνης (ηθοποιός, μουσικός, συγγραφέας, ζωγράφος, φωτογράφος), μισθωτός στο εμπόριο, παιδαγωγός (δάσκαλος, καθηγητής), ειδικός θεραπευτής (логоθεραπευτής, εργοθεραπευτής, κοινωνικός λειτουργός, νοσηλεύτης)] Τα υποκείμενα είχαν τη δυνατότητα να βαθμολογήσουν σε μία επταβάθμια κλίμακα (από καθόλου έως πάρα πολύ) κάθε ένα επάγγελμα ανάλογα με το αν θεωρούν ότι θα μπορούσε να αντιπροσωπεύει τον κλάδο στον οποίο εργάζεται, χωρίς να είναι απαραίτητο να περιορίζονται σε μία μόνο κατηγορία.

7.4.4. Πίστη Σε Έναν Δίκαιο Κόσμο

Χορηγήθηκε στους συμμετέχοντες η κλίμακα 20 προτάσεων των Rubin και Repiau (1975), όπου 11 στοιχεία μετρούν την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο (π.χ. «Οι άτυχοι άνθρωποι προκαλούν συνήθως οι ίδιοι τις ατυχίες τους») και τα υπόλοιπα 9 στοιχεία μετρούν την πίστη σε έναν άδικο κόσμο (π.χ. «Σπάνια αξίζει κανείς την

αναγνώριση που έχει από τους άλλους»). Τα στοιχεία αυτά τα αντιστρέψαμε έτσι ώστε να παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα για έναν ενιαίο δείκτη της πίστης στο δίκαιο κόσμο. Παρομοίως τα υποκείμενα είχαν τη δυνατότητα να εκφράσουν τη γνώμη τους για τα ζητήματα αυτά επιλέγοντας μεταξύ 7 διαβαθμίσεων, από καθόλου έως πάρα πολύ ως απάντηση στις σχετικές προτάσεις, ανάλογα με το πόσο συμφωνούν με αυτές.

8. Αποτελέσματα

8.1. Αιτιώδης κλίμακα διάστασης

Η ANOVA 2 (αποτέλεσμα) X 2 (διάσταση κοινωνικής αξίας) παρήγαγε μια στατιστικά σημαντική επίδραση της διάστασης κοινωνικής αξίας στην έδρα ελέγχου και συγκεκριμένα στην ερώτηση αν το αίτιο της απόδοσης του αποτελεί παράμετρο του εαυτού του, $F_{(1,111)} = 7,139$, $p < 0,005$. Στην περίπτωση που ο χαρακτήρας παρουσιάστηκε ως κοινωνικά χρηστικός, το αίτιο του αποτελέσματος κρίθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό ως εσωτερικό σε σύγκριση με την περίπτωση που ο χαρακτήρας παρουσιάστηκε ως κοινωνικά επιθυμητός ($M_{\text{soc.ut.}} = 3,232$, $SD = 1,607$ έναντι $M_{\text{soc.desir.}} = 4,022$, $SD = 1,509$).

Παράλληλα, στατιστικά σημαντική ήταν η κύρια επίδραση του αποτελέσματος στη διάσταση εσωτερικού ελέγχου, συγκεκριμένα στην ερώτηση αν μπορεί να ρυθμίσει ο ίδιος την απόδοση, $F_{(1,111)} = 7,109$, $p < 0,005$. Στην περίπτωση που το αποτέλεσμα ήταν επιτυχές, το αίτιο αποδόθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό σε εσωτερικό έλεγχο σε σύγκριση με την περίπτωση που ο χαρακτήρας απέτυχε, οπότε η αποτυχία γίνεται αντιληπτή ως κάτι που δεν ελέγχεται από το ίδιο το άτομο ($M_{\text{succ.}} = 3,077$, $SD = 1,451$ έναντι $M_{\text{fail.}} = 3,821$, $SD = 1,491$).

Τέλος, στατιστικά σημαντική ήταν και η κύρια επίδραση του αποτελέσματος στη διάσταση της σταθερότητας, στην ερώτηση σχετικά με τη μονιμότητα του αιτίου της απόδοσης του Κώστα, $F_{(1,111)} = 6,812$, $p < 0,005$. Στην περίπτωση που το αποτέλεσμα ήταν επιτυχές, το αίτιο αποδόθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό σε κάτι σταθερό σε σύγκριση με την περίπτωση που ο χαρακτήρας απέτυχε, οπότε και θεωρήθηκε ασταθές ($M_{\text{succ.}} = 3,644$, $SD = 1,470$ έναντι $M_{\text{fail.}} = 4,464$, $SD = 1,848$).

8.2. Κλίμακα υποδήλωσης κοινωνικών αντιλήψεων

Όσον αφορά στην επεξεργασία των δεδομένων της κλίμακας υποδήλωσης κοινωνικών αντιλήψεων, όλες οι ερωτήσεις που τέθηκαν στα υποκείμενα έδειξαν ευαισθησία στους πειραματικούς χειρισμούς, εκτός από το ερώτημα περί σεβασμού του κοινωνικού περιγύρου προς τον εξεταζόμενο χαρακτήρα.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην κύρια επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής της διάστασης κοινωνικής αξίας στην υποδήλωση κοινωνικών αντιλήψεων για τα συναισθήματα του χαρακτήρα που μελετούμε για τον ίδιο, παρατηρούμε ότι στην περίπτωση που ο χαρακτήρας παρουσιάζεται ως κοινωνικά χρηστικός, τα υποκείμενα του αποδίδουν συναισθήματα αδικίας, θυμού και ντροπής, ενώ όταν παρουσιάζεται ως κοινωνικά επιθυμητός θεωρείται ότι αντιμετωπίζει τον εαυτό του ως ανεπαρκή και ανίκανο (βλ. Πίνακα 2).

Στη συνέχεια, όσον αφορά στην κύρια επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής της επιτυχίας στην εξαρτημένη αυτή μεταβλητή, διαπιστώνουμε ότι η επιτυχία θεωρείται αναμενόμενη από τον ίδιο τον επιτυχόντα σε αντίθεση με την αποτυχία. Παράλληλα, οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν ότι ο Κώστας αισθάνεται υπεύθυνος για το αποτέλεσμα όταν επιτυγχάνει, παρά όταν αποτυγχάνει. Όπως βλέπουμε από τους μέσους όρους του πίνακα 2, τα αρνητικά συναισθήματα προς τον εαυτό του είναι εντονότερα στην αποτυχία από ό,τι στην επιτυχία.

Οι εξαρτημένες μεταβλητές που υποδεικνύουν τι αναμένουν τα υποκείμενα από τον κοινωνικό περίγυρο του Κώστα είναι ευαίσθητες στην ανεξάρτητη μεταβλητή αποτέλεσμα, ενώ οι μόνες που δείχνουν ευαισθησία στη διάσταση κοινωνικής αξίας είναι η συμπάθεια που αισθάνεται για αυτόν ο κοινωνικός περίγυρος του και η ψυχρότητα που εκδηλώνει προς αυτόν [$F_{(1,111)} = 59.271$, $p < ,005$, $M_{\text{soc. ut.}} = 4,125$, $SD = 0,955$ έναντι $M_{\text{soc. desir.}} = 5,491$, $SD = 0,9$ και $F_{(1,111)} = 25,8$, $p < 0,005$, $M_{\text{soc. ut.}} = 3,089$, $SD = 1,269$ έναντι $M_{\text{soc. desir.}} = 2,002$, $SD = 1,018$ αντίστοιχα]. Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία, τα υποκείμενα αποδίδουν μεγαλύτερη συμπάθεια και λιγότερη ψυχρότητα του κοινωνικού περιγύρου στο χαρακτήρα του πειράματος όταν αυτός παρουσιάζεται ως κοινωνικά επιθυμητός παρά ως κοινωνικά χρηστικός.

Παρατηρούμε επίσης ότι η συμπάθεια δε σχετίζεται με κάποια άλλη ανεξάρτητη μεταβλητή, εφόσον εξάλλου είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τα άτομα αυτούς που θεωρούν κοινωνικά επιθυμητούς ή χρηστικούς ανθρώπους, ενώ η ψυχρότητα επηρεάζεται και από το αποτέλεσμα. Η ανεξάρτητη

μεταβλητή αποτέλεσμα, μάλιστα, εμφάνισε στατιστικά σημαντική κύρια επίδραση σε όλα τα ερωτήματα, (εκτός από το σεβασμό όπως είπαμε). Σύμφωνα με τους μέσους όρους, όπως αυτοί φαίνονται στον πίνακα 2 παρακάτω, τα υποκείμενα που ερωτήθηκαν θεωρούν ότι ο κοινωνικός περίγυρος του Κώστα δεν περίμενε από αυτόν την επιτυχία, ενώ ανέμενε το αποτέλεσμα στην περίπτωση που αποτύγχανε. Επίσης έκριναν ότι οι γύρω του τρέφουν θετικότερα συναισθήματα (θαυμασμό, εκτίμηση, λιγότερη ψυχρότητα) για αυτόν στην περίπτωση που επιτυγχάνει το στόχο του, αλλάζοντας τελικά τη στάση τους απέναντί του, ενώ δεν τον αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο στην περίπτωση που αποτυγχάνει, αισθανόμενοι κυρίως ψυχρότητα για αυτόν, κάτι που δικαιολογείται αν αναλογιστούμε ότι ήταν αναμενόμενο το αρνητικό αυτό αποτέλεσμα.

Πίνακας 2: Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις (σε *italics*) στα ερωτήματα της κλίμακας υποδήλωσης κοινωνικών αντιλήψεων, για καθένα από τα επίπεδα των ανεξάρτητων μεταβλητών⁶.

	διάσταση κοινωνικής αξίας			αποτέλεσμα		
	κοινωνική χρηστικότητα	κοινωνική επιθυμητότητα	F	επιτυχία	αποτυχία	F
Ο ίδιος περίμενε το αποτέλεσμα αυτό	4,125 1,652	4,218 1,272	0,126*	4,558 1,259	3,786 1,259	8,648*
Ένωσε:						
ότι απογοήτευσε τον εαυτό του	3,134 2,219	3,007 1,905	0,463	1,311 0,605	4,839 1,359	313,816*
ότι απογοήτευσε τον κοινωνικό περίγυρο	2,911 2,091	2,773 1,830	0,400	1,255 0,726	4,429 1,438	213,100*
αδικημένος	3,304 2,182	2,762 1,629	5,813*	1,565 1,085	4,500 1,414	170,624*
θυμό	3,143 2,127	2,551 1,438	6,599*	1,603 1,099	4,071 1,571	107,474*
ντροπή	2,929 2,026	2,382 1,582	4,810*	1,417 1,083	3,893 1,569	98,538*
ανεπαρκής	2,321 1,350	3,259 1,748	12,821*	2,044 1,154	3,536 1,684	32,470*
ανίκανος	1,929 1,189	2,823 1,596	14,492*	1,698 0,999	3,054 1,554	33,318*
άτυχος	3,089 1,947	3,104 1,775	0,003	1,782 1,228	4,411 1,385	109,743*
υπεύθυνος	4,429	4,621	0,516	4,835	4,214	5,368*

⁶ Ο αστερίσκος υποδηλώνει στατιστικά σημαντική διαφορά

	1,616	1,240		1,525	1,289	
Ο κοιν, περίγυρος περίμενε το αποτέλεσμα	4,089 1,676	4,064 1,878	0,011	3,850 1,806	4,304 1,726	3,637*
Στο μέλλον ο περίγυρός του θα τον αντιμετωπίζει:						
με σεβασμό	4,696 0,933	4,769 1,053	0,149	4,911 0,967	4,554 0,989	3,677
με θαυμασμό	4,268 1,136	3,869 1,568	2,933	4,655 1,322	3,482 1,175	25,358*
με εκτίμηση	4,357 1,086	4,718 1,181	3,182	4,933 1,069	4,143 1,086	15,215*
με συμπάθεια	4,125 0,955	5,491 0,900	59,271*	4,759 1,174	4,857 1,135	0,309
με ψυχρότητα	3,089 1,269	2,002 1,018	25,8*	2,304 1,094	2,788 1,393	5,115*
όπως και πριν	4,982 1,395	4,927 1,533	0,052	4,444 1,537	5,464 1,190	17,684*

Η αλληλεπίδραση των δύο μεταβλητών ήταν επίσης σημαντική σε αρκετές κλίμακες (βλ. Πίνακα 3). Είναι εμφανές ότι τα συνεπή στο σύστημα στερεότυπα (κοινωνική χρηστικότητα – επιτυχία, κοινωνική επιθυμητότητα – αποτυχία) σχετίζονται με το αναμενόμενο αποτέλεσμα τόσο από τον ίδιο τον Κώστα όσο και από τον κοινωνικό του περίγυρο, ενώ δεν επιφέρουν αλλαγή στην αντιμετώπιση του σε αντίθετα με τα μη συνεπή στο σύστημα στερεότυπα (κοινωνική χρηστικότητα – αποτυχία, κοινωνική επιθυμητότητα – επιτυχία). Τα τελευταία σχετίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό με το αίσθημα αδικίας και θυμού από τον ίδιο.

Πίνακας 3: Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις (σε italics) στα ερωτήματα της κλίμακας υποδήλωσης κοινωνικών αντιλήψεων, κλίμακας υποδήλωσης κοινωνικών αντιλήψεων στην περίπτωση αλληλεπίδρασης των δύο μεταβλητών ⁷

		διάσταση κοινωνικής αξίας		F
		κοινωνική χρηστικότητα	κοινωνική επιθυμητότητα	
Ο ίδιος περίμενε το αποτέλεσμα αυτό	επιτυχία	4,893	4,222	8,471*
		1,343	1,086	
	αποτυχία	3,357	4,214	
		1,592	1,449	

⁷ Ο αστερίσκος υποδηλώνει στατιστικά σημαντική διαφορά

Ένωσε:				
ότι απογοήτευσε τον εαυτό του	επιτυχία	1,214	5,071	2,723
		0,499	1,438	
	αποτυχία	1,407	4,607	
		0,694	1,257	
ότι απογοήτευσε τον κοινωνικό του περίγυρο	επιτυχία	1,214	4,607	1,020
		0,568	1,618	
	αποτυχία	1,296	4,250	
		0,869	1,236	
αδικημένος	επιτυχία	1,464	1,667	10,969*
		0,999	1,177	
	αποτυχία	5,143	3,857	
		3,300	1,239	
θυμό	επιτυχία	1,464	4,821	13,910*
		1,071	1,492	
	αποτυχία	1,741	3,321	
		1,130	1,278	
ντροπή	επιτυχία	1,464	4,393	3,300
		1,347	1,449	
	αποτυχία	1,370	3,393	
		0,742	1,548	
ανεπαρκής	επιτυχία	1,607	3,036	0,058
		0,786	1,427	
	αποτυχία	2,481	4,036	
		1,312	1,795	
ανίκανος	επιτυχία	1,321	2,536	0,363
		0,670	1,290	
	αποτυχία	2,074	3,571	
		1,141	1,643	
άτυχος	επιτυχία	1,750	4,429	0,040
		1,323	1,501	
	αποτυχία	1,815	4,393	
		1,145	1,286	
υπεύθυνος	επιτυχία	4,893	3,964	1,316
		1,685	1,427	
	αποτυχία	4,778	4,464	
		1,368	1,105	
Ο κοιν, περίγυρος περίμενε το αποτέλεσμα	επιτυχία	5,107	3,071	109,491*
		1,370	1,303	
	αποτυχία	2,593	5,536	
		1,217	1,105	
το μέλλον ο περίγυρός του θα τον αντιμετωπίζει:				
με σεβασμό	επιτυχία	4,706	4,607	0,923
		0,957	0,916	
	αποτυχία	5,037	4,500	
		0,980	1,072	
με θαυμασμό	επιτυχία	4,643	3,893	3,294
		1,129	1,031	

με εκτίμηση	αποτυχία	4,667	3,071	1,162
		1,519	1,184	
	επιτυχία	4,643	4,071	
		1,129	0,979	
με συμπάθεια	αποτυχία	5,222	4,214	0,204
		0,934	1,197	
	επιτυχία	4,036	4,214	
		0,838	1,067	
με ψυχρότητα	αποτυχία	5,481	5,500	1,543
		1,014	0,793	
	επιτυχία	3,464	2,714	
		1,374	1,049	
όπως πριν	αποτυχία	2,111	1,893	18,944*
		1,050	0,994	
	επιτυχία	5,000	4,964	
		1,491	1,319	
	αποτυχία	3,889	5,964	
		1,396	0,793	

8.3. Κοινωνικά χρηστικά - επιθυμητά επαγγέλματα

Οι 9 κατηγορίες επαγγελμάτων από την κλίμακα κοινωνικά χρηστικών και επιθυμητών επαγγελμάτων υποβλήθηκαν σε ανάλυση κύριων συνιστωσών (περιστροφή Varimax), η οποία αποκάλυψε την ύπαρξη 3 συνιστωσών με ιδιοτιμές που ξεπερνούν τη μονάδα, εξηγώντας το 66,3% της συνολικής διακύμανσης.

Η μία ομάδα συμπεριλαμβάνει τα κοινωνικά χρηστικά επαγγέλματα (Γιατρός, Μηχανικός, Δικηγόρος, Δημοσιογράφος), η άλλη τα κοινωνικά επιθυμητά επαγγέλματα (Ειδικός θεραπευτής, Παιδαγωγός, Καλλιτέχνης) και η Τρίτη τα ουδέτερα (όσον αφορά την κοινωνική διάσταση) επαγγέλματα (Μισθωτός στο εμπόριο, Υπάλληλος γραφείου).

Ακολούθησε ANOVA 2 (αποτελέσμα) X 2 (διάσταση κοινωνικής αξίας) στα ομαδοποιημένα με τον παραπάνω τρόπο επαγγέλματα για την εξαγωγή περεταίρω συμπερασμάτων. Διαπιστώθηκε λοιπόν ότι τα κοινωνικά ουδέτερα επαγγέλματα (μισθωτός στο εμπόριο και ιδιωτικός υπάλληλος) δεν παρουσιάζουν ευαισθησία στις ανεξάρτητες μεταβλητές. Οι άλλες δύο όμως κατηγορίες επαγγελμάτων υπήρξαν ευαίσθητες και στις δύο ανεξάρτητες μεταβλητές. Έτσι στις συνθήκες κοινωνικής χρηστικότητας και στις συνθήκες επιτυχίας θεωρήθηκε πιθανότερο ο χαρακτήρας του σεναρίου να είναι γιατρός, δικηγόρος, δημοσιογράφος και μηχανικός (κοινωνικά χρηστικά επαγγέλματα), ενώ στις συνθήκες κοινωνικής χρηστικότητας και στις

συνθήκες επιτυχίας θεωρήθηκε πιθανότερο ο χαρακτήρας του σεναρίου να είναι ειδικός θεραπευτής, παιδαγωγός και καλλιτέχνης, σύμφωνα με τα στοιχεία που δίνονται στον πίνακα 4.

Πίνακας 4: Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις (σε *italics*) για τα στατιστικά σημαντικά επαγγέλματα της κλίμακας κοινωνικά χρηστικών - επιθυμητών επαγγελμάτων για καθένα από τα επίπεδα των ανεξάρτητων μεταβλητών⁸.

	διάσταση κοινωνικής αξίας			αποτέλεσμα		
	κοινωνική χρηστικότητα	κοινωνική επιθυμητότητα	F	επιτυχία	αποτυχία	F
Κοινωνικά χρηστικά επαγγέλματα	3,50 <i>1,115</i>	2,33 <i>0,879</i>	37,281*	3,05 <i>1,138</i>	2,79 <i>1,178</i>	1,661*
Κοινωνικά επιθυμητά επαγγέλματα	2,18 <i>1,247</i>	3,84 <i>1,376</i>	44,765*	2,73 <i>1,532</i>	3,27 <i>1,530</i>	4,485*
Κοινωνικά ουδέτερα επαγγέλματα	3,21 <i>1,801</i>	3,68 <i>1,479</i>	2,383	3,51 <i>1,741</i>	3,37 <i>1,588</i>	0,209

8.4. Πίστη σε έναν δίκαιο κόσμο

Ο δείκτης της πίστης σε ένα δίκαιο κόσμο δεν ήταν ευαίσθητος στους πειραματικούς χειρισμούς. Μόνο σε επιμέρους ερωτήσεις της κλίμακας διαπιστώθηκε ευαισθησία σε καθεμιά από τις δύο ανεξάρτητες μεταβλητές ή στην αλληλεπίδρασή τους.

Συγκεκριμένα, η διάσταση κοινωνικής αξίας ασκεί επίδραση στην άποψη ότι σπάνια καταδικάζονται άδικοι οι αθώοι, ότι οι μαθητές αξίζουν τους βαθμούς που παίρνουν και ότι, όταν οι γονείς τιμωρούν τα παιδιά τους, το κάνουν γιατί τα παιδιά το αξίζουν. Στην περίπτωση λοιπόν που ο χαρακτήρας παρουσιάστηκε ως κοινωνικά χρηστικός, ενισχύθηκε η πίστη στο δίκαιο κόσμο, σε σύγκριση με την περίπτωση που παρουσιάστηκε ως κοινωνικά επιθυμητός [$F(1,111) = 4,412$, $p < 0,005$, $M_{\text{soc.ut.}} = 4,304$, $SD = 1,617$ έναντι $M_{\text{soc. desir.}} = 3,668$, $SD = 1,564$ / $F(1,111) = 6,238$, $p < 0,005$, $M_{\text{soc.ut.}} = 4,714$, $SD = 1,659$ έναντι $M_{\text{soc. desir.}} = 3,959$, $SD = 1,515$ / $F(1,111) = 4,107$, $p < 0,005$, $M_{\text{soc.ut.}} = 3,804$, $SD = 1,6$ έναντι $M_{\text{soc. desir.}} = 3,215$, $SD = 1,436$ αντίστοιχα].

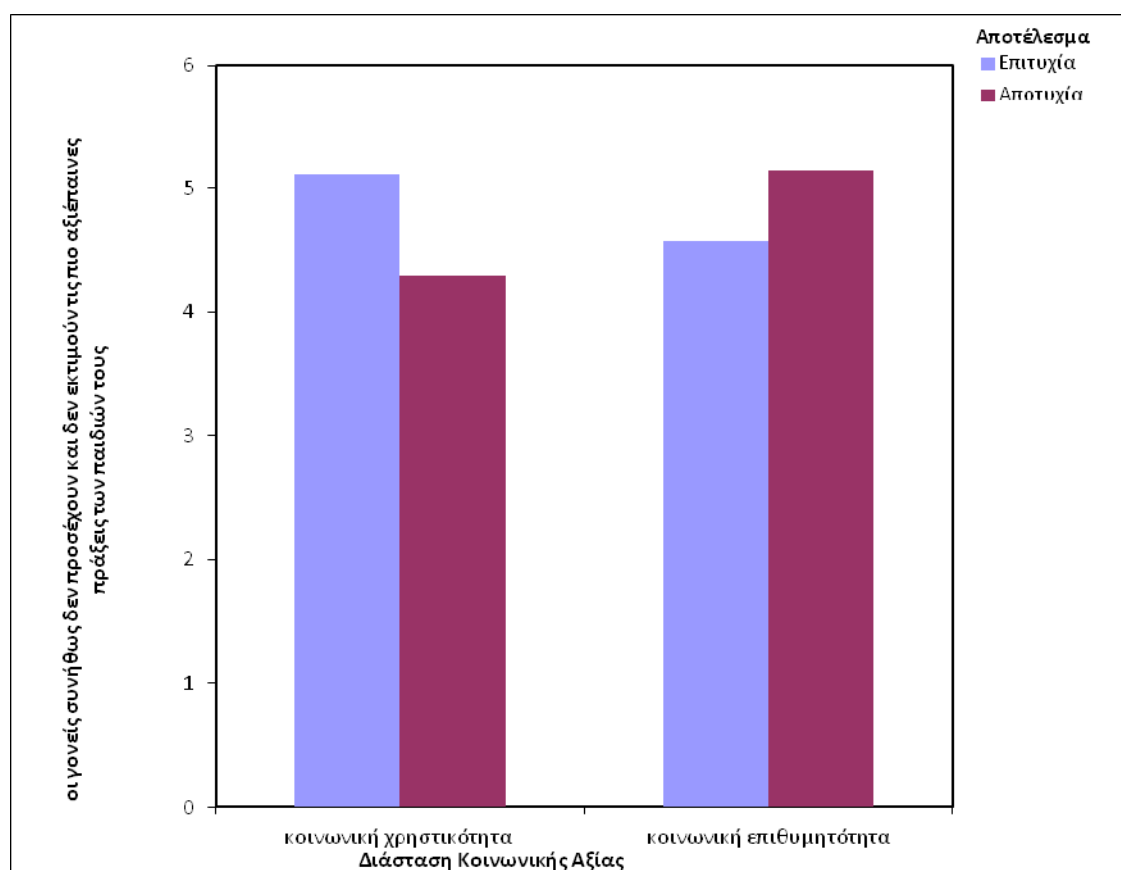
Το αποτέλεσμα ασκεί επίδραση στο κατά πόσο θεωρούν ότι κατά βάση, ο κόσμος είναι δίκαιος και ότι αργά ή γρήγορα, το έγκλημα τιμωρείται. Σε αυτές τις

⁸ Ο αστερίσκος υποδηλώνει στατιστικά σημαντική διαφορά

περιπτώσεις, παρουσιάστηκε ενισχυμένη η πίστη στο δίκαιο κόσμο όταν η έκβαση ήταν αρνητική παρά θετική [$F(1,111) = 5,257, p < 0,005, M_{succ.} = 2,421, SD = 1,384$ έναντι $M_{fail.} = 3,054, SD = 1,519 / F(1,111) = 4,223, p < 0,005, M_{succ.} = 4,177, SD = 1,837$ έναντι $M_{fail.} = 4,857, SD = 1,634$ αντίστοιχα].

Η αλληλεπίδραση ήταν επίσης στατιστικά σημαντική όταν οι συμμετέχοντες τοποθετήθηκαν ως προς το κατά πόσο πιστεύουν ότι οι γονείς συνήθως δεν προσέχουν και δεν εκτιμούν τις πιο αξιόπαινες πράξεις των παιδιών τους (αντεστραμ.), $F(1,111) = 5,279, p < 0,005$. Σε αυτή την περίπτωση τα συνεπή στο σύστημα στερεότυπα (κοινωνική χρηστικότητα – επιτυχία $M = 5,107, SD = 1,571$, κοινωνική επιθυμητότητα – αποτυχία $M = 5,143, SD = 1,627$) εμφάνισαν πιο αυξημένες τιμές στην πίστη στο δίκαιο κόσμο σε σύγκριση με τα μη συνεπή στο σύστημα στερεότυπα (κοινωνική χρηστικότητα – αποτυχία $M = 4,571, SD = 1,451$, κοινωνική επιθυμητότητα – επιτυχία $M = 4,296, SD = 1,683$) (βλ. Γράφημα 1)

Γράφημα 2: Μέσοι όροι ανά πειραματική συνθήκη στην πρόταση «οι γονείς συνήθως δεν προσέχουν και δεν εκτιμούν τις πιο αξιόπαινες πράξεις των παιδιών τους» (αντεστραμ.). Υψηλότερες τιμές δηλώνουν υψηλότερη πίστη στο δίκαιο κόσμο.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ο κύριος στόχος αυτής της μελέτης ήταν να εξεταστούν οι συνέπειες της διασύνδεσης της ατομικής επιτυχίας και της αποτυχίας με τις δύο διαστάσεις της κοινωνικής αξίας (κοινωνική χρηστικότητα και κοινωνική επιθυμητότητα), ως προς τις προσδοκίες που διαμορφώνουν τα υποκείμενα από κάθε περίπτωση και ως προς τις πεποιθήσεις τους για την κατανομή της δικαιοσύνης στον κόσμο. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάσαμε συγκεκριμένα τις αποδόσεις αιτίου για την εκάστοτε κοινωνική περίπτωση, τις αποδόσεις συναισθημάτων, κινήτρων, συμπεριφορών και επαγγελματικών ιδιοτήτων για τους πρωταγωνιστές κάθε περίπτωσης και, τέλος, την πίστη των υποκειμένων σε ένα δίκαιο κόσμο.

Αρχικά, όσον αφορά την επίδραση κοινωνικής χρηστικότητας – επιθυμητότητας και επιτυχίας – αποτυχίας στις τρεις διαστάσεις που αφορούν στις αιτιώδεις εξηγήσεις, τη μονιμότητα, τη σταθερότητα και την έδρα αιτιότητας, παρόλο που οι δείκτες δεν ήταν ευαίσθητοι στους πειραματικούς χειρισμούς, παρά μόνο σε επιμέρους ερωτήσεις διαπιστώθηκε ευαισθησία σε καθεμιά από τις δύο ανεξάρτητες μεταβλητές ή στην αλληλεπίδρασή τους. Οι ερωτήσεις αυτές, οι οποίες είναι αντιπροσωπευτικές κάθε μίας κατηγορίας αιτιωδών εξηγήσεων, δίνουν αποτελέσματα τα οποία συμβαδίζουν με τις υποθέσεις μας και παρουσιάζουν μία συνοχή με την αντίστοιχη βιβλιογραφία.

Συγκεκριμένα λοιπόν, διαπιστώνουμε ότι η έδρα αιτιότητας γίνεται αντιληπτή ως εσωτερική όταν παρουσιάζουμε το χαρακτήρα του σεναρίου ως κοινωνικά χρηστικό, ενώ γίνεται αντιληπτή ως εξωτερική για το χαρακτήρα που παρουσιάζεται ως κοινωνικά επιθυμητός. Εν ολίγοις, στην πρώτη περίπτωση το αποτέλεσμα (είτε θετικό ή αρνητικό) θεωρείται από τα υποκείμενα ότι προκύπτει από το ίδιο άτομο, το οποίο χαρακτηρίζεται από κοινωνικά χρηστική διάσταση, ενώ το αποτέλεσμα (ανεξάρτητα με το ποιο είναι αυτό) του κοινωνικά επιθυμητού χαρακτήρα αποδίδεται σε εξωτερικά αίτια.

Θα μπορούσαμε να κάνουμε μία σύνδεση του αποτελέσματος αυτού με τα χαρακτηριστικά των δύο αυτών διαστάσεων κοινωνικής αξίας όπως τα αναλύσαμε στη θεωρητική προσέγγιση. Αφενός, η κοινωνική επιθυμητότητα αποτελεί μία κοινωνιογνωστικής φύσης διάσταση, η οποία σχετίζεται με τα αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης των υπό αξιολόγηση ατόμων και των συνανθρώπων του. Το

χαρακτηριστικό αυτό φανερώνει μία αντιλαμβανόμενη έντονη σχέση του ατόμου αυτού με το εξωτερικό του περιβάλλον. Αφετέρου, η κοινωνική χρηστικότητα αναφέρεται στην ικανότητα ενός ατόμου να εμφανίσει ή όχι ικανότητες και χαρακτηριστικά σχετικά με μεγάλης ή μικρής αξίας κοινωνικές θέσεις αντίστοιχα, και μάλιστα να αισθάνεται άνετα κατά την άσκηση των εν λόγω ικανοτήτων, οπότε έχει απόλυτη σχέση με ιδιότητες του ίδιου του ατόμου που πηγάζουν από μέσα του. Και οι δύο αυτές περιπτώσεις θα λέγαμε ότι δικαιολογούν το συγκεκριμένο αποτέλεσμα της έρευνάς μας.

Η επιτυχία είδαμε επίσης ότι άσκησε επίδραση στη σταθερότητα και την εσωτερική ελεγχσιμότητα, ενώ η αποτυχία άσκησε μεγαλύτερη επίδραση στην αστάθεια και τη μη δυνατότητα ελέγχου του αποτελέσματος από το ίδιο το άτομο. Είδαμε ότι όντως, σύμφωνα με τους Luginbuhl, Crowe, & Kahan (1975), η επιτυχία γίνεται αντιληπτή ως ελέγξιμη. Παράλληλα, η πίστη σε μια υψηλή ή χαμηλή πιθανότητα επιτυχίας σε ένα στόχο οδηγεί σε απόδοση της τελικής επιτυχίας ή αποτυχίας αντίστοιχα σε σταθερά αίτια, ενώ συμβαίνει το αντίστροφο για ασταθείς αιτίες, όπου οι εμπειρίες επιτυχίας και αποτυχίας αποδίδονται σε ασταθείς παράγοντες από τα άτομα με χαμηλή προσδοκία επιτυχίας και από τα άτομα με υψηλή προσδοκία επιτυχίας αντίστοιχα (Anderson & Weiner, 1992), όπως συμβαίνει και σε αυτή την περίπτωσή.

Υποστηρίζεται επομένως ότι ένας τρόπος με τον οποίο οι θεωρίες και οι πεποιθήσεις απόδοσης εξηγούν τη διανομή αποτελεσμάτων στις ομάδες είναι η συστηματική διαφοροποίηση στην απόδοση της επιτυχίας και της αποτυχίας στη σταθερότητα, την ελεγχσιμότητα και την εσωτερικότητα. Όπως γίνεται εμφανές χάρη στη χρήση της κλίμακας αιτιώδους διάστασης, αυτές οι συστηματικές διαφορές απεικονίζουν τις διαφορές στην αντίληψη όσον αφορά στη σταθερότητα (και, τελικά, στην έδρα όπως γίνεται αντιληπτή) των αντίστοιχων αποτελεσμάτων.

Το γεγονός δε ότι δεν διαπιστώθηκε ευαισθησία των εξαρτημένων μεταβλητών στην αλληλεπίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών μας οδηγεί στην απόρριψη της υπόθεσης ότι τα συνεπή στο σύστημα αποτελέσματα (συγκεκριμένα η αποτυχία των εργαζομένων σε κοινωνικά επιθυμητά επαγγέλματα και η επιτυχία των εργαζομένων σε κοινωνικά χρηστικά επαγγέλματα) αποδίδονται σε σταθερά, εσωτερικά χαρακτηριστικά και δεξιότητες, ενώ τα ασυμβίβαστα στο σύστημα αποτελέσματα (επιτυχία των εργαζομένων σε κοινωνικά επιθυμητά επαγγέλματα και αποτυχία των εργαζομένων σε κοινωνικά χρηστικά επαγγέλματα) αποδίδονται σε ασταθείς

εσωτερικούς παράγοντες, εκλογικεύοντας έτσι την υπαρκτή διανομή της κοινωνικής αξίας. Επομένως δεν είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων για την απόδοση των συνεπών στο σύστημα αποτελεσμάτων σε έμφυτες ικανότητες των ομάδων και των ατόμων, κατά πόσο δηλαδή ευνοούν ή όχι την υπάρχουσα διανομή της κοινωνικής αξίας, ή για την απόδοση των ασυμβίβαστων στο σύστημα αποτελεσμάτων στις ασταθείς εσωτερικές αιτίες, αν εξηγούν ή όχι αυτά τα αποτελέσματα όπως μη μόνιμες παρατυπίες.

Στη συνέχεια μελετήθηκαν τα στερεότυπα που έχουν σχηματιστεί τους συμμετέχοντες στην έρευνα τα οποία αφορούν στα συναισθήματα που αποδίδουν στο χαρακτήρα του πειράματος σε σχέση με το αποτέλεσμα, αλλά και στη συμπεριφορά την οποία θεωρούν ότι θα έχει ο κοινωνικός του περίγυρος μετά από το αποτέλεσμα, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι ερωτηθέντες την αναμονή του συγκεκριμένου αποτελέσματος από τον ίδιο και τον περίγυρό του.

Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι η κοινωνική χρηστικότητα επιδρά εντονότερα στην απόδοση συναισθημάτων αδικίας, θυμού και ντροπής στο ίδιο το άτομο, ενώ αποδίδονται εντονότερα συναισθήματα ανικανότητας και ανεπάρκειας στην περίπτωση της κοινωνικής επιθυμητότητας, γεγονός το οποίο συνάδει απόλυτα με την προηγούμενη παρατήρηση για την έδρα αιτιότητας. Εφόσον τα αίτια για το αποτέλεσμα, ανεξάρτητα με το ποιο είναι αυτό, τα οποία αποδίδονται στα άτομα που χαρακτηρίζονται από κοινωνική επιθυμητότητα είναι όπως είπαμε εξωτερικά, προφανώς συνεπάγεται ότι στερούνται εσωτερικών αιτίων, με αποτέλεσμα να προκαλούνται συναισθήματα σχετικά με αυτή την έλλειψη, όπως είναι η ανεπάρκεια και η ανικανότητα. Παρόμοια και στην περίπτωση των κοινωνικά χρηστικών ατόμων, τα αίτια είναι εσωτερικά, οπότε με τα συναισθήματα αδικίας, θυμού και ντροπής επιβεβαιώνεται η άποψη που αποδίδεται στο ίδιο το άτομο, ότι πληροί τις προϋποθέσεις από άποψη ικανοτήτων, οπότε στρέφεται εναντίον των υπολοίπων, απαλλάσσοντας τον εαυτό.

Παράλληλα, αποδίδεται στα κοινωνικά χρηστικά άτομα η πρόκληση αισθήματος ψυχρότητας στον κοινωνικό περίγυρο, όπως είναι αναμενόμενο εξάλλου εξαιτίας του ίδιου του ορισμού της κοινωνικής χρηστικότητας, η οποία αποτελεί μία οιονεί-οικονομική έννοια, απέχοντας από την πρόκληση θετικών συναισθημάτων στους συνανθρώπους. Εξάλλου, η κοινωνική χρηστικότητα παραπέμπει έντονα στη διάσταση της ζηλότυπης προκατάληψης των Fiske, Cuddy & Glick, (2002). Σύμφωνα με ότι έχει αναφερθεί στη θεωρητική προσέγγιση, στις ομάδες υψηλού κύρους, οι

οποίες γίνονται αντιληπτές ως φιλόδοξες, αποδίδεται ικανότητα (εσωτερική και σταθερή), αλλά και έντονος ανταγωνισμός. Ως αποτέλεσμα, εξάγονται συμπεράσματα σχετικά με τη ζεστασιά που πηγάζουν προς την αντίθετη κατεύθυνση, καθώς οι ομάδες αυτές δεν είναι συμπαθείς και προκαλούν μεταξύ άλλων και απόδοση ψυχρότητας (Fiske, Cuddy, & Glick, 2002), όπως συμβαίνει και εν προκειμένω, με την κοινωνική χρηστικότητα. Αντίθετα, τα υποκείμενα αποδίδουν μεγαλύτερη συμπάθεια και λιγότερη ψυχρότητα ως συναισθήματα του κοινωνικού περιγύρου προς το χαρακτήρα του πειράματος όταν αυτός παρουσιάζεται ως κοινωνικά επιθυμητός, γεγονός αναμενόμενο, εφόσον, σύμφωνα με τον ορισμό της κοινωνικής επιθυμητότητας, αυτή η διάσταση κοινωνικής αξίας είναι άμεσα συνυφασμένη με την εκτίμηση του ατόμου ως αρεστό ή αγαπητό στις προσωπικές του αλληλεπιδράσεις με τους συνανθρώπους του. Για το λόγο αυτό εξάλλου στη συμπάθεια δεν επέδρασε κάποια άλλη ανεξάρτητη μεταβλητή, παρά μόνο η διάσταση κοινωνικής αξίας και συγκεκριμένα η κοινωνική επιθυμητότητα.

Όσον αφορά στην επίδραση της διάστασης του αποτελέσματος στις κοινωνικές αυτές αποδόσεις, βλέπουμε ότι, στην περίπτωση που ο χαρακτήρας που εξετάζεται επιτυγχάνει, τα υποκείμενα θεωρούν ότι το εν λόγω αποτέλεσμα ήταν αναμενόμενο από τον ίδιο τον επιτυχόντα, και παράλληλα του αποδίδουν αισθήματα ευθύνης για το αποτέλεσμα. Το αποτέλεσμα αυτό είναι συμβατό με το αποτέλεσμα που αναφέρθηκε ανωτέρω, ότι η επιτυχία αποδίδεται σε σταθερά, εσωτερικά ελεγχόμενα αίτια, εφόσον συνοδεύονται από μία πίστη στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Η αποτυχία, όπως είναι αναμενόμενο, προκαλεί αρνητικά συναισθήματα. Στο συγκεκριμένο πείραμα μάλιστα, ο χαρακτήρας του σεναρίου, στην περίπτωση που αποτυγχάνει, είτε εμφανίζεται ως κοινωνικά χρηστικός ή κοινωνικά επιθυμητός, θεωρείται από τους ερωτηθέντες ότι αισθάνεται ότι απογοήτευσε τον εαυτό του και τον κοινωνικό του περίγυρο, αλλά και αδικία, θυμό, ντροπή, ανεπάρκεια, ανικανότητα και ατυχία.

Πέραν από την ευαισθησία των αποδόσεων στο ίδιο το άτομο στο αποτέλεσμα, προκύπτει επίσης και ευαισθησία των αποδόσεων στον κοινωνικό περίγυρο του ατόμου στην έκβαση. Παρατηρούμε ότι, στην περίπτωση της επιτυχίας, ο κοινωνικός περίγυρος δεν περίμενε το συγκεκριμένο αποτέλεσμα, ενώ αντίθετα το ανέμενε όταν προέκυπτε κάποια αποτυχία, για το λόγο αυτό εξάλλου η αποτυχία δε θεωρήθηκε επαρκές αίτιο για αλλαγή της συμπεριφοράς του κοινωνικού περιγύρου προς το άτομο. Ως εκ τούτου, οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την άποψη ότι μετά το αποτέλεσμα αυτό ο κοινωνικός περίγυρος θα αντιμετωπίζει τον αποτυχόντα με τον

ίδιο τρόπο, και μάλιστα με ψυχρότητα. Αντίθετα, η επιτυχία προκαλεί θετικότερα συναισθήματα, όπως θαυμασμός, εκτίμηση, λιγότερη ψυχρότητα, από τα άτομα που περιβάλλουν τον επιτυχόντα προς αυτόν.

Η κλίμακα υποδήλωσης κοινωνικών αντιλήψεων ήταν ευαίσθητη στους πειραματικούς χειρισμούς, καθώς διαπιστώθηκε ευαισθησία στην αλληλεπίδραση της κοινωνικής αξίας με το αποτέλεσμα. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης μας επιβεβαιώνουν την ύπαρξη στερεοτύπων συνεπών στο σύστημα, τα οποία λειτουργούν εκλογικευτικά, παρέχοντας νομιμότητα στο κοινωνικό σύστημα, σύμφωνα με τις υποθέσεις μας. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν το αποτέλεσμα αναμενόμενο, τόσο από το ίδιο το άτομο, όσο και από τον κοινωνικό του περίγυρο στην περίπτωση που εμφανίζονται συνεπή στο σύστημα στερεότυπα (κοινωνική χρηστικότητα - επιτυχία, κοινωνική επιθυμητότητα - αποτυχία), οπότε συνεπώς δεν αποδίδουν αλλαγή στην αντιμετώπιση του ατόμου αυτού από τους γύρω του. Εξάλλου, εξηγήθηκε ότι η ύπαρξη συνεπών στο σύστημα στερεοτύπων επιτρέπει την κατανόηση των ιδεολογικών βάσεων για το πώς διανέμονται κοινωνικά τα αποτελέσματα. Σε ένα δίκαιο κόσμο, όπου ο καθένας παίρνει πιθανώς αυτό που του αξίζει, θα έπρεπε να προκύψουν αποτελέσματα συνεπή στο σύστημα. Εφόσον λοιπόν η κοινωνική χρηστικότητα εξ ορισμού σχετίζεται με την επάρκεια ενός προσώπου στις απαιτήσεις της λειτουργίας της κοινωνίας, αναμένεται αυτό να επιτύχει, σε αντίθεση με την κοινωνική επιθυμητότητα, η οποία δε συνάδει με την επιτυχία, οπότε και το άτομο δεν αναμένεται να επιτύχει. Ως εκ τούτου, μία έκβαση η οποία δε συμβαδίζει με την αναμενόμενη (κοινωνική χρηστικότητα - αποτυχία, κοινωνική επιθυμητότητα - επιτυχία) γίνεται αντιληπτή από τα υποκείμενα ως αιτία πρόκλησης συναισθημάτων αδικίας και θυμού από το ίδιο το άτομο που χαρακτηρίζεται από τα εν λόγω στερεότυπα.

Μία άλλη διαπίστωση η οποία προέκυψε από τη διεξαγωγή του εν λόγω πειράματος είναι, όπως άλλωστε είχε υποτεθεί, ότι στις συνθήκες κοινωνικής χρηστικότητας και στις συνθήκες επιτυχίας θεωρήθηκε πιθανότερο ο χαρακτήρας του σεναρίου να είναι γιατρός, δικηγόρος, δημοσιογράφος και μηχανικός (κοινωνικά χρηστικά επαγγέλματα), στις συνθήκες κοινωνικής επιθυμητότητας και στις συνθήκες αποτυχίας θεωρήθηκε πιθανότερο ο χαρακτήρας του σεναρίου να είναι ειδικός θεραπευτής, παιδαγωγός και καλλιτέχνης. Αποτελεί γεγονός εξάλλου η σύνδεση επαγγελμάτων όπως οι γιατροί και οι μηχανικοί με χαρακτηριστικά όπως η πιο μεγάλη αξία κοινωνικής θέσης, το υψηλότερο επίπεδο μισθού, ο δυναμισμός, η

έντονη δραστηριότητα και φιλοδοξία, ενώ επαγγέλματα όπως οι παιδαγωγοί και οι καλλιτέχνες έχουν συνδεθεί με χαμηλότερους μισθούς, μικρότερη φιλοδοξία για απόκτηση κοινωνικού κύρους και κοινωνική ανέλιξη, αλλά και μεγαλύτερη προσφορά προς το κοινωνικό σύνολο και εστίαση στις κοινωνικές σχέσεις, την ομαδικότητα και την αλληλεγγύη, για το λόγο αυτό τα άτομα αυτά χαρακτηρίζονται ως γενναιόδωρα, εξυπηρετικά και συμπαθητικά.

Από την άλλη, επαγγέλματα όπως ο μισθωτός στο εμπόριο και ο υπάλληλος γραφείου δεν παρουσιάζουν κάποια ευαισθησία στις ανεξάρτητες μεταβλητές, για το λόγο αυτό χαρακτηρίστηκαν ως κοινωνικά ουδέτερα. Μελετώντας τα δεδομένα, παρατηρήθηκε ότι το δείγμα μας σχεδόν στο σύνολό του συμπεριέλαβε τις συγκεκριμένες δύο απαντήσεις στο ερώτημα «Τι δουλειά πιστεύετε ότι κάνει ο Κώστας Π.» και στις τέσσερις πειραματικές συνθήκες, ενώ οι απαντήσεις για τα υπόλοιπα επαγγέλματα διαφοροποιούνταν ανάλογα με την πειραματική συνθήκη. Δεδομένου του γεγονότος ότι οι συμμετέχοντες στο πείραμα προέρχονται αποκλειστικά από τον ίδιο σχεδόν επαγγελματικό χώρο, από ιδιωτικές εταιρίες δηλαδή όπου απασχολούνται ως μισθωτοί, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι απαντήσεις αυτές πιθανόν επηρεάστηκαν από την παράμετρο αυτή.

Σχετικά τέλος με την επίδραση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των διαστάσεων κοινωνικής αξίας και αποτελέσματος στην πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο, και σε αυτή την περίπτωση, όπως συνέβη και με την κλίμακα αιτιώδους διάστασης, ο δείκτης της πίστης σε ένα δίκαιο κόσμο δεν ήταν ευαίσθητος στους πειραματικούς χειρισμούς. Και σε αυτή την περίπτωση θα αναφερθούμε στην ευαισθησία επιμέρους ερωτήσεων της κλίμακας σε καθεμιά από τις δύο ανεξάρτητες μεταβλητές ή στην αλληλεπίδρασή τους, καθώς διαπιστώνουμε ότι συμβαδίζουν με τις υποθέσεις μας.

Παρατηρούμε λοιπόν μία κύρια επίδραση της διάστασης του αποτελέσματος, καθώς προέκυψαν αυξημένες τιμές στην πίστη στο δίκαιο κόσμο όταν η έκβαση ήταν αρνητική και ο χαρακτήρας του σεναρίου απέτυχε. Το αποτέλεσμα αυτό είναι συμβατό με τη θεωρία περί πίστης στο δίκαιο κόσμο, όπου αυτή παρουσιάζεται ως απαραίτητο κίνητρο για τον άνθρωπο. Η πεποίθηση ότι ζούμε σε έναν δίκαιο κόσμο όπου όλοι μας λαμβάνουμε αυτό που μας αξίζει και αντίστροφα διευκολύνει και επιτρέπει την επένδυση σε χρόνο και ενέργεια σε μελλοντικές εργασίες, την εδραίωση της εμπιστοσύνης προς τους συνανθρώπους και τους κοινωνικούς θεσμούς και τελικά τη νοηματοδότηση των γεγονότων της ζωής. Επομένως, σε περιπτώσεις όπου η πίστη αυτή απειλείται από την ύπαρξη αθώων που υποφέρουν, τα άτομα που

αντιλαμβάνονται αυτή την αδικία δε θα μειώσουν την πίστη τους στο δίκαιο κόσμο, αντίθετα θα την ενισχύσουν, επιδιώκοντας να αντισταθμίσουν την αδικία, ή και να κατηγορήσουν το θύμα αποδίδοντάς το στο χαρακτήρα του, ώστε να εξακολουθούν να θεωρούν δίκαιο το αποτέλεσμα Lerner (1977). Ως εκ τούτου, είναι προφανές ότι, και στη συγκεκριμένη περίπτωση όπου το άτομο αποτυγχάνει, θα ενισχυθεί η πίστη στο δίκαιο κόσμο για να αποφευχθεί η τυχόν απειλή που οδηγεί τα υποκείμενα σε ανησυχία και τα απομακρύνει πιθανόν από μία ωραιοποιημένη αντίληψη για την πραγματικότητα.

Παράλληλα, διαπιστώθηκε ευαισθησία της πίστης στο δίκαιο κόσμο στην αλληλεπίδραση μεταξύ διάστασης κοινωνικής αξίας, και αποτελέσματος, αποδεικνύοντας ότι τα συνεπή στο σύστημα στερεότυπα (κοινωνική χρηστικότητα – επιτυχία, κοινωνική επιθυμητότητα – αποτυχία) εμφάνισαν εντονότερη επίδραση στην πίστη στο δίκαιο κόσμο από ότι τα μη συνεπή στο σύστημα στερεότυπα, όπως ακριβώς ήταν και η υπόθεσή μας. Η χρήση της υπάρχουσας διανομής της κοινωνικής αξίας ως κανόνα (Lerner, 1980) επιτρέπει, όπως είπαμε, στα άτομα να προσαρμόζουν την πίστη τους σε ένα δίκαιο κόσμο στο πλαίσιο, με αποτέλεσμα να θεωρείται ότι η επιτυχία ενός εργαζόμενου σε κοινωνικά επιθυμητό επάγγελμα παραβιάζει την καθιερωμένη διανομή της κοινωνικής αξίας, οπότε και μειώνει την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο και αντίστοιχα ότι η αποτυχία ενός εργαζόμενου σε κοινωνικά χρηστικό επάγγελμα αμφισβητεί την πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο, καθώς αντιλαμβάνονται ότι αυτοί που αξίζουν πρέπει να ανταμείβονται, με αποτέλεσμα να μειώνεται η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο.

Οι θεωρίες απόδοσης ορίζουν τη διανομή των αποτελεσμάτων στην κοινωνία, προτείνοντας το βαθμό στον οποίο οι εργαζόμενοι σε κοινωνικά χρηστικά ή επιθυμητά επαγγέλματα έχουν δικαίωμα για επιτυχία. Έτσι η συγκεκριμένη έρευνα θα λέγαμε ότι υποστηρίζει την πιθανή επίδραση της κοινωνικής διανομής των αποτελεσμάτων στις πεποιθήσεις των ατόμων για την απόδοση δικαιώματος και τη αντιληπτή αξία καθενός και αποδεικνύει ότι ο κόσμος μπορεί να θεωρηθεί δίκαιος όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι με συνεπή στο σύστημα αποτελέσματα, περισσότερο απ' ότι στην περίπτωση που εκδηλώνονται μη συνεπή στο σύστημα αποτελέσματα.

Βιβλιογραφία

- Allport, G.W. (1954). *The nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison- Westley.
- Altemeyer, R. A. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press
- Anderson, C. A. & Weiner, B. (1992). Attribution and attributional processes in personality. In G. Caprara & G. Heck (Eds.) *Modern personality psychology: Critical reviews and new directions* (295–324), New York: Harvester Wheatsheaf.
- Argyle, M. (1994). *The psychology of social class*. London: Routledge
- Asch, S.E. (1946). Forming Impressions of Personality. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 41, 1230–1240.
- Barlett, M.S. (1954). A note on the manipulating factors for various chi-square approximations. *Journal of the Royal Statistical Society*, 16, 296-298.
- Beauvois, J. L. & Dubois, N. (1988). The norm of internality in the explanation of psychological Events. *European Journal of Social Psychology*, 54, 51–61.
- Beauvois, J.L. (1976). Problématique des Conduites Sociales d' Évaluation. *Connexions*, 19, 3–30.
- Beauvois, J.L. (1990). L'acceptabilité Sociale et la Connaissance Evaluative. *Connexions*, 7–16.
- Beauvois, J.L. (1995). La Connaissance des Utilités Sociales. *Psychologie Francaise*, 40, 375–387.
- Beauvois, J.L. (2003). Judgment norms, social utility and individualism. In: Dubois, N. (Ed.). *A sociocognitive approach to social norms* (123–147.). London: Routledge.
- Beauvois, J.L. (2005). *Les illusions libérales, individualisme et pouvoir social. Petit traité des grandes illusions*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble.
- Beauvois, J.L. & Dépret, E., (2008). What about social value? *European Journal*

of Psychology of Education, 23, 493–500.

- Beauvois, J.L. & Dubois, N., (1992). Traits as evaluative categories. *CPC European Bulletin of Cognitive Psychology*, 12, 253–270.
- Beauvois, J.L. & Dubois, N., (2000). Affordances in social judgment: experimental proof of why it is a mistake to ignore how others behave towards a target and look solely at how the target behaves. *Swiss Journal of Psychology*, 59, 16–33.
- Beauvois, J.L. & Dubois, N., (2008), Deux dimensions du jugement personnnologique : approche évaluative vs approche psychologique. *Psihologia Sociala*, 21, 105–119.
- Beauvois, J.L. & Dubois, N., (2009). Lay psychology and the social value of persons. *Social and Personality Psychology Compass*, 3, 1082–1095.
- Bègue, L. (2002). Beliefs in justice and faith in people: Just world, religiosity and interpersonal trust. *Personality and Individual Differences*, 32, 375-382.
- Bègue, L. & Bastounis, M. (2003). Two spheres of belief in justice: Extensive support for the bidimensional model of belief in a just world. *Journal of Personality*, 71, 435-463.
- Bettencourt, B. A., Dorr, N., Charlton, K. & Hume, D. L. (2001). Status differences and in-group bias: A meta-analytic examination of the effects of status stability, status legitimacy and group permeability. *Psychology Bulletin*, 127, 520-542.
- Blanton, H., George, G. & Crocker, J. (2001). Contexts of system justification and system evaluation: Exploring the social comparison strategies of the (not yet) contented female worker. *Group Processes and Intergroup Relations*, 4, 127–138
- Brauer, M. & Bourhis, R. Y. (2006). Social power. *European Journal of Social Psychology*, 36, 601–616.
- Brigham, J. C. (1971). Ethnic stereotypes. *Psychological Bulletin*, 76, 15–38.
- Brown, J. & Weiner, B. (1984). Affective consequences of ability versus effort ascriptions controversies, resolutions and quandaries. *Journal of Educational*

Psychology, 76, 146–158.

- Brown, R. (1995). *Prejudice: Its social psychology*. Oxford: Blackwell
- Buss, A. (1978). Causes and reasons in attribution theory: A conceptual critique”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 1311–1321.
- Catell, R.B. (1966). The scree test for number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 245-276.
- Chanley, V. A. (2002). Trust in government in the aftermath of 9/11: Determinants and consequences. *Political Psychology*, 23, 469–483.
- Chryssochoou, X. (2000). Memberships in a superordinate level. Rethinking European Union as a multi- national society” *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 10, 403-420
- Conway, M., Pizzamiglio, M. T. & Mount, L. (1996). Status, communality and agency: Implications for stereotypes of gender and other groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 25–38.
- Croizet, J.C. & Claire, T. (1998). Extending the concept of stereotype and threat to social class: The intellectual underperformance of students from low socioeconomic backgrounds. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 588–594.
- Cuddy, A.J.C., Fiske, S.T. & Glick, P. (2007). Behaviors from intergroup affect and stereotypes: The BIAS Map. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 631-648.
- Cuddy, A.J.C., Fiske, S.T. & Glick, P. (2008). Warmth and Competence as Universal Dimensions of Social Perception: The Stereotype Content Model and the BIAS Map. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, 40, 61-14. New York: Academic Press.
- Dalbert, C. & Maes, J. (2002). Belief in a just world as personal resource in school. In M. Ross & D.T. Miller (Eds.), *The justice motive in everyday life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalbert, C. (1999). The world is more just for me than generally: About the personal belief in a just world scale’s validity. *Social Justice Research*, 12, 79-

- Dalbert, C. & Stoeber, J. (2006). The personal belief in a just world and domain-specific beliefs about justice at school and in the family: A longitudinal study with adolescents. *International Journal of Behavioral Development*, 30, 200-207.
- Dalbert, C., Lipkus, I., Sallay, H. & Goch, I. (2001). A just and an unjust world: Structure and validity of different world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 30, 561–577.
- Darley, J. M., & Gross, P. H. (1983). A hypothesis-confirming bias in labeling effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 20–33.
- Deaux, K. & Emswiller, T. (1974). Explanation of successful performance on sexlinked task: What is skill for male is luck for the female. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29, 80–85.
- Dépret, E.F. & Fiske S.T. (1999). Perceiving the powerful: Intriguing individuals versus threatening groups. *Journal of Experimental Social Psychology*, 35, 661-480.
- Doise, W. (1986). *Levels of explanation in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dovidio, J. F., Brigham, J. C., Johnson, B. T. & Gaertner, S. L. (1996). Stereotyping, prejudice and discrimination: Another look. In N. Macrae, C. Stangor & M. Hewstone (Eds.), *Stereotypes and stereotyping* (276–319). New York: Guilford Press.
- Eagly, A. & Steffen, V. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 735–754.
- Eckes, T. (2002). Paternalistic and envious gender stereotypes: Testing predictions from the stereotype content model. *Sex Roles*, 47, 99-114.
- Fiske, S.T. (1998). Stereotyping, prejudice and discrimination. In D.T. Gilbert, S.T. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *Handbook of social psychology*, 2, 357-411. Boston: McGraw-Hill.

- Fiske, S.T., Cuddy, A.J.C. & Glick, P. (2002). Emotions up and down: Intergroup emotions result from perceived status and competition. In D. M. Mackie and E. R. Smith (Eds.). *From prejudice to intergroup emotions: Differentiated reactions to social groups* (247-264). Philadelphia: Psychology Press.
- Fiske, S.T., Cuddy, A.J.C. & Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: Warmth and competence. *Trends in Cognitive Sciences*, 11, 77-83.
- Fiske, S.T., Cuddy, A.J.C., Glick, P. & Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 878-902.
- Fiske, S.T., Xu, J., Cuddy, A.J.C. & Glick, P. (1999) (Dis)respecting versus (dis)liking: Status and interdependence predict ambivalent stereotypes of competence and warmth. *Journal of Social Issues*, 55, 473-491.
- Fong, C. (2001). Social preferences, self-interest and the demand for redistribution. *Journal of Public Economics*, 82, 225–246.
- Furnham, A. (2003). Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences*, 34, 795–817.
- Furnham, A. & Procter, E. (1989). Belief in a just world: Review and critique of the individual difference literature. *British Journal of Social Psychology*, 28, 365–384.
- Gardner, J. (1961). *Excellence: Can we be excellent and equal too?* New York: Harper- Row.
- Gilens, M. (1999). *Why Americans hate welfare: Race, media and the politics of antipoverty policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Glick, P. (2002). Sacrificial lambs dressed in wolves' clothing: Envious prejudice, ideology and the scapegoating of Jews. In L.S. Newman & R. Erber (Eds.) *Understanding genocide: The social psychology of the Holocaust* (113-142). London: Oxford University Press.
- Glick, P. & Fiske, S.T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*,

70, 491-512.

- Glick, P. & Fiske, S.T. (1999). Sexism and other “isms”: Interdependence, status and the ambivalent content of stereotypes. In W.B. Swann, Jr., L.A. Gilbert & J. Langlois (Eds.), *Sexism and Stereotypes in Modern Society: The Gender Science of Janet Taylor Spence*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Glick, P. & Fiske, S.T. (2001a). Ambivalent stereotypes as legitimizing ideologies: Differentiating paternalistic and envious prejudice. In J. T. Jost & B. Major (Eds.) *The psychology of legitimacy. Emerging perspectives on ideology, justice and intergroup relations* (278-306). Cambridge: Cambridge University Press.
- Glick, P. & Fiske, S.T. (2001b). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications of gender inequality. *American Psychologist*, 56, 109-118.
- Goodwin, S. & Devos, T. (2002). *American identity under siege: National and racial identities in the wake of the September 11th attack*. Paper presented at the annual meeting of the Society for Experimental Social Psychology, Columbus, OH.
- Graham, S. (1994). Classroom motivation from an attributional perspective. In H. F. O’Neil, Jr. & M. Drillings (Eds.), *Motivation theory and research*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Hafer, C.L. & Olson, J.M. (1989). Beliefs in a just world and reactions to personal deprivation. *Journal of Personality*, 57, 799-823.
- Hafer, C.L. & Correy, B.L. (1999). Mediators of the relation of beliefs in a just world and emotional responses to negative outcomes. *Social Justice Research*, 12, 189-204.
- Hafer, C.L., Bègue, L., Choma, B.L. & Dempsey, J.L. (2005). Belief in a just world and commitment to long-term deserved outcomes. *Social Justice Research*, 18, 429-444.
- Haines, E. L. & Jost, J. T. (2000). Placating the powerless: Effects of legitimate and illegitimate explanation on affect, memory and stereotyping. *Social*

Justice Research, 13, 219–236.

- Hamilton, V. L. (1980). Intuitive psychologist or intuitive lawyer? Alternative models of the attribution process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 9, 767–772.
- Harvey, J. H., Harris, B. & Barnes, R. D. (1975). Actor–observer differences in the perception of responsibility and freedom. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 22–28
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Hewstone, M. & Jaspars, J. (1982). Intergroup relations and attribution processes. In H. Tajfel (Ed.), *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ho, E. A., Sanbonmatsu, D. M. & Akimoto, S. A. (2002). The effects of comparative status on social stereotypes: How the perceived success of some persons affects the stereotypes of others. *Social Cognition*, 20, 36–57.
- Hochschild, J. L. (1995). *Facing up to the American dream*. Princeton: Princeton University Press.
- Hoffman, C. & Hurst, N. (1990). Gender stereotypes: Perception or rationalization? *Journal of Personality and Social Psychology*. 58, 197–208.
- Hofstede, G. (1997). *Cultures and organizations*. New York: McGraw-Hill.
- Huang, L. & Liu, J. H. (2005). Personality and social structural implications of the situational priming of social dominance orientation. *Personality and Individual Differences*, 38, 267–276.
- Huddy, L., Feldman, S., Capelos, T. & Provost, C. (2002). The consequences of terrorism: Disentangling the effects of personal and national threat. *Political Psychology*, 23, 485–509.
- Hunt, M. O. (2000). Status, religion and the “belief in a just world”: Comparing African Americans, Latinos and whites. *Social Science Quarterly*, 81, 325–343.
- Iatridis, T. Fousiani, K. (2009). Effects of status and outcome on attributions and just-world beliefs: How the social distribution of success and failure may be

- rationalized. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 415-420
- Jackman, M. R. (1994). *The velvet glove: Paternalism and conflict in gender, class and race relations*. Berkeley: University of California Press.
 - Jackman, M. R. & Senter, M. S. (1983). Different, therefore unequal: Beliefs about trait differences between groups of unequal status. *Research in Social Stratification and Mobility*, 2, 309–335.
 - Jackman, M.R. (1994). *The velvet glove: Paternalism and conflict in gender, class and race relations*. Berkeley: University of California Press.
 - Jellison, J. M. & Green, J. (1981). A self-presentation approach to the fundamental attribution error: The norm of internality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 643–649.
 - Jost, J. T. (2001). Outgroup favoritism and the theory of system justification: An experimental paradigm for investigating the effects of socio-economic success on stereotype content. In G. Moskowitz (Ed.), *Cognitive social psychology: The Princeton symposium on the legacy and future of social cognition* (pp. 89–102). Mahwah, NJ: Erlbaum
 - Jost, J. T., Kivetz, Y., Rubini, M., Guermendi, G. & Mosso, C. (2005). System-Justifying Functions of Complementary Regional and Ethnic Stereotypes: Cross-National Evidence. *Social Justice Research*, 18, 305-333.
 - Jost, J. T. & Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1–27.
 - Jost, J. T. & Burgess, D. (2000). Attitudinal ambivalence and the conflict between group and system justification motives in low status groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 293–305
 - Jost, J. T. & Hunyady, O. (2002). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European Review of Social Psychology*, 13, 111–153.
 - Jost, J. T. & Major, B. (2001). *The psychology of legitimacy: Emerging perspectives on ideology, justice and intergroup relations* (363–388). New

York: Cambridge University Press.

- Jost, J. T. & Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 498–509
- Jost, J. T., Kivetz, Y., Rubini, M., Guermendi, G. & Mosso, C. (2005). System-Justifying Functions of Complementary Regional and Ethnic Stereotypes: Cross-National Evidence. *Social Justice Research*, 18, 305–333.
- Jost, J. T., Pelham, B. W. & Carvallo, M. (2002). Non-conscious forms of system justification: Cognitive, affective and behavioral preferences for higher status groups. *Journal of Experimental Social Psychology*, 38, 586–602.
- Jost, J. T., Pelham, B. W., Sheldon, O. & Sullivan, B. N. (2003). Social inequality and the reduction of ideological dissonance on behalf of the system: Evidence of enhanced system justification among the disadvantaged. *European Journal of Social Psychology*, 33, 13–36.
- Jost, J. T., Banaji, M. R. & Nosek, A. B. (2004). A Decade of System Justification Theory: Accumulated Evidence of Conscious and Unconscious Bolstering of the Status Quo. *Political Psychology*, 25, 881–919.
- Kappen, D. & Branscombe, N. R. (2001). The effects of reasons given for ineligibility on perceived gender discrimination and feelings of injustice. *British Journal of Social Psychology*, 40, 295–313.
- Kay, A. C. & Jost, J. T. (2003). Complementary justice: Effects of “poor but happy” and “poor but honest” stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 823–837.
- Kay, A. C., Jost, J. T., Mandisodza, A. N., Sherman, S. J., Petrocelli, J. V. & Johnson, A. L. (2007). Panglossian ideology in the service of system justification how complementary stereotypes help us to rationalize inequality. *Advances in Experimental Social Psychology*, 39, 305–358.
- Kay, A., Jimenez, M. C. & Jost, J. T. (2002). Sour grapes, sweet lemons and the anticipatory rationalization of the status quo. *Personality and Social*

Psychology Bulletin, 28, 1300–1312.

- Keiser, H. (1970). A second generation little Jiffy. *Psychometrika*, 35, 401-415
- Keiser, H. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39, 31-36
- Kluegel, J. R. & Smith, E. R. (1986). *Beliefs without inequality: Americans' view of what is and what ought to be*. Hawthorne: Aldine de Gruyter.
- Lane, R. E. (2004). The fear of equality. In Jost, J. T. & Sidanius, J., *Political psychology: Key readings*. New York: Psychology Press/Taylor & Francis. (Original work published 1959)
- Leach, C.W., Ellemers, N. & Barreto, M. (2007). Group virtue: The importance of morality (vs. competence and sociability) in positive evaluation of ingroups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 234-249.
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York: Plenum.
- Lerner, M. J. & Miller, D. T. (1978). Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85: 1030–1051.
- Lerner, M.J. (1977). The justice motive: Some hypotheses as to its origins and forms. *Journal of Personality*, 45, 1-52.
- LeVine, R.A. & Campbell, D.T. (1972). *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes and group behavior*. Oxford: Wiley.
- Leyens, J.P. Yzerbyt, V.Y. & Schandron, G. (1994). *Stereotypes and Social Cognition*. London: Sage.
- Libow, J. A. & Doty, D. W. (1979). An exploratory approach to self-blame and self-derogation by rape victims. *American Journal of Orthopsychiatry*, 49, 670–679.
- Lipkus, I.M. (1991). The construction and preliminary validation of a global belief in a just world scale and the exploratory analysis of the multidimensional belief in a just world scale. *Personality and Individual Differences*, 12, 1171-1178.
- Lipkus, I.M., Dalbert, C. & Siegler, I.C. (1996). The importance of distinguishing

the belief in a just world for self versus for others: Implications for psychological well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 666–677.

- Lippmann, W. (1992). *Public Opinion*. New York: Harcourt & Brace.
- Lipset, S. M. (1981). Working-class authoritarianism. In *Political man: The social bases of politics* (87–126). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Locke, K. D. (2003). Status and solidarity in social comparison: Agentic and communal values and vertical and horizontal directions. *Journal of Personality and Social Psychology* 84: 619–631.
- Luginbuhl, J. E. R., Crowe, D. H. & Kahan, J. P. (1975). Causal attribution for success and failure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31, 86–93.
- Lupfer, M.B. & Gingrich, B.E. (1999). When bad (good) things happen to good (bad) people: The impact of character appraisal and Perceived Controllability on Judgments of deservingness. *Social Justice Research*, 12, 165-188.
- Maes, J. & Kals, E. (2002). Justice beliefs in school: Distinguishing ultimate and immanent justice. *Social Justice Research*, 15, 227-244.
- Major, B. (1994). From social inequality to personal entitlement: The role of social comparisons, legitimacy appraisals and group memberships. *Advances in Experimental Social Psychology*, 26, 293–355.
- Major, B. & Schmader, T. (2001). Legitimacy and the construal of social disadvantage. In Jost, J.T. & Major B., *The psychology of legitimacy* (176–204). Cambridge: Cambridge University Press.
- McGarty, C. (1999). *Categorization in Social Psychology*. London: Sage
- McGuire, W. J. (1997). Creative hypothesis generating in psychology: Some useful heuristics. *Annual Review of Psychology*, 48, 1–30.
- McGuire, W. J. & McGuire, C. V. (1991). The content, structure and operation of thought systems. *Advances in Social Cognition*, 4, 1–78.
- Montada, L. (1994). Preface: Victimization. *Social Justice Research*, 7, 1-3.
- Moore, D. W. (2001). *Bush support rides wave of anti-terrorism: Ratings on job*

performance, personal characteristics soar (Poll analyses, Gallup Organization).

- Moscovici, S. (1961/1976). *La Psychanalyse, son Image et son Public*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. In R. M. Farr & S. Moscovici (Eds.), *Social representations* (3–69). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudrack, P.E. (2004). An outcomes-based approach to just world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 38, 817-830.
- Mullen, B., Brown, R. and Smith, C. (1992). Ingroup bias as a function of salience, relevance and status: An integration. *European Journal of Social Psychology*, 22, 103–122.
- Nicholls, J. G. (1975). Causal attribution and other achievement related cognitions: Effects of task outcome attainment value and sex. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31, 379–389.
- Pansu, P. (1997). The Norm of Internality in an Organizational Context. *European Journal Of Work And Organizational Psychology*, 6, 37–58
- Pansu, P. & Beauvois, J.-L. (2004). Juger de la valeur sociale des personnes: Les pratiques sociales d'évaluation In P. Pansu & C. Louche (Eds.). *La psychologie appliquée à l'analyse de problèmes sociaux* (159-183). Paris: Presses Universitaires de France.
- Peeters, G. & Czapinski, J. (1990). Positive-negative asymmetry in evaluations: The distinction between affective and informational negativity effects. In W. Stroebe & M. Hewstone, *European Review of Social Psychology*, 1, 33- 60. New York: John Wiley and Sons.
- Peeters, G. & Czapinski, J. (1990). Positive-negative asymmetry in evaluations: The distinction between affective and informational negativity effects. In Stroebe, W. and Hewstone, M., *European Review of Social Psychology*, 1, 33–60, Chichester: Wiley
- Pelham, B. W. & Hetts, J. J. (2001). Underworked and overpaid: Elevated

- entitlement in men's self pay. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 93–103.
- Pettigrew, T.F. (1985). New patterns of racism: The different worlds of 1984 and 1964. *Rutgers Law Review* 1, 673-706.
 - Phalet, K. & Poppe, E. (1997). Competence and morality dimensions of national and ethnic stereotypes: A study in six eastern-European countries. *European Journal of Social Psychology*, 27, 703-723.
 - Poppe, E. & Linssen, H. (1999). In-group favouritism and the reflection of realistic dimensions of difference between national states in Central and Eastern European nationality stereotypes. *British Journal of Social Psychology*, 38, 85- 102.
 - Pyszczynski, T., Solomon, S. & Greenberg, J. (2003). *In the wake of 9/11: The psychology of terror*. Washington, DC: APA Press.
 - Ridgeway, C. (2001). The emergence of status beliefs: From structural inequality to legitimizing ideology. In Jost, J. T. & Major, B., *The Psychology of Legitimacy: Emerging Perspectives on Ideology, Justice and Intergroup Relations*, 257– 277, New York: Cambridge University Press
 - Ridgeway, C. L. (2001). How do status beliefs develop? The role of resources and interactional experiences. In Jost, J. T. & Major, B., *The Psychology of Legitimacy: Emerging Perspectives on Ideology, Justice and Intergroup Relations*, 257– 277, New York: Cambridge University Press
 - Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press
 - Rosenberg, S. & Sedlak, A. (1972). Structural representations of implicit personality theory. In Berkowitz, L., *Advances in Experimental Social Psychology*, (235–297), New York: Academic Press.
 - Rosenberg, S., Nelson, C. & Vivekanathan, P. (1968). A multidimensional approach to the structure of personality impressions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 9, 283-294.
 - Runciman, W.G. (1966). *Relative deprivation and social justice: A study of attitudes to social inequality in twentieth century England*. Berkeley:

University of California Press

- Saad, L. (2003). *Iraq war triggers major rally effect: Falls just short of 1991 surge in public attitudes* (Poll analyses, Gallup Organization).
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R. & Kappen, D. M. (2003). Attitudes towards groupbased inequality: Social dominance or social identity? *British Journal of Social Psychology*, 42, 161–186.
- Schwartz, S.H. & W. Bilsky (1987). Toward a Universal Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550-562.
- Sherif, M. (1967). *Social Interaction. Process and Products*. Chicago: Aldine.
- Sidanius, J. & Pratto, F. (1999). *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sidanius, J. & Pratto, F. (1999). *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. New York: Cambridge University Press.
- Stacey, B. G. & Green, R. T. (1971). Working-class conservatism: A review and an empirical study. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 10, 10–26.
- Staub, E. (1989). *The roots of evil*. Cambridge: Cambridge University Press
- Sutton, R. & Douglas, K. (2005). Justice for all or just for me? More evidence of the importance of the self-other distinction in just-world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 39, 637-645.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and social Categories: Studies in social Psychology*. Cambridge: Cambridge University press.
- Tajfel, H. (1984). *The Social Dimension, Volume 2*. European Studies in Social Psychology, Cambridge University Press, Editions de la Maison des Sciences de l' Homme.
- Thurstone, L.L. (1947). *Multiple factor analysis*. Chicago: University of Chicago Press
- Turner J. (1998). *Βιολογικό φύλο, κοινωνικό φύλο και ταυτότητα του εγώ*. Σειρά: Εξελικτική Ψυχολογία 3, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Vonk, R. (1999). Effects of self-profitability and other-profitability on evaluative judgements of behaviours. *European Journal of Social Psychology*, 29, 833–842.
- Weiner, B. (1986). *An attributional theory of motivation and emotion*. New York: Springer-Verlag.
- Wicklund, R. A. & Brehm, J. W. (1976). *Perspectives on cognitive dissonance*. Hillsdale: Erlbaum.
- Wojciszke, B. (1994). Multiple meanings of behavior: Construing actions in terms of competence or morality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 222- 232.
- Wojciszke, B. (1997). Parallels between competence - versus morality related traits and individualistic versus collectivistic values. *European Journal of Social Psychology*, 27, 245–256.
- Wojciszke, B. (2005). Affective concomitants of information on morality and competence. *European Psychologist*, 10, 60-70.
- Wolfradt, U. & Dalbert, C. (2002). Personality, values and belief in a just world. *Personality and Individual Differences*, 35, 1911-1918.
- Worchel, S. Cooper, J. & Goetharls, G.R. (1988). *Understanding Social Psychology*. Chicago: Dorsey.
- Yzerbyt, V. Y. Rocher, J. S. & Schandron, G. (1997). Stereotypes as explanations. A subjective essentialistic view of group representation. In Spears, R. Oakes, P.J. Ellemers N. & Haslam S.A. (Eds.), *The Social Psychology of stereotyping and group life*, (20–50)Oxford: Blackwell.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο:

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Σας παρακαλούμε να συμμετέχετε στην έρευνα που διεξάγεται στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος Οργανωτικής και Οικονομικής Ψυχολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου και αφορά τη μελέτη των αντιλήψεων που επικρατούν σχετικά με διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής, συμπληρώνοντας το παρακάτω ερωτηματολόγιο.

Οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς. Για το λόγο αυτό θα σας παρακαλούσαμε να διαβάσετε προσεκτικά την

περιγραφή ενός ατόμου που ακολουθεί στην επόμενη σελίδα και να απαντήσετε στη συνέχεια σε διάφορες σχετικές ερωτήσεις.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι ανώνυμη, αυστηρά προσωπική και θα πρέπει να ακολουθεί ακριβώς τη σειρά των ερωτήσεων. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις.

Στο κείμενο που ακολουθεί θα διαβάσετε την περιγραφή ενός ατόμου. Διαβάστε προσεκτικά την περιγραφή αυτή ώστε να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Ο Κώστας Π. ολοκλήρωσε πριν από δεκαπέντε χρόνια τις σπουδές του πάνω στο αντικείμενο που είχε επιλέξει. Έκτοτε ασχολείται επαγγελματικά με το αντικείμενο των σπουδών του. Τα τελευταία χρόνια ζει στο κέντρο της Αθήνας. Στην προσωπική του ζωή δεν αντιμετωπίζει κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα και διαθέτει τον ελεύθερο χρόνο του σε δραστηριότητες που τον ευχαριστούν.

Οι άνθρωποι που τον γνωρίζουν καλά πιστεύουν για αυτόν ότι είναι ένα άτομο **φιλόδοξο, δυναμικό και δραστήριο, που έχει τα εφόδια να φτάσει ψηλά/ ανοικτό, [γενναιόδωρο και ζεστό, που έχει τη διάθεση να προσφέρει στους άλλους]**. Αυτό όμως που του καταλογίζουν είναι ότι **δεν είναι ιδιαίτερα ανοικτός, γενναιόδωρος και ζεστός και ότι δεν έχει τη διάθεση να προσφέρει στους άλλους [φιλόδοξος, δυναμικός και δραστήριος και ότι δεν έχει τα εφόδια να φτάσει ψηλά]**.

Το τελευταίο διάστημα παρουσιάστηκε στον Κώστα η ευκαιρία να κλείσει μία επαγγελματική συμφωνία η οποία τον ενδιέφερε πάρα πολύ. Για αρκετό διάστημα δεν ήταν σίγουρος αν θα εκπληρωνόταν αυτός ο στόχος. Τελικά η έκβαση ήταν θετική και **κατάφερε να κλείσει τη συμφωνία που ήθελε [ήταν αρνητική και δεν κατάφερε να κλείσει τη συμφωνία που ήθελε.]**

Με βάση όσα διαβάσατε στο παραπάνω κείμενο, απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις επιλέγοντας μία μόνο απάντηση (Ναι ή Όχι).

Όπως διαβάσατε προηγουμένως:

- α) Ο Κώστας Π. ολοκλήρωσε τις σπουδές του πριν από δεκαπέντε χρόνια:
- β) Ο περίγυρος του Κώστα Π. τον θεωρεί φιλόδοξο και δυναμικό:
- γ) Ο περίγυρος του Κώστα Π. τον θεωρεί ανοιχτό και γενναιόδωρο:
- δ) Κατάφερε τελικά ο Κώστας Π. να κλείσει την επαγγελματική συμφωνία που ήθελε;

Στις ερωτήσεις που ακολουθούν, καλείστε να εκφράσετε τη γνώμη σας επιλέγοντας έναν αριθμό, από το 1 έως το 7, για κάθε πρόταση.

Όσο μια απάντηση πλησιάζει στο 1 σημαίνει ότι τόσο περισσότερο αποδέχεστε τη φράση που βρίσκεται πριν από τον αριθμό 1. Όσο περισσότερο πλησιάζει στο 7, τόσο περισσότερο αποδέχεστε τη φράση που βρίσκεται μετά από τον αριθμό 7.

Όπως είδαμε στο κείμενο, ο Κώστας είχε ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα ως προς την επαγγελματική συμφωνία που τον ενδιέφερε. Κατά τη γνώμη σας, τι είναι αυτό που τον έκανε να έχει αυτό το αποτέλεσμα; Είναι κάτι που:

α)	αποτελεί παράμετρο του εαυτού του	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	αποτελεί παράμετρο της κατάστασης
β)	μπορεί να χειριστεί ο ίδιος	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	δε μπορεί να χειριστεί ο ίδιος
γ)	μόνιμο	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	περιστασιακό
δ)	μπορεί να ρυθμίσει ο ίδιος	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	δε μπορεί να ρυθμίσει ο ίδιος
ε)	στο οποίο άλλοι έχουν τον έλεγχο	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	στο οποίο δεν έχουν τον έλεγχο άλλοι
στ)	ξεκινά από μέσα του	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	ξεκινά έξω από αυτόν
ζ)	σταθερό στο χρόνο	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	ασταθές στο χρόνο
η)	βρίσκεται κάτω από τη δύναμη άλλων ανθρώπων	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	δε βρίσκεται κάτω από τη δύναμη άλλων ανθρώπων
θ)	έχει να κάνει με τον ίδιο	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	δεν έχει να κάνει με τον ίδιο
ι)	το ορίζει ο ίδιος	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	δεν το ορίζει ο ίδιος
κ)	δεν αλλάζει	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	μπορεί να αλλάξει
κα)	ρυθμίζεται από άλλους ανθρώπους	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7	δε ρυθμίζεται από άλλους ανθρώπους

Θεωρείτε ότι ο ίδιος περίμενε το αποτέλεσμα αυτό;

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Πώς πιστεύετε ότι αντιμετώπισε ο ίδιος το αποτέλεσμα αυτό;

α) Ένωσε ότι απογοήτευσε τον εαυτό του

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

β) Ένωσε ότι απογοήτευσε τον κοινωνικό του περίγυρο

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

γ) Ένωσε αδικημένος

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

δ) Ένωσε θυμό

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ε) Ένωσε ντροπή

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

στ) Θεώρησε ότι είναι ανεπαρκής για τη θέση

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ζ) Θεώρησε ότι είναι ανίκανος για τη θέση

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

η) Θεώρησε ότι είναι άτυχος

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

θ) Θεώρησε ότι είναι υπεύθυνος για το αποτέλεσμα

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Θεωρείτε ότι το κοινωνικό του περιβάλλον περίμενε το αποτέλεσμα αυτό;

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Πώς πιστεύετε ότι θα τον αντιμετωπίζει στο μέλλον ο περίγυρός του;

α) Με σεβασμό

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

β) Με θαυμασμό

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

γ) Με εκτίμηση

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

δ) Με συμπάθεια

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ε) Με ψυχρότητα

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

στ) Θα τον αντιμετωπίζει όπως και πριν

Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Τι δουλειά πιστεύετε ότι κάνει ο Κώστας Π.;

α) Γιατρός

	Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

β) Δικηγόρος

	Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

δ) Μηχανικός

	Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ε) Υπάλληλος Γραφείου

	Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

στ) Δημοσιογράφος

	Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ζ) Καλλιτέχνης (Ηθοποιός, Μουσικός, Συγγραφέας, Ζωγράφος, Φωτογράφος)

	Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

η) Μισθωτός στο εμπόριο

	Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

θ) Παιδαγωγός (Δάσκαλος, Καθηγητής)

	Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ι) Ειδικός Θεραπευτής (Λογοθεραπευτής, Εργοθεραπευτής, Κοινωνικός Λειτουργός, Νοσηλεύτης)

	Καθόλου	Ελάχιστα	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ	Πάρα Πολύ
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Πείτε μας, τέλος, σε ποιον βαθμό εσείς προσωπικά συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω απόψεις επιλέγοντας μια τιμή από το 1 (Διαφωνώ) έως το 7 (Συμφωνώ).

α) Συμβαίνει συχνά ένας ένοχος να «τη βγάζει καθαρή».

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

β) Οι άτυχοι άνθρωποι προκαλούν συνήθως οι ίδιοι τις ατυχίες τους.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

γ) Κατά βάση, ο κόσμος είναι δίκαιος.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

δ) Συχνά οι καλές πράξεις περνούν απαρατήρητες και δεν ανταμείβονται.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ε) Σπάνια φυλακίζονται άδικοι οι αθώοι.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

στ) Οι γονείς συνήθως δεν προσέχουν και δεν εκτιμούν τις πιο αξιέπαινες πράξεις των παιδιών τους.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ζ) Οι άνθρωποι που διατηρούνται σε φόρμα έχουν λίγες πιθανότητες καρδιακής προσβολής.

Διαφωνώ Απόλυτα	Μάλλον Διαφωνώ	Διαφωνώ Λίγο	Ούτε Συμφωνώ ούτε Διαφωνώ	Συμφωνώ Λίγο	Μάλλον Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

η) Αργά ή γρήγορα, το έγκλημα τιμωρείται.

Διαφωνώ Απόλυτα	Μάλλον Διαφωνώ	Διαφωνώ Λίγο	Ούτε Συμφωνώ ούτε Διαφωνώ	Συμφωνώ Λίγο	Μάλλον Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

θ) Είναι συνήθως αδύνατο να τύχει κανείς μίας πραγματικά δίκαιης δίκης.

Διαφωνώ Απόλυτα	Μάλλον Διαφωνώ	Διαφωνώ Λίγο	Ούτε Συμφωνώ ούτε Διαφωνώ	Συμφωνώ Λίγο	Μάλλον Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ι) Σχεδόν πάντα, οι άνθρωποι είναι άξιοι της τύχης τους

Διαφωνώ Απόλυτα	Μάλλον Διαφωνώ	Διαφωνώ Λίγο	Ούτε Συμφωνώ ούτε Διαφωνώ	Συμφωνώ Λίγο	Μάλλον Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

κ) Στον επαγγελματικό αθλητισμό η διαιτησία συνήθως δεν είναι αντικειμενική.

Διαφωνώ Απόλυτα	Μάλλον Διαφωνώ	Διαφωνώ Λίγο	Ούτε Συμφωνώ ούτε Διαφωνώ	Συμφωνώ Λίγο	Μάλλον Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

κα) Η Ιστορία του ανθρώπου δείχνει ότι στο τέλος το καλό κερδίζει.

Διαφωνώ Απόλυτα	Μάλλον Διαφωνώ	Διαφωνώ Λίγο	Ούτε Συμφωνώ ούτε Διαφωνώ	Συμφωνώ Λίγο	Μάλλον Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

κβ) Οι πολιτικοί που είναι προσηλωμένοι στις αρχές τους σπάνια εκλέγονται.

Διαφωνώ Απόλυτα	Μάλλον Διαφωνώ	Διαφωνώ Λίγο	Ούτε Συμφωνώ ούτε Διαφωνώ	Συμφωνώ Λίγο	Μάλλον Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
--------------------	-------------------	-----------------	------------------------------	-----------------	-------------------	--------------------

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

κγ) Σχεδόν πάντα, οι μαθητές αξίζουν τους βαθμούς που παίρνουν.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

κδ) Σπάνια αξίζει κανείς την αναγνώριση που έχει από τους άλλους.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

κε) Όταν οι γονείς τιμωρούν τα παιδιά τους, το κάνουν γιατί τα παιδιά το αξίζουν.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

κστ) Πολλοί άνθρωποι υποφέρουν χωρίς να φταίνε σε τίποτα οι ίδιοι.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

κζ) Αργά ή γρήγορα, οι άνθρωποι που κάνουν τη δουλειά τους φτάνουν στην κορυφή.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

κη) Οι προσεκτικοί οδηγοί έχουν τις ίδιες πιθανότητες με τους απρόσεκτους να πάθουν ατύχημα.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

κθ) Τα καλά τυχαίνουν σε αυτούς που προσπαθούν στη ζωή και το αξίζουν.

Διαφωνώ	Μάλλον	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Μάλλον	Συμφωνώ
Απόλυτα	Διαφωνώ	Λίγο	ούτε Διαφωνώ	Λίγο	Συμφωνώ	Απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ποια είναι η ηλικία σας; (πληκτρολογήστε την απάντησή σας)

Ποιο είναι το φύλο σας;

Τι εκπαίδευση έχετε;

(Σημειώστε το ανώτερο επίπεδο σπουδών στο οποίο έχετε φτάσει)

Σε περίπτωση που η απάντησή σας είναι «άλλο», παρακαλώ διευκρινίστε:

Πού εργάζεστε;

Σε περίπτωση που η απάντησή σας είναι «άλλο», παρακαλώ διευκρινίστε: